

Ս. ՆԵՐՍԷՍ ՇՆՈՐՀԱԼԻ

ԹՈՒՂԹ

ԸՆԴՀԱՆՐԱԿԱՆ

Գրարարից աշխարհարարի վերածեցին՝
ՏԷՐ ՄԵՍՐՈՊ ԶԱՀԱՆԱՅ ԱՐԱՄԵԱՆԸ,
ՏԻԳՐԱՆ ԽԱՉԱՏՐԵԱՆԸ,
ՍԵՂԱ ՍՏԱՄԲՕԼՅԵԱՆԸ

«ԳԱՆՉԱՍԱՐ» համդէտ 1991

Ի ՀԱՅՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ
Տ. Տ. ՎԱԶԳԷՆԻ Ա
ՍՐԲԱԶՆԱԳՈՅՆ
ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻ ԱՄԵՆԱՅՆ
ՀԱՅՈՑ

ՀՐԱՄԱՆԱԻ
ԱՌԱԶՆՈՐԴԻՆ ԱՐՑԱԽԱՅ
Տ. ՊԱՐԳԵԻԻ
ՍՐԲԱԶԱՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԻ

Մեր օրերում ակնհայտ է հետաքրքրություն է դիտում Եկեղեցու հայրերի աստուածաբանական ժառանգության նկատմամբ: Այս ոչ միայն զգացում է Արցախում, այլև՝ մայր հայրենիքի ողջ տարածքում: Ճառք, այսօր արդի հայերենով գրեթե չկայ համապատասխան գրականություն, որպեսզի բարարի մարդկանց օրատուր անող հոգևոր պահանջները:

Մեր հայրերի կողմից գրաքարով մեզ ստանդարտ հսկայական ժառանգությունը վերածել արդի հայերենի, դասակարգել, վերլուծել եւ ապա մատուցել ժողովրդին՝ այնքան էլ դիպին գործ չէ: Սակայն, տեսնելով մի կողմից տարբեր բնույթի աղանդատրական հոսանքների զգալի աշխուժացումը եւ լուրջ հոգևոր գրականության բացակայությունը պայմանատրուած անմխիթար վիճակը եւ միա կողմից՝ անտեղեակության պատճառով մեր ժողովրդի արթնության ապակողմնորոշման եւ խեղաթիւրման վտանգը, ստիպուած եղանք, ի վերջոյ, մեր համեառ ուժերով լոյս աշխարհ բերել «Քանձասար» հանդեսը:

«Քանձասարը» Հայ Առաքելական Եկեղեցու Արցախի թեմի կրօնական հանդեսն է: Այն հիմնադրուել է Ն. Ս. Օ. Տ. Տ. Վազգէն Ա Ամենայն Հայոց կաթողիկոսի օրհնութեամբ եւ մեր հրամանով: «Քանձասար» հանդեսը կիսամեայ աստուածաբանական պարբերական է, որը լոյս է տեսնելու 1992 թ. յունուարից: Հանդեսն իր հնարատրութեան սահմաններում արտացոլելու է Հայոց Եկեղեցու աստուածաբանական ժառանգութեան բոլոր կողմերը՝ թարգմանություններ Եկեղեցու հայրերից, անտիպ ձեռագրերի քննական բնագրերի հրատարակումներ, դասանական, խրատական, մեկնողական, ծի-

սական, արուեստաբանական բնոյթի վերլուծական յօդուածներ, ինչպէս նաեւ՝ սրբոց վարքեր եւ տօնախօսական քարոզներ: Բացի այս, «Փանծասար» հանդէսը ձեր ուշադրութեանը ներկայացնող գրքոյկով հիմնում է համանուն մատենաշար: Մատենաշարով լոյս են տեսնելու Եկեղեցու հայրերի եւ վերջին դարերի նշանատր վարդապետների առանձին երկեր, Աստուածաշնչի առանձին գրքերի խմբագիր մեկնութիւններ, իրատական ժողովածուներ եւ այլն: Խորապէս հաւատում ենք, որ այս ամենը կօզնի լուսատրելու մեր ժողովրդի միտքն ու հոգին՝ բերելով Աստուծոյ փրկարար մխիթարութիւնը, որի կարիքը, մանաւանդ՝ այս ծանր փորձութեան ժամանակաշրջանում, մենք բոլորս ունենք: Յոսով ենք, որ մեր այս համեառ ձիգերը իրենց նպաստը կբերեն մեր ժողովրդի ապաշխարութեան ճանապարհին, քանզի առանց ապաշխարութեան չկայ մաքրութիւն, լուսատրութիւն, գօրութիւն, սէր, միաբանութիւն եւ ի վերջոյ՝ փրկութիւն եւ յաղթանակ:

Այս հոգեշահ եւ ծանր պարտականութիւնը սիրով ստանձնեցին մեր Եկեղեցու հաւատարիմ եւ ուսեալ մի խումբ երիտասարդ գասակներ, որոնք աղօթքով, հաւատքով եւ տըքնաջան աշխատանքով տաա ամտայ ընթացքում պատրաստեցին «Փանծասար» հանդէսի մի քանի համարներ եւ համանուն մատենաշարի առաջին հինգ գրքերը: Մեր խորին շնորհակալութիւնը, երախտագիտութիւնը եւ օրհնութիւնը՝ հանդէսի պատասխանատու քարտուղար Տիգրան Խաչատրեանին, տեխնիկական խմբագիր Յովհաննէս Կիզորեանին, հանդէսի խմբագրութեան անդամներին՝ Մարթա Արարեանին, Սեդա Ստամբօլցեանին, Աշխէն Ղարազեօզեանին, Արմէնուհի Պապեանին, Փանծասար վանքի դպիր Լեւոն Չաքեանին եւ վերջապէս հանդէսի գլխատր խմբագիր ար-

ժանապատի տեր Մեսրոպ քահանայ Արամեանին: Թող Աստուծոյ անեմագօր Աջը, մեր օրհնութիւնն ու ընթերցողների աղօթքները միշտ լինեն արժանապատի քահանայ հօր եւ նրա աշխատակից ընկերների հետ:

Մեր այս բարի մղումները եւ ժողովրդին անկեղծօրէն ծառայելու ցանկութիւնները ժամանակին ըստ արժանայն խրախուսուեցին Վեհափառ Հայրապետի կողմից՝ ստանալով Նորին Սուրբ Օծուօթեան հայրապետական օրհնութիւնը:

Ինչպէս յայտնի է, այն թուի սեպտեմբերի 29--ին պէտք է տեղի ունենայ Սրբալոյս Միւռնի օրհնութիւնը: Այս առիթով Վեհափառ Հայրապետին ենք ընծայում մեր աշխատանքի երախայրիքը՝ ս. Ներսէս Շնորհալու «Թուղթ ընդհանրականի» արեւելահայերէն թարգմանութիւնը՝ մատչելով ի համրոյր Սուրբ Աջոյն եւ յայտնելով մեր որդիական խորին ակնածանքն ու սերը:

Պարգեւ եպիսկոպոս Մարտիրոսեան
Առաջնորդ Արցախի թեմի

Ս. ՆԵՐՍԷՍ ԾՆՈՐՔԱԼԻ

Ս. Ներսես Ծնորհալին ծնունդ է Կիլիկիայի Տյուք գաւառի Ծովք դղեակում մօտ 1100 թ.: Նրա հայրը՝ Ապիրատ Պառլաւանի իշխանը, սպանուեց պատերազմի ժամանակ, երբ Ներսեսը դեռեւս մանուկ էր: Ներսեսի երկու կրտսեր եղբայրները՝ Վասիլը եւ Ծահանը, դարձան զինուորականներ, իսկ Ներսեսը իր սաազ եղբայր Գրիգորի հետ նախընտրեց Աստուծոյ ներ եւ անձուկ ձանապարհը:

Գրիգորը եւ Ներսեսը կրթում եւ դաստիարակում են Քեսանի Կարմիր վանքում՝ առաջին երկու Պառլաւանի կաթողիկոսներ Գրիգոր Վլայաստրի եւ Բարսեղ Անեցու հոգածութեամբ եւ հոգեւոր հայրութեամբ: Երկու եղբայրները աշակերտում են նշանաւոր Ստեփանոս Մանուկ գիտնական վարդապետի մօտ: Բարսեղ կաթողիկոսի (1105—1113) անակնկալ մահից յետոյ Հայոց կաթողիկոս է դառնում Ներսեսի մեծ եղբայր Գրիգորը, երբ հազիւ 20 տարեկան էր: Գրիգորի կաթողիկոսական պաշտօնավարութեան շրջանը ամենաերկարն է մեր Եկեղեցու պատմութեան մէջ (1113—1166): Ներսեսը իր եկեղեցական բոլոր կարգերը (սարկաազութիւն, քահանայութիւն, երբ 18 տարեկան էր եւ եպիսկոպոսութիւն՝ 30 տարեկան հասակում) ստանում է իր կաթողիկոս եղբորից՝ դառնալով նրա գօրեղ աջակիցը եւ փոխանորդը հայրապետական բոլոր գործերի մէջ:

Շուտով Ներսեսը իր առաջինատր վարքի, իմաստութեան հանձարի եւ անձանձիք քարոզչութեան շնորհիւ սիրում է շատերի կողմից: Նրա իմաստութեան եւ սրբութեան բոլոր տարածում է ողջ աշխարհում: Սակայն Ներսեսը իր

մեծ խոնարհութեան պատճառով խոստովում էր մեծարանգ-
ներից եւ միշտ ձգտում առանձնութեան եւ ձգնութիւնների:

Մտա 1150 թ. Տիրոջ նախախնամութեամբ Պահլաւանի-
ների ձեռքն է անցնում Նումիկայի ամուր բերդը: Այստեղ է
հանգրտանում աստանդակաւ հայրապետական աթոռը եւ
շուրջ մեկուկէս դար մնում համեմատաբար խաղաղ ու ան-
խառով պայմաններում: Ներսէսի անունը սերտօրէն կապուեց
այս դղեակի հետ, եւ այս իսկ պատճառով պատմութեան մէջ
յայտնի է նաեւ Կրայեցի մականունով: Կեանքի մնացած մա-
սը՝ գրեթէ քառօրդ դար, նա անցկացնում է այս «աօթ» բերդի
մէջ: Միայն մէկ անգամ է առիթ ունենում կարտոր առաքե-
լութեամբ դուրս գալու այս «բերդարգելութիւնից»: Կիլիկիոյ
երկու մեծ հայ իշխանները՝ Թորոս Լեւոնի Ռոփինեանը եւ
Լամբրոնի բերդի տէր Օշինը, իրար դէմ զենք էին վերցրել
(1164 թ.): Շնորհալին ոտարկեան է նրանց հաշտեցնելու հա-
մար: Նրա առաքելութիւնը յաջողութեամբ է պսակում. երկու
իշխանները հաշտում են եւ վերջ տալիս եղբայրասպան
կռուին:

Վերադարձի ճանապարհին Մամեստիա քաղաքի մէջ
Շնորհալին հանդիպում է Բիզանդիայի կայսեր փեսային եւ
ներկայացուցչին՝ Ալէքս դուքսին, որը եկեղեցիների բաժան-
ման կապակցութեամբ հետաքրքրում է Նայոց Եկեղեցու դա-
ւանութեամբ: Այստեղից սկիզբ են առնում միաբարակեան
բանակցութիւններ Նայոց Նայրապետութեան եւ Բիզան-
դիայի կայսեր եւ յոմաց պատրիարքի միջեւ: Այս բանակցու-
թիւնները շարունակում են մինչեւ Ներսէսի կեանքի վերջը:
Բանակցութիւնների թղթակցութիւնները պահպանուել են թէ՛
հայերէնով, թէ՛ յունարէնով:

Արդէն ծերացած եւ հիսանդ Գրիգոր Գ. Պահլաւանին, 1166 թ. ապրիլի 17—ին, իր եղբորը՝ Ներսեսին, ձեռնադրում է կաթողիկոս ու երեք ամիս յետոյ վախճանում: Ս. Ներսեսը, 7—8 տարի խաղաղութեամբ պաշտօնավարելով, 1173 թ. վախճանում եւ թաղում է եղբոր կողքին՝ Վոսնկայ քերդում:

Նրա գերեզմանը մեծ ուխտատեղի էր մինչեւ առաջին համաշխարհային պատերազմը: Ս. Ներսես Շնորհալու յիշատակը տօնում է ս. Թարգմանչաց հետո՝ Խաչվերացին յաջորդող հինգերորդ շաբաթ օրը:

Ներսես Շնորհալին թողել է հարուստ աստուածաբանական ժառանգութիւն: Նրա երկերն աչքի են ընկնում աստուածաբանական մտքի յստակութեամբ, քրիստոնէական սայրումի ազնւութեամբ եւ խօսքի նորը հանձարով: Շնորհալին մեծածափ քերթողական գրականութեան հեղինակ է բազմաթիւ շարականներ, երգեր, ներբողներ, զանգներ, աղօթքներ եւ այլն: Նա իր հոգեբույս աղօթքներով եւ քարոզներով, ինչպէս նաեւ հոգեզմայլ շարականներով եւ երգերով բոլորից առանել ճոխացրեց մեր Շարակնոցը եւ Ժամագիրքը: Ս. Ներսեսի «Նաստով իոստովանիս» աղօթքը հայ հասարակցեայի ամենասիրելի աղօթքն է: Շնորհալին մեր Եկեղեցու զանձարանը հարստացրել է նաեւ մեծարժէք արձակ գործերով: Նրա արձակ գործերի մէջ նշանատր են դասանական թղթերը, «Ատենարանութիւնը», Մատթեոսի Աեւարանի

մեկնութիւնը (առաջին 5 գլուխ), վկայաբանութիւնները եւ յատկապէս՝ «Թողթ ընդհանրականը»:

«Թողթ ընդհանրականը» ս. Ներսէս Շնորհալու անդրա-
նիկ կոնդակն է՝ ուղղաժ համայն հայ ժողովրդին: Իր գրու-
թեան օրուանից մինչեւ այսօր «Թողթ ընդհանրականը»
պահել է իր բացառիկ գօրութիւնը եւ արդիականութիւնը, այն
այսօր էլ լաւագոյն ուղեցոյց է հոգեւոր կեանքի եւ եկեղեցա-
կան բարեկարգութեան: Այս գրութեան Շնորհալին հանդէս
է գալիս որպէս իր Եկեղեցու մանկանց դէպի փրկութիւն
առաջնորդող արթուն հովիւ եւ իր գաւազներին պէս--պէս
փորձութիւնների մէջ միսիթարող հայր: Սուրբի խօսքը ներ-
ծծուած է Աստուծոյ խորը երկիւղով, անեղ Դատաստանի
հատուցման սարսափով եւ արարածի նկատմամբ կարեկ-
ցանքով ու գորովով:

Թողթի ներածականում սուրբ Հայրապետը մասնաւորա-
բար անդրադառնում է քրիստոնէական հաւատքի եփմքը
կազմող ճշմարտութիւններին: Երկրորդելով աստուածային
Պօղոսին [տե՛ս Ա Կոր. Գ 11—12]՝ նա սովորեցնում է, որ
հաւատքի ճշմարիտ դասանութիւնը մեր միջի աստուածա-
յին տաճարի եփմքն է, իսկ բարի գործերը այդ եփմքի վրայ
բարձրացրած շինուածքն են: Այս տաճարը պէտք է կառու-
ցել թանկարժէք շինանիւթերով՝ «ոսկով», որն արդարու-
թիւնն ու ճշմարտութիւնն է, «արծաթով», որը մաքի
մաքրութիւնն ու սրտի սրբութիւնն է, «թանկարժէք քարե-
րով», որոնք բազմապատիկ առաքիճութիւնների տեսակ-
ներն են՝ սէր, խոնարհութիւն, ողորմութիւն, անոխակալու-
թիւն, պահք, աղօթք, ժուժկալութիւն եւ այլն: Նա, ով ունի
կենդանի հաւատք, այսինքն՝ ճշմարիտ դասանութիւնը եւ հա-
ւատքի գործերը, երբեք չի յանդգնում սրտում չարութիւն

խորհել կամ բերանով անհրաւութիւն խօսել եւ կամ հոգով մեղք գործել: Անկոտիւղով ներածական մասը՝ նա խօսքն ուղղում է կեանքի զանազան ասպարէզներում ընդգրկուած մարդկանց դասերին:

Վանքերի խարազնագլխաւ ձգնատրներին

Կրօնատրները իրենց գերաշխարհիկ կենցաղավարութեամբ եւ աղօթքներով աշխարհի սիւներն են, պարիսպ են թշնամու դէմ, հրեշտակներ՝ մարմնի մէջ եւ լուսաւոր աւաղեր՝ երկրի վրայ: Շնորհալի հայրապետը դիմում է նրանց՝ աղաչելով, որ շարժուածքներն իրենց հասարակ լապտերների լոյսը՝ ողորմութեան ու սրբութեան խող նուազեցնելով, աչմշտապառ առաքինութեամբ անշէջ պահեն իրենց հեզիններում աստուածութեան ձառագայթները: Այնուհետեւ նա խօսքի սլաքն ուղղում է աշխարհասէր եւ մեղկ կրօնատրներին, որոնք ինն Իսրայէլի նման սրտով եզիպտական խաւար գործերին են վերադառնում՝ տրտմ են զանազան կրթերի ու մոլութիւնների՝ իրենց ոխառը պղծելով եւ աշխարհականներին չար օրինակ ծառայելով: Կրօնատրներին ուղղուած խօսքն ասարտում է անտարանական կոչով՝ «Թող ձեր լոյսն այնպէս լուսատրի մարդկանց առաջ, որպէսզի անսնեն ձեր բարի գործերն ու փառատրեն ձեր հօրը, որ երկնքում է» [Մատթ. և 16]:

Վանական սուրբ ոխտերի առաջնորդներին

Վանքերի առաջնորդները պետք է երկու աչքով լուսատրուած լինեն, այսինքն՝ Աստուածաշնչի գիտութեամբ եւ առաքինասէր գործերով՝ անթծութեամբ եւ անեմայն արդարութեամբ: Առաջնորդներից պահանջում է հոգատարութիւն

եղբայրների նկատմամբ. նախ՝ հոգեւոր, ապա՝ մարմնաւոր գործերի մէջ, որպէսզի թէ՛ առաջնորդները, թէ՛ առաջնորդուողները, խոնարհամիտ փութով ընթանալով արդարութեան շափողներով, հասնեն խաղաղ եւ անթոյթ Նաահանգիստը:

Աշխարհի մէջ զանազակ Եկեղեցու առաջնորդներին, որոնք եպիսկոպոս են կոչուում

Եպիսկոպոսական պաշտօնը հաստատուել է Բրիտանոսի եւ Իր առաքելային կողմից, որպէսզի քահանայներին եւ ժողովրդին հրամանատար լինեն, որպէս տեսուչ՝ մաքի աննիքի աչքով բուրբի վրայ հսկեն, խտորութեանն ուղղեն եւ ուղիղներին իրենց ճանապարհի մէջ հաստատուն պահեն:

«Եպիսկոպոսը պէտք է լինի անարատ՝ որպէս Աստուծոյ տնտես, հեզ, ցածր, պարկեշտ, եիպասէր, բարեւէր, արդար, սուրբ, ժուժկալ, ո՛չ արծաթասէր, ո՛չ կշուռ, ո՛չ խփող, այլ՝ հանդարտ» [տե՛ս Ա Տիմ. Գ 2]: Պօղոս առաքելի այս խօսքը առանցքային նշանակութիւն ունի՝ հասկանալու համար եպիսկոպոսութեան ներիմաստը: Շնորհալին գեղեցիկ կերպով մեկնում է այս խօսքը՝ բացայայտելով եպիսկոպոսի հոգեբանական եւ բարոյական նկարագիրը:

Այնուհետեւ, անդրադառնալով այն օրերի եպիսկոպոսների դժնդակ գործերին, սուրբ Հայրապետն ասում է, որ եպիսկոպոսութեան ձգտողների միակ նպատակն է զանազան հնարքներով հարստութիւն հաւաքել հաստացեալներից եւ փառք որսալ փառասրտողներից: Եւ փոխանակ անսալու աստուածային պատուիրաններին՝ համառօրէն խցանում են իրենց ականջները եւ, փառամուչ ախտով արբած ու յիմարացած, չեն դադարում խռովութիւն մտցնել փեռայացեալ Բանի երկնաւոր հարսնարանի խաղաղ առաքաւտը:

Մակայն եպիսկոպոսը ճշմարտութեան ջատագովն է եւ աստուածային բարիքների եւտետողը: Ռատի նա պէտք է լինի պարտաւստ լինի հոգետր հովտութեան գործին, որպէսզի համարձակ եւ պարզերես ներկայանայ Նրան, Ով տուեց պատուիրանի տաղանդը, եւ լսի երանաւեռ բարբառը, թէ՛ «Բարի եւ հաւատարիմ ծառայ, որովհետեւ քչի մէջ հաստարիմ ես, շատի վրայ կկարգեմ քեզ, մտի՛ր քո Տիրոջ ուրախութեան մէջ» (տե՛ս Մատթ. ԻԵ 21):

Քահանաների դասին

Քահանան Տիրոջ խորհուրդների սպասաւորն է: Նաստր Ասագանի Մկրտութեամբ մարդկանց որդեգրում է Հայր Աստծուն եւ դարձնում Քրիստոսի ժառանգակիցներ: Քահանան խոստովանութեամբ եւ Տիրոջ կենարար Մարմնի եւ Արեան բաշխմամբ անընդհատ նորոգում է Քրիստոսի բանաւոր հօւղը: Քահանայական գործը, ըստ Շնորհալու, աւելի վեր է, քան հրեշտակային գերաշխարհիկ գօրութիւնները, եթէ այն կատարում է անարատութեամբ եւ սրբութեամբ: Քահանայական կոչումը մարդկանցից չէ, ոչ էլ՝ մարդու միջոցով, այլ՝ Նրանից, որ Քահանայ կոչուեց ըստ Մելքիսեդեկի կարգի եւ Իրեն հաշտութեան պատարագ մատուցեց Հայր Աստծուն: Քահանան թեպէտ եւ զարդարուած լինի անէն տեսակ աշարհնութիւններով, պէտք է մեծ հոգատարութիւն ունենայ Եկեղեցու պայծառութեան համար եւ ահով ու երկիտղով վայելչաբար կատարի աստուածային խորհուրդները: Քահանան պէտք է զգուշութեամբ եւ իմաստօրէն ըննի աստուածային խորհուրդներին մերձեցողներին, որպէսզի խորհուրդը ի դատապարտութիւն տուեալ անձին չկատարուի, այլ հաղորդ դարձնի նրան աստուածային անճառ պարգեւներին:

Քահանաների մօտ սատանան քազում պատճառներ է ստեղծում իրար հետ կռուելու, վիճաբանելու համար եւ ռիսկայութեան, նախանձի, իրար մասին քամբասելու, փառասիրութեան, որկրամոլութեան, ազահութեան եւ դրամաշորթութեան ախտերով մշտապէս տանջում է նրանց հոգիները: Եւ նրանցից լուծարում է սիրոյ պատուիրանը եւ Քթիստոսի աշակերտութեան նշանը: Սակայն առաջին հերթին նրանց է ուղղուած Տիրոջ խօսքը՝ «Եթէ դուք միմեանց սիրէք, դրանով բոլորը պիտի իմանան, որ դուք իմ աշակերտներն եք» [Յովհ. ԺԳ 35]:

Աշխարհի իշխաններին

Իշխանները պէտք է հնազանդ լինեն Աստուծոյ օրէնքներին, որպէսզի իբրեւ Տիրոջ դէմ ապստամբածներ չպատժուեն: Եթէ իշխանները իրենց հարստութիւնն ու իշխանութիւնը Աստուծոյ կամքի համաձայն գործածեն, դժուարինը դիպին կլինի, եւ կարծանան երկնքի արքայութեանը, ինչպէս Աբրահամը, Յոբը եւ այլոք: Նրանք, ովքեր անիրատւութեամբ են վարում հպատակների հետ, զրկում կարօտեալներին, անտեսում այրու եւ աղքատի իրատւնը, իրենց վրայ են շարժում Աստուծոյ քարկութիւնը: Իսկ նրանք, ովքեր յափըշտակութեամբ, կողոպտուով եւ անիրաւ ստացուածքներով են լցնում իրենց տները՝ հեղելով անմեղների արիւնը, որպէսզի նրանք վկայ չլինեն իրենց անօրէնութեանը, նրանց օթեանը արքայութիւնը չէ, այլ՝ զեհեհի հուրը, ասպնջական անքուն որդը եւ յաւիտենական տարատարօք: Սուրբ Հայրապետը իշխաններին յորդորում է ներող ու համբերող լինել բոլոր նրանց հանդէպ, ովքեր մեղանչել են իրենց դէմ, որպէսզի ընդունեն Տիրոջ քաղցրութիւնն ու քարեքարութիւնը:

Չինուարների դասերին

Չինուարականները հաասարմութեամբ եւ անկենդ և՛ փրումով պէտք է ծառայեն իրենց իշխանութիւններին եւ պետութիւններին: Եւ չինի թէ զինուորութիւնը պատճառ լինի՝ արհամարհելու Աստուծոյ պատուիրանները, խախտելու սուրբ պահօրը, յարիշտակելու աղքատների ոմեցումքը եւ հեղելու անմեղների արիւնը: Նասարակ ժողովրդից առանել զինուորը պէտք է վախենայ Աստուծոց եւ Նրա պատուիրանները պահի, քանզի ամէն ժամ թշնամիների սրի դէմ է պատերազմում: Նեւեարար, մարմնական զենքերից անելի նա պէտք է սպառազինուի հաասարի զենքերով, այսինքն՝ աստուածազաշտութեամբ, սրբութեամբ, պահքով, աղօթքով եւ ողորմութեամբ, որպէսզի պատերազմում Աստուած հալածի նրա թշնամիներին:

Քաղաքացիներին

Քաղաքացիները, առեսարականները եւ արհեստատրները պէտք է ուղիղ եւ անարատ կենցաղավարութեամբ ապրեն, խարեութիւն եւ նենգութիւն չգործեն, իրենց ոմեցումքից ողորմութիւն տան կարօտեալներին եւ աղքատներին, որպէսզի Դատաստանի Օրը Քրիստոսից առտու վարձատրութիւն ստանան:

Երկրագործներին եւ համայն ժողովրդին

Շնորհալի Նայրապէտը ասում է, որ առանելապէս երկրագործներն ու հասարակ ժողովուրդը կարիք ոմեն բժշկելու իրենց հոգիները, որպէսզի առողջանան մեղքերի հիասնդութիւններից: Այս անցատր կեանքի մարմնական հեշտութիւնները մարդում հեռացնում են երկնքի արքայութեան վայելքից, իսկ պղծալի պոռնկութեամբ եւ շնութեամբ ապա-

կանում է հոգու տաճարը: Գինեմուրթիւնը մայր է պոռնը-
կութեան, ամեն տեսակ պղծութիւնների, անիրաւութեան,
վէճի, անարգալից աղատա խօսքերի, սպանութեան եւ այլն:
Այնուհետեւ նա խրատում է բոլոր հաստատացեալներին իրենց
մանուկներին Աստուծոյ երկիւղով սնուցել եւ մանուկ հա-
սակից լաստուածատր, ողորմած եւ աղօթատր դաստիարա-
կել:

Կանանց

Քրիստոնէայ կնոջ արդուգարդը ոսկուց եւ արծաթից
անլի պէտք է լինի պարկեշտութիւնը, ամօթխածութիւնը եւ
պատկառանքը: Օտար ներկերով երեսը ներկելը գայթակ-
ղութեան պատճառ է անմիա երիւսասարգների համար:
Պոռնկութիւն կատարողը Աստուծոց պիտի ժառանգի մոլո-
րեցնող օձի անէծքը: Սատանայական կախարդութեան տղը-
ւելը եւ աղանդատրական բժշկութեանը հետեւելը բացայայտ
գործակցութիւն է սատանայի հետ, եւ նման բաներով զբա-
ղուողի հոգին բանաարկուի հետ դատապարտում է գեեե՛նի
հրին:

* * *

Այս գիրքը սրբութեան եւ առաքինատր կեանքի ուղերձ
է նախ՝ հոգեւորականներին՝ որպէս առաջնորդների եւ հո-
վիների, ապա՝ հաստատացեալ ժողովրդին՝ որպէս արդարու-
թեան շախղներով դէպի փրկութիւն ընթացողների: Այն մեզ
սովորեցնում է, թէ ի՞նչ է կենդանի հաստքը, ի՞նչ է սրբութի-
ւնը, ո՞րն է քրիստոնէական կեանքի նպատակը, ինչպէ՛ս պէտք
է ապրի քրիստոնէան...

Սուրբ Ներսէս Շնորհալից իր հոգու անցիկի ու խորաթափանց աչքերով կարողացել է տեսնել եւ բացայայտել հոգեւոր կեանքի այնպիսի ճշմարտութիւններ, որ շուրջ ութ դար այս գործը իր աննուազ լոյսով լուսատրում է հայ ժողովրդի գաւակների հոգիները եւ աշաջնորդում նրանց դեպի երկնատր հօր օթեանները. Նրան Իր Միածին Որդու եւ Սուրբ Հոգու հետ փառք յարիտեանս. ամէն:

Տէր Մեսրոպ քահանայ Աբամեան
«Գանձասար» հանդէսի գլխ. խմբագիր

Ս. Ներսես Շնորհալու «Թողթ ընդհանրականի» թարգմանութիւնը կատարուել է «Չանձասար» հանդէսի խմբագրութեան կողմից: Որպէս բնագիր օգտագործել ենք «Թողթ ընդհանրականի» 1865 թ. Ս. Էջմիածնի հրատարակութիւնը: Քննական բնագրի սակաւը, անշուշտ, իր ոչ բարերար ազդեցութիւնը թողեց գործի ընթացքի վրայ: Յոսով ենք, որ գրքի հետագայ հրատարակութիւնների ժամանակ այդ սակասն այլեւ չի լինի, եւ մենք կկարողանանք առատել յղկել ներկայացուող թարգմանութիւնը: Թարգմանելիս ի նկատը ենք ունեցել Անուշաան վրդ. Դանիելեանի արեւմտահայերէն թարգմանութիւնը: Աշխատել ենք հնարատրին չափ հարազատ մնալ բնագրի ոգուն եւ լեզուին. մեր նպատակն է եղել առանց աղաստման հնչեցնել սուրբ Վայրապետի խօսքը:

ՀԱՅՈՑ ՆԵՐՍԷՍ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻ
ԸՆԴՀԱՆՐԱԿԱՆ ԹՈՒՐԹԸ
ՀԱՄԱՅՆ ՀԱՅ ԺՈՂՈՎՐԴԻՆ, ՈՐԻ
ՎՈՒԱԶՆՈՐՈՒԹԻՒՆԸ ԿԱՏԱՀՈՒԵՑ ՆՐԱՆ
ՏԻՐՈՋ ԿՈՂՄԻՑ

Ներսէս՝ ծառայ Զրիստոսի եւ Նրա ողորմութեամբ՝ Հայոց կաթողիկոս, հայ ժողովրդի բոլոր հաւատացեալներիդ՝ արեւելքում՝ մեր Հայաստան աշխարհի մէջ բնակուողներիդ, արեւմուտքում՝ պանդխտութեամբ թափառողներիդ, տարբեր երկրներում այլալեզու ազգերի մէջ դեգերողներիդ, մեր մեղքերի պատճառով աշխարհի բոլոր ծագերում՝ քաղաքներում, դղեակներում, գիւղերում ու ագարակներում, ցրուածներիդ, ձեզ բոլորիդ՝ քահանայապետերիդ եւ քահանաներիդ, վանականներիդ եւ քաղաքաբնակներիդ, իշխաններիդ եւ հպատակներիդ, հեծեալ եւ հետեակ զինուորների դասերիդ, գաւառապետերիդ եւ գործավարներիդ, տանուտերերիդ եւ երկրագործներիդ, վաճառականներիդ եւ արհեստաւորներիդ եւ Նրանց, ովքեր սեփական կամքի ընտրութեամբ եւ յօժարութեամբ ընթանում են այս կեանքի զանազան ճանապարհներով, աշխարհիկ կամ գերաշխարհիկ կեանք վարող արանց եւ կանանց, մանուկներին եւ երիտասարդներին, չափահասներին եւ ծերերին, սիրոյ եւ խաղաղութեան ողջոյն թող հասնի աստուածընկալ եւ փրկական սուրբ Նշանից, Հոգու հրեղէն լեզուները ընդունած առաքելական նշխարներից, մեր սուրբ Լուսաւորչի Աջից եւ Աթոռից:

Այս ամենի առաջ աղաչելով պաղատում ենք Աստծուն ձեր հոգիների փրկութեան համար, որպէսզի բացեք ձեր մըտքի ականջները՝ ունկնդրելու աստուածային այս խօսքը, որ

պիտի մատուցենք ձեզ Աստուծոյ պատուիրաններից, որպէսզի արդարութեան շաւիղներում մեր կողմից առաջնորդուելով՝ ձեզանից իւրաքանչիւրը արժանի լինի երկնաւոր Հօր տան օթեաններից մէկը ժառանգելու:

Ես էլ բոլորիցդ հայցում եմ, որ աղօթք նաեւ մեզ համար, որպէսզի երբ Աստուած կանչի եւ պահանջի մեզանից ձեզ համար տարած գործունեութեան հաշիւը, կարենանք բարւոք տալ:

Ի գիտութիւն ձեզ բոլորիդ [այստնում եմ], որ/մեր հոգեւոր հայրն ու մարմնաւոր եղբայրը՝ Գրիգոր մրբազան կաթողիկոսը՝ Հայաստանեայց մեծ Լուսաւորչի արթոնակալն ու արիւնակիցը, նաեւ՝ նրա նմանակիցը իր անձի մաքրութեամբ եւ իմաստութեամբ, նա, որ երկար ժամանակ բարւոք հովուեց բնաւոր հօտը, որ Զրիստոս տուեց նրան, ինչպէս Պետրոսին՝ [ասելով] «Արածեցրո՛ւ Իմ ոչխարներին» [Յովհ. ԻԱ 17], որ, նահապետների պէս տարիքի անարտին հասնելով, նախքան իր վախճանը, Սուրբ Հոգու ներգործութեամբ կանչեց եպիսկոպոսներին, վարդապետներին եւ սուրբ լերան՝ հայրերին եւ ուրիշներին՝ այլ կողմերից: Եւ թէպէտ՝ նախապէս, անարժան համարելով մեր անձը, շատ անգամ հրաժարւում էինք այսպիսի հրաւերից, սակայն այս անգամ ինքն ու եպիսկոպոսների ժողովը, հակառակ մեր կամքի, բռնադատաբար մեր անարժանութեանը [գահակալ] ձեռնադրեցին Հայկի ազգիս եւ Թորգոմի Տան Կաթողիկոսութեան Աթոռին:

* Ի նկատի ունի Կիլիկիայի Սեւ լեռը, որ միջին դարերում նշանաւոր էր իր վանքերով

Եւ ի վերուստ տրուած պատուերը կատարելուց յետոյ, երեք ամիս անց, նա կոչմամբ առ Քրիստոս փոխուեց՝ դասուելով հայրերի հետ որպէս հայրապետ, առաքեալների հետ՝ որպէս Տասներկուսի լրացում, արդարութեան համար հալածուածների հետ՝ որպէս հալածանքների ու ճշմարտութեան հակառակորդների զանազան փորձութիւնների մէջ համբերող, փառաւորեալների հետ՝ որպէս կեանքի մէջ Աստծուց եւ մարդկանցից պատուած: Որի մահն իսկ Տիրոջ առջեւ գերագոյն սուրբերի նման պատուական եղաւ, որոնց մասին ասում է մարգարէն [տե՛ս Սաղմ. ՃԺԵ 15]: Նա, այս աշխարհի ծովի մէջ հաւատքի նաւով, Սուրբ Հոգու մղումով ճշմարտութեամբ եւ առաքինութեամբ ուղիղ նաւելով, անվնաս հասաւ անքոյթ եւ անալիք Նաւահանգիստը եւ մեզ թողեց այս տաժանելի եւ անցաւոր կեանքի մէջ, երեւելի եւ աներեւոյթ օձերի, կարիճների, զանազան գիշատիչ գազանների մէջ եւ ոչ միայն՝ սրանց, այլեւ՝ հոգեւոր եւ մարմնաւոր բեռների ծանրութեան տակ: Այս նեղութիւններից թեթեւանալով՝ նա թռաւ հոգիների կայանը՝ մեր տկար եւ անզօր ուսերին յանձնելով Եկեղեցու ողջ ծանր հոգսը:

Եւ ես այս բոլորի մէջ սարսուռով զարհուրում եմ՝ մտաբերելով Աստուծոյ դատաստանի այն անն ու երկիւղը, որ Հին եւ Նոր Կտակարաններում ասուած է հովիւների եւ առաջնորդների մասին: Այնքան, որ այս ամենի երկիւղից չարչարուած անձիս ո՛չ աչքերը քուն ունեն, եւ ո՛չ էլ կոպերը՝ նինջ: Զանգի հոգեւոր առաջնորդութեան այս մէկ գործը բաժանուում է բազմաթիւ տիտղոսների եւ զանազան մեծ ու փոքր պաշտօնների՝ կաթողիկոսութիւն եւ հայրապետութիւն, եպիսկոպոսութիւն եւ քահանայութիւն: Եւ նա, ով սրանց մէջ մեծն է, ծայրագոյն բեռների տակ է՝ որպէս բո-

լորին իր մէջ պարունակող: Սակայն ըստ գործի իրաքան-
չիւրի էլ՝ թէ՛ քահանայութեան եւ թէ՛ քահանայապետութեան
անունները նոյնն են, քանզի [երկուսն էլ] վերակոչոււմ են
ծնող, դայեակ, վարդապետ, բժիշկ, տեսուչ, հովիւ, առաջ-
նորդ, միջնորդ, դատաւոր եւ այլ բազմաթիւ անուններով,
որոնցով կատարոււմ է աստուածապաշտութեան խորհուրդը,
եւ Զրիստոսի Եկեղեցու օրէնքը ամբողջական է մնում:

Արդ, ինչպե՞ս կարող է մէկը ի ծնէ օտարներին լինել
ծնող կամ դայեակ՝ ըստ Պօղոսի, քանզի ասում է. «Որդեակ-
նե՛րս, դուք, որոնց համար վերստին երկունքի մէջ եմ, մին-
չեւ որ Զրիստոս կերպարանուի ձեր մէջ» [Գաղ. Դ 19] եւ
դարձեալ՝ «Ինչպէս մի դայեակ, որ մանուկներ է կերակ-
րում, այնպէս էլ մենք գթացիկնք ձեզ» [Ա թես. Բ 7]: Զանգի
ծնուածները բնութիւնից սիրում են իրենց ծնողներին, եւ
սնուցուածները՝ դայեակներին: Իսկ որոնց նկատմամբ սի-
րոյ փոխարէն կայ ատելութիւն եւ օտարութիւն, ի՞նչ յոյս՝
այդպիսիներին աստուածային խօսքով վերստին ծնելու՝
ապաշխարութեան կամ հայրօրէն ուսումով եւ Տիրոջ երկիւ-
ղով նրանց ուսուցանելու:

Ինչպե՞ս կարելի է լինել վարդապետ, ուսուցիչ եւ քա-
րոզիչ, Աստուծոյ հրամանով ելնել Սիոնի բարձր լեռը, որը
սուրբ Եկեղեցին է, Աւետարանի խօսքը հնչեցնել ու չվախե-
նալ, կամ ինչպէս Պօղոսը Տիմոթէոսին է ասում. «Զարոզի՛ր
խօսքը, շարունակ յայտարարի՛ր այն՝ ժամանակին լինի, թէ՛
տարածամ, յանդիմանի՛ր, սաստի՛ր, յորդորի՛ր» [Բ Տիմ. Դ 2]
այնտեղ, ուր աշակերտները ցրուած են եւ ոչ՝ հաւաքուած
վարժարանում, եւ որոնք ոչ թէ ճշմարիտ իմաստութիւնն են
ցանկանում սովորել, այլ՝ ստութիւն եւ նանրութիւն, չարու-
թեան մէջ կատարեալ են, իսկ բարութեան մէջ՝ անկատար:

Ինչպե՞ս կարող ենք բժիշկների նմանուել մուլորական վիշապի խայթոցներից հիւանդացած հոգիների համար՝ ջանալով նրանց բուժել բնական կամ անբնական ախտերից, երբ հիւանդները ոչ միայն չեն փնտրում հոգեւոր բժիշկների առողջարար արուեստը, այլեւ յանդիմանելիս եւ խրատելիս՝ դառը մաղձերով ապականուած ստամոքսի ցաներից տառապողների պէս դժկամում են օգտակար դեղերը խմել: Եւ ոչ միայն՝ այս, այլեւ ընդդիմաբանում են, թէ՛ «Բժի՛շկ, նախ անձո՛ր բժշկիր այդպիսի ցաներից եւ ապա՛ միայն ինձ մօտեցիր քո յանդիմանական խօսքերով»:

Կամ ինչպե՞ս կարելի է տարածութեամբ եւ սիրով մեզանից այնքան հեռու եղողներին առաջնորդել՝ ըստ Աստուծոյ հրամանի, որն Եզեկիէլին ասում էր. «Մարդո՛ւ որդի, քեզ տեսուչ կարգեցի Իսրայէլի տան վրայ, եթէ աղաղակով չազդարարես թշնամու դարանակալութիւնն ու ասպատակութիւնը, եւ նրանք սպանուեն կամ գերուեն, նրանց արիւնը քո ձեռքից պիտի պահանջեմ» [տե՛ս Եզեկ. Գ 17—18]: Այս ամենի մէջ միայն որպէս մխիթարութիւն ունենք միւս խօսքը, որ Աստուած ասում է նոյն մարգարէին. «Եթէ քո խօսքը լսեն եւ անզգոյշ լինելով, կորստեան մատնուեն, դու քո անձը կփրկես, եւ իրենք պարտական կլինեն իրենց արեանը» [տե՛ս նոյն. 19]:

Եւ ինչպե՞ս կարող ենք հովտութեան օրէնքը կատարել՝ աստուածային օրէնքների մարգագետինների մէջ հանգըստացնել եւ Հոգու կենդանարար ջրով իմաստութեամբ սնուցանել, գայլերին հալածել եւ վիրաւորներին բժշկել, երբ հովիւն ու հօտը իրարից յոյժ հեռու են:

Ինչպե՞ս կարող ենք առաջնորդ լինել այնպիսիներին, որոնք չեն կամենում առաջնորդի հետքերով դէպի երկինք

տանող–հասցնող արքունական ճանապարհով ընթանալ, այլ գնում են լայն եւ ընդարձակ պողոտայով, որ դժոխքի յատակն է հասցնում:

Ինչպէ՞ս կարող ենք միջևորդ լինել Աստուծոյ եւ այնպիսի մարդկանց միջեւ, որոնք չեն ցանկանում պահել ուխտը, որ կնքեցին Աստուծոյ հետ՝ մկրտութեամբ հրաժարուելով սատանայից եւ նրա բոլոր գործերից ու պատրանքներից, այլ, դրժելով ուխտը, որը փրկութեան օրը կնքեցին Սուրբ Հոգու հետ, յօժար կամքով, խօսքով ու գործերով չարին են հետեւում:

Ինչպէ՞ս կարող ենք քահանայապետական դատաւորութիւն անել մի այնպիսի ազգի մեջ, որը ոչ միայն աստուածային օրէնքների դատաստանին չի ենթարկւում եւ չի հնազանդւում, այլեւ անհրաւ դատաւոր է դառնում եկեղեցու դատաւորների վրայ եւ, սեփական աչքում գերան ունենալով հանդերձ, չարաչար բամբասանքներով ու անդուռ բերանով անդադար դատում է նրանց վարքի յանցանքների շիւղերը:

Եւ արդ, քանզի իրականութիւնն այսպիսին է, զարհուրում եւ դողում եմ Աստուծոյ դատաստանի երկիւղից, որ չլինի, թէ՛ Աստուծոց ինձ յանձնուած տնտեսութեան այս գործը փառքի փոխարէն անարգանքի պատճառ լինի, խոստացած անթառամ պսակի փոխարէն՝ ամօթահարութեան: Եւ «բարի ու հաւատարիմ ծառայ» լսելու փոխարէն, ինչպէս այն ծառաները, որոնք, գործադրելով տրուած, տաղանդները, շահ բերեցին տիրոջը, անշահ ծառայի նման լսեմ անաւոր ու սարսափելի հրամանը, թէ՛ «Չա՛ր եւ վա՛տ ծառայ, պետք է խօսքիս արծաթը սեղանաւորներին տայիր», այսինքն՝ «մարդկանց հոգիներին», «եւ ես գալով տոկոսով պահանջէի իմը», այսինքն՝ քեզանից լսած խօսքի հետ նաեւ

լսողների կողմից գործերի կատարումը: Եւ «քանզի ծառայակիցներիդ չտուեցիր հոգիների կերակուրը, երբ լսելու ժամանակն էր, ուստի ասում եմ՝ վերցրէ՛ք դրանից շնորհներիս արծաթը եւ տուէ՛ք նրա՛ն, ով կատարելապէս խօսքս անեցրեց ըստ տասը քանքարների կատարեալ թուփ. եւ դրածս գործի ծառայութեան մէջ անպիտան գտնուած այդ ծառային արտաքին խաւա՛րը հանէ՛ք» [տե՛ս Մատթ. ԻԵ 21-30]:

Տարակուսում եմ, թէ ի՞նչ պետք է անեմ, որպէսզի իմ անձն ազատուի այս ահագնալուր սպառնալիքներից: Քանզի մեր ժամանակների չարութեան եւ բազմիշխանութեան պատճառով անկարելի է շրջել ամենուրեք՝ աշխարհի բոլոր կողմերը, եւ սուրբ առաքեալների նման Աստուծոյ խօսքը քարոզել: Թագաւորանիստ քաղաք եւ հանրաժողով էլ չունի մեր ազգը, որպէսզի, այնտեղ հայրապետական եւ վարդապետական Աթոռին նստելով, ըստ առաջին հայրապետների եւ վարդապետների՝ աստուածային պատուիրանները սովորեցնէինք մեր ժողովրդին: Այլ որսորդներից ու շներից հալածուած այծեամի նման բնակութիւն ենք հաստատել այս քարանձաւում եւ գիւղ կամ ագարակ էլ չունենք, որ կենցաղային անհրաժեշտ կարիքները բաւարարէինք: Նոյնիսկ մի արտ էլ չունենք, որ վաստակով եւ աշխատանքով մեր պետքերը հոգայինք, եւ ոչ էլ որեւէ տեղից օգնութիւն ենք ստանում, ինչպէս ակնկալում էինք Քրիստոսին հաւատացող թագաւորներից եւ իշխաններից, այլ՝ միայն Տէր Աստուծուց, ինչպէս մարգարէն է խրատում՝ ասելով. «Գցի՛ր հոգսդ Տիրոջ վրայ, եւ Նա կկերակրի քեզ» [Սաղմ. ԾԴ 23], եւ դարձեալ՝ «Ո՛վ յուսաց Տիրոջը եւ ամօթով մնաց» [տե՛ս Սաղմ. ԻԴ 20]:

Այսպիսի վիճակում անգամ Աստուծոյ դատաստանի սպառնալիքները աններող են ծոյլ ու հեղձ հովիւների հանդէպ, որոնք չեն արածեցնում Քրիստոսի բանաւոր հօտը Նրա աստուածեղէն վարդապետութեան մէջ եւ չեն խմեցնում Աստուծոյ իմաստութեան կենդանի ջուրը:

Եւ քանի որ իմ նուաստութեանս վիճակուեց այս հոգեւոր տնտեսութիւնը, որի համար ոչ ոգու արթնութիւն ունեմ, ոչ՝ մարմնի զօրութիւն եւ ոչ էլ, ըստ վերը նկարագրածի՝ բարու ակնկալման ժամանակ, այդ իսկ պատճառով չգիտեմ, թէ ինչ անել: Թողնել—լքելը Հովուապետի հօտը հովութեան խնամքից եւ գառնուկների՝ գայլերի կողմից յափշտակուելը տեսնելը եւ անտեսելը անհաւատութեան նշան է, մանաւանդ՝ Աստուծոյ խօսքը իմացողի եւ ոչ տգետի համար, քանզի, ըստ Տերունական հրամանի՝ եթէ մէկը տգիտութեամբ անպատշաճ բաներ գործի, քիչ կգանակոծուի, իսկ երբ գիտութեամբ՝ սաստիկ ու շատ [տե՛ս Ղուկ. ԺԲ 47]: Թեպէտ եւ հիմա չկայ մէկը, որ տգետ լինի բարու եւ չարի ընտրութեան մէջ, մարդը կամովին է տգիտանում: Իսկ փութալ խրատելու եւ ուսուցանելու՝ ըստ մեր աստիճանի գործի հարկաւորութեան, եւ Աստուծոյ խօսքի կաթով մշտապէս սնուցելու ի Քրիստոս մանկացածների հոգիները՝ հնարաւոր չէ անձամբ կատարել ներկայ ժամանակի եւ տեղի դժուարութեան պատճառով: Սակայն որպէսզի բոլորովին անպտուղ չլինենք ձեր առջեւ, Սուրբ Հոգուց մեզ վստահուած հաւատացեալ՝ ժողովուրդ, մենք եւ մեզ հետ եղած եպիսկոպոսներն ու վարդապետները արդար դատեցինք՝ գրով յիշեցնելու ձեզ Հին եւ Նոր Կտակարանների աստուածային պատուիրանները՝ այս բանում նմանուելով մեծ առաքեալ Պօղոսին, որը, ոչ միայն օտար երկրներ շրջե-

լով, ինչպես ինքն էր ասում՝ Երուսաղեմից մինչեւ Լիւրիկէ, Աւետարանն էր քարոզում [տե՛ս Հռոմ. ԺԵ 19], այլեւ, կապանքների մէջ լինելով, նամակներով հաստատում էր իր աշակերտներին, որը ցոյց է տալիս՝ գրելով. «Աղաչում եմ ձեզ ես՝ բանտարկուածս ի Տէր, որ արժանաւորապէս ընթանաք այն կոչման մէջ, որին կոչուեցիք» [Եփես. Դ 1]:

Նրա պէս մենք էլ, այս տօթ քարանձաւում՝ իբրեւ կամաւոր բանտում եւ կապանքներում, փակուած, խօսքի փոխարէն մեր գրածով ենք խօսում բոլոր Նրանց հետ, ովքեր լսելու ականջ ունեն: Ձեր լսողութեանն ենք երկրորդում ոչ թէ մեր խօսքը, այլ՝ առաքեալների, մարգարէների եւ Եկեղեցու վարդապետների խօսքերի զօրութիւնը: Եթէ դրանք լսելով յօժարութեամբ ձեր մտքի մէջ պահէք, ինչպէս բարի եւ պարարտ հողը՝ սերմացուն, եւ գործելով պտղաբերէք Աստծուն, թէ՛ ձեր փրկութեան եւ թէ՛ մեր վարձատրութեան պատճառ կլինէք: Իսկ եթէ մէկը յօժարութեամբ չլսի, այլ արհամարհի այն որպէս Աստուծոյ դէմ ապստամբող, կամ թէ լսելով հանդերձ գործով արդարութիւն չպտղաբերի, այլ անզեղջ հոգով, անզգամ սրտով եւ անյուսութեամբ մինչեւ վերջ անդարձ մնայ մեղքի մէջ, Աստուծոյ եւ իր բոլոր հրեշտակների եւ ձեր՝ բոլոր լսողներիդ վկայութեամբ՝ Զրիստոսի առջեւ մենք անհատոյց կլինենք Նրա արեան համար, քանզի չխորշեցինք եւ ոչ էլ դադարեցինք Նրան Աստուծոյ խօսքը պատմելուց:

Արդ, ինչպէս որ մարմնի անդամներից ամենապատուականն ու առաջինը գլուխն է՝ իր բարձրութեան եւ զգայարաններն իր մէջ ունենալու պատճառով, եւ ապա՝ կարգով միւս անդամները, այնպէս էլ հոգու անդամների մէջ որպէս գլուխ մեծը եւ առաջինը հաւատքի ճշմարտութիւնն է, եւ

Նրան են կապուած, ինչպէս մարմինը՝ գլխին, արդարութեան մեծ եւ փոքր գործերը՝ ըստ Զրիստոս Աստուծոյ պատուիրանների: Ուստի մենք նոյնպէս ամենից առաջ սկսում ենք բոլոր բարիքների գլխից՝ հաւատքից, եւ այն լսողներիդ ենք ներկայացնում՝ ոչ թէ նոր բան աւելացնելով, այլ՝ առաքելների, մարգարէների եւ սուրբ հայրերի հիմքի վրայ համառօտ խօսքով կառուցելով, որպէսզի որեւէ մէկը չշեղուի ճշմարտութիւնից՝ անուս տգէտների խօսքերը լսելով, որոնք ոչ թէ ուղղափառ եկեղեցու դաւանութեան համաձայն են, այլ Աստուածաշունչից դուրս բաներ են եւ դէպի կործանում են առաջնորդում լսողներին: Այլ որպէսզի Պօղոսի նման, որ ասում էր. «Գիտեմ, թէ Ում եմ հաւատացել» [Բ Տիմ. Ա 12], գիտենաք, թէ Ում հաւատացիք մկրտութեան օրը, կամ թէ ուղղափառ քրիստոնեան ինչպէս պետք է դաւանի հաւատքը: Ուստի եւ սկսում ենք պարզ եւ յստակ խօսքերով ցոյց տալ հաւատքի ճշմարիտ դաւանութիւնը:

Հարկ է եւ պատշաճ, որ Զրիստոսին երկրպագողները եւ Սուրբ Երրորդութեան անունով մկրտուածները խոստովանեն համագոյ երեք Անձնատրութիւններին՝ Հօրը եւ Որդուն եւ Սուրբ Հոգուն՝ որպէս Մի Բնութիւն, Մի Աստուածութիւն եւ Մի Իշխանութիւն՝ համապատիւ եւ զուգափառ: Որք ոչ թէ ուրիշից ստեղծուած կամ յետոյ սկսած, ոչ էլ ցածրութիւնից՝ բարձրութեան կամ տկարութիւնից զօրութեան հասած, այլ բոլոր յաւիտեաններից՝ առաջ էր, այժմ է եւ կլինի անվախճան յաւիտեաններում: Անեղ եւ

* յախտեամ-- աստուածաբանական եզր է, որը ոչ միայն ունի դադ, դարաշրջան իմաստը, այլեւ նշանակում է յախտեմականութիւն պարունակող եակ, գոյատր. այսպէս օրինակ՝ յախտեաններ են հրեշտակները, մարդիկ եւ այլն:

անմահ եուֆին է՝ բնութեամբ աներեւոյթ, սակայն արարածների համար՝ երեւացող, ամէն ինչ տեսնող եւ ամենքից անտես:

Հայրը անսկիզբ է եւ անծին: Որդին ծնուած է Հօր բնութիւնից, սակայն՝ անժամանակ՝ ոչ թէ ըստ մարդկային ախտաւոր ու անցաւոր ծնունդի, որը մտքով իսկ անցկացնելը հայիոյութիւն է, ուր մնաց թէ՛ խօսքով բարբառել: Այլ ինչպէս լոյսը լոյսից է [առաջանում], եւ կրակը՝ կրակից, եւ բաժանուելով չեն օտարանում միմեանցից, այլ մի են կրակի եւ լոյսի, ծնածի եւ ծնողի ճառագայթն ու ջերմութիւնը, եւ երկուսի բնութիւնն էլ մի է, թէեւ անձով զանազանում են իրարից:

Նոյնպէս էլ լոյս Որդին լոյս Հօրից է առաջ եկել ծննդեամբ, եւ Որդու աստուածութեան կրակը՝ Հօր աստուածութեան կրակից, տարբեր չեն, այլ մի եւ նոյն են բնութեամբ:

Իսկ Որդու ծննդեան օրինակը ոչ այլ ինչ է, եթէ ոչ՝ խօսքի ծնունդը մարդկային մտքից, թէեւ այս օրինակը եւս ամբողջութեամբ չի համապատասխանում ճշմարտութեանը: Այս պատճառով էլ ասում է Բան՝ ծնունդի անապական լինելու համար, իսկ Որդի՝ քանզի Հօր բնութիւնից է եւ ոչ՝ նրանից օտար կամ արարած՝ ըստ Արիոսի հայիոյութեան:

Եւ անիմանալին իմանալու միակ միջոցը ոչ թէ անքննելին քննելն է, այլ՝ հաւատալը Սուրբ Գրքում ասուածներին, որոնք հաստատում են, որ աստուածային ծնունդը անհասանելի է մտքին եւ խօսքով՝ անձառելի:

Նոյնպէս եւ Սուրբ Հոգին, ասում է բխում Հօրից եւ փառակից՝ Որդուն, կատարեալ Աստուած՝ որպէս Հայրը եւ Որդին: Երեք Անձնաւորութիւնները մի կամք ունեն, մի զօ-

րութիւն եւ մի արարչութիւն: Հայրը կամեցաւ ստեղծել երեւելի եւ աներեւոյթ արարածները, Որդին անգոյից գոյացրեց, եւ Սուրբ Հոգին նրանց իմաստութեամբ զարդարեց:

Եւ Նոյն Ինքը՝ Աստուծոյ Բանն է, որ մարդուն Իր պատկերով ստեղծեց եւ յանցանքից յետոյ երեւաց նրան եւ բոլոր առաջին արդարներին՝ Նոյին եւ Աբրահամին, Իսահակին եւ Յակոբին, Յոբին եւ Մովսէսին, Ահարոնին, Յեսուին եւ այլ մարգարէների, եւ խօսեց նրանց հետ, վերջին ժամանակներում Գաբրիէլ հրեշտակապետի ակտիսով իջաւ Կոյս Մարիամի որովայնը եւ, նրա բնութիւնից մարմին, հոգի եւ միտք առնելով, նոր եւ անձառեցի միաւորութեամբ Իր Աստուածութեանը միացրեց եւ, մանուկի պէս ինն ամիս որովայնի մէջ աճելով, ծնունեց որպէս կատարեալ Աստուած եւ Մարդ՝ անշփոթ եութեամբ եւ անբաժանելի միաւորութեամբ. մի Զրիստոս եւ մի անձնաւորութիւն՝ միացեալ երկու բնութիւններից:

Կաթնասուն եղաւ որպէս մարդ, եւ հրեշտակներից փառաւորուեց որպէս Աստուած: Ամեն ինչի կատարիչը աշխարհի վրայ շրջեց երեսուն տարի մինչեւ մարդկային կատարեալ հասակին հասնելը, որպէս մարդ մկրտուեց ծառայից եւ Հօրից ու Սուրբ Հոգուց վկայուեց որպէս Բարձրեալի Որդի: Որպէս մարդ փորձուեց սատանայից եւ որպէս Աստուած յաղթեց փորձողին: Զաղցեց, ծարաւեց, ւնջեց, արտասուեց եւ յոգնեց որպէս մարդ՝ մարմնի օրէնքներին ենթարկուելով: Կատարեց նշաններ եւ հրաշքներ եւ ցոյց տուեց աստուածային զօրութիւնը՝ որպէս կատարեալ Աստուած:

Կամովին չարչարուելու եկաւ, եւ անչարչարելին մեր չարչարելի բնութեամբ չարչարուեց Խաչի վրայ, մահուան

անպարտականը մեռաւ մեր մահկանացու մարմնով՝ կենդանացնելու մեր մեղքերով մեռած բնութիւնը: Աստուածութեանը միացած մարդկային իր հոգով գերեզման իջաւ եւ կրկնակի անբեց դժոխքը՝ դժոխքում գտնուողներին ազատութիւն շնորհելով, իսկ աստուածային մարմնի յարութեամբ՝ մեր մահկանացու բնութեանը տալով մահուան ապականութիւնից յարութիւն անելու յոյսը: Երրորդ օրը իշխանաբար յարութիւն առաւ մեռեալներից եւ երեւաց իր աշակերտներից տասներկուսին, եօթանասունին, հինգ հարիւրին եւ այլ շատերին, որոնք իր վկաներն ու քարոզողներն եղան աշխարհում: Եւ քառասուն օրերի ընթացքում երեւալով խօսում էր նրանց հետ:

Եւ քառասուներորդ օրը երկինք բարձրացաւ եւ բարձունքներում մեր բնութեամբ նստեց Հօր աջ կողմը, որից անբաժանելի էր իր Աստուածութեամբ եւ պիտի գայ նոյն մարմնով, Հօր եւ իր Աստուածութեան փառքով՝ մեռեալներին յարութիւն տալու եւ աշխարհը արդարութեամբ դատելու համար՝ բարեգործներին տալով բարիքների ժառանգութիւնը եւ անվախճան թագաւորութիւնը, իսկ չարագործներին՝ իրենց գործածի համեմատ յաւիտենական ամօթը եւ տանջանքը:

Եւ արդ, հաւատքի այս ճշմարիտ դաւանութիւնը մեր միջի աստուածային տաճարի հիմքն է: Իսկ բարի գործերը այս հիմքի վրայ բարձրացած շինուածքն են, ինչպէս որ Տէրը Պետրոսի դաւանութիւնը հաստատեց որպէս վե՛մ՝ իր Եկեղեցու իմանալի հիմք եւ իրեն՝ որպէս շինողի եւ բոլոր ազգերից իր ընտրեալների կատարած բարեգործութիւնները՝ որպէս շինանիւթ՝ քարի, փայտի եւ այլ պէտքերի փոխարէն:

Դարձեալ՝ Նա որպէս ճարտարապետ է, եւ մենք՝ հրամանակատար մշակներ, ինչպէս որ ասաց Իր աշակերտներին, «Առանց Ինձ ոչինչ անել չէք կարող» [Յովհ. ԺԵ 5]: Պողոսը եւս գրում է. «Ես Աստուծոյ իմաստութիւնը որպէս հիմք դրեցի, որ է Քրիստոս եւ Նրա ճշմարիտ հաւատքը» [տե՛ս Ա Կորնթ. Գ 10—11]: Բայց այլ է շինողը, այսինքն՝ Նա, որ կայ եւ որ աշխարհ պիտի գայ, իսկ շինելը գործերով է, որ կամենում է իւրաքանչիւր ոք՝ լինի չար, թե՛ բարի:

«Եթէ մէկն այս հիմքի վրայ շինի ոսկով»,— ասում է առաքեալը [Նոյն 12], որն արդարութիւնն ու ճշմարտութիւնն է, «արծաթով», որը մտքի մաքրութիւնն ու սրտի սըրբութիւնն է, «թանկարժէք քարերով», որոնք բազմապատիկ առաքինութիւնների տեսակներն են՝ սէր, խոնարհութիւն, ողորմածութիւն, անոխակալութիւն, պահք, աղօթք, ժուժկալութիւն, սրանք եւ սրանց նմանները արդար հոգիների կողմից հաւատքի հիմքի վրայ դրուած թանկարժէք քարերն են:

Իսկ մեղսասերների հոգիները, [առաքեալն] ասում է, իրենց շէնքը հաւատքի հիմքի վրայ շինում են ոչ թէ թանկարժէք եւ հաստատուն այս նիւթերով, այլ՝ անարգ եւ դիւրին փչացող նիւթերով, այսինքն՝ փայտով, խոտով եւ եղեգով: Փայտը նշան է թանձրագոյն մեղքերի՝ սպանութեան, պոռնկութեան, գողութեան, յափշտակութեան եւ սըրանց նման այլ բաների, խոտը՝ սրտում հաւաքուած չար խորհուրդների, եւ եղեգը՝ գարշ խօսքերի, որոնք մարդիկ իրենց բերանից թափում են՝ լեզուն սատանայի գործիք դարձնելով, ընկերոջը թշնամութիւն անելով եւ անարգելով զանազան ու պէս—պէս հայիոյանքներով, որոնք գեղջկական բարբառով յիշոց են կոչւում, իսկ Սուրբ Գրոց մեջ՝ անեծք, թշնամանք եւ նման անուանումներ, որոնց մասին

Դաւիթն ասում է, թէ՛ «Անէծքներով, դառնութեամբ եւ նենգութեամբ լի է նրա բերանը» [Սաղմ. Թ 7]: Եղեգի են նմանում նաեւ սուտը, չարախօսութիւնը, մատնութիւնը եւ այլ սրանց նման անիրաւ խօսքեր:

Այս երկու հակառակ՝ թանկարժէք եւ անարգ շինանիւթերը, [առաքեալն] ասում է, հուրը պէտք է ընտրի, քանզի հրով պիտի յայտնուի Դատաւորը: Եթէ հաւատքի հիմքի վրայ շինուած գործը ոսկի է, արծաթ եւ թանկարժէք քարեր, որոնք չեն փչանում, այլ՝ սրբում հրից, գործողը պիտի ապրի եւ վարձատրուի: Իսկ եթէ գործը խոտ է, եղեգ եւ փայտ, որոնք հեշտօրէն փչանում են նոյն կրակից, այն գործողը պիտի տուժի: Որովհետեւ ինչպէս ապարանքը միայն հիմքով չի կարող մարդկանց բնակութեան համար բաւական լինել, այլ կարիք ունի պատերի, ձեղունների եւ այլ շինութիւնների, նմանապէս էլ՝ միայն հաւատքով, առանց գործերի ոչ ոք չի կարող իր անձը Աստուծոյ տաճար դարձնել:

Եւ ինչպէս գլուխն, առանց մարմնի հետ կապուելու, չի կարող կենդանի մնալ, ոչ էլ մարմինն՝ առանց գլխի, նմանապէս՝ հաւատքն առանց գործերի եւ գործերն առանց հաւատքի՝ երկուսն էլ մեռած են՝ ըստ առաքեալի [տե՛ս Յակ. Բ 17]: Ուստի աղաչում եմ բոլորիդ, որ արդարութեան գործերն էլ միացնէք ձեր ճշմարիտ հաւատքին, որն Աւագանի ծնունդից ստացաք եւ հաստատութեամբ պահում էք, որպէսզի միայն մէկ աչքով չուսաւորէք ձեր հոգիները, այլ երկուսով պայծառանաք: Եւ մի՛ վստահէք անմիտների սնտի յոյսին, որոնք ասում են, թէ միայն հաւատքի ճշմարտութիւնը բաւական է՝ քրիստոնեային փրկելու տանջանքներից եւ արժանի անելու արքայութեանը: Զանգի

ինչպես մեռած անդամները մարմնի գործունեությանը ոչընչով պիտանի չեն, այնպես էլ մեռած հաւատքը հոգուն զօրութիւն չի տալիս, այլ մանաւանդ՝ այն ունեցողին անլի մեծ տանջանքների է պարտաւորեցնում՝ նման նրան, որ մէկ տաղանդը պահեց եւ ընկերների պէս չջահեց [տե՛ս Մատթ. ԻԵ 18], քանզի տաղանդը հաւատքն է, եւ տաղանդների շահը՝ գործերը:

Իսկ թէ ինչո՞ւ է առանց գործի հաւատքը մեռած աստւամ, յայտնենք նրանց, ովքեր չգիտեն:

Հաւատքն ունի մէկ անուն, բայց՝ երկու զօրութիւն: Առաջինը դաւանութեան հաւատքն է՝ Սուրբ Երրորդութեան խոստովանութիւնը, որ իւրաքանչիւր անձ Ասագանից ստացաւ: Երկրորդն այն հաւատքն է, որ Սուրբ Գրքում գրուած խօսքերը, որոնք Սուրբ Հոգին խօսեց մարգարէների, առաքելների եւ եկեղեցու վարդապետների բերանով, սուտ եւ առասպել չի համարում, այլ հաւատում է, որ ճշմարիտ եւ ուղիղ են, որպէս թէ իր աչքերով է տեսնում այն բոլորն, ինչ եղել է, պիտի լինի եւ որ է: Եղածը այն է, որ պատմում են, թէ բոլոր երեւելի եւ աներեւոյթ բնութիւնները գոյութիւն չունեն եւ Աստուծոյ հրամանով ստեղծուեցին, նաեւ՝ արարածների ստեղծումից յետոյ Աստուծոյ կատարած սքանչելիքներն ու հրաշքները, որոնց մասին պատմում են Հին եւ Նոր Կտակարաններում: Լինելիքն այն է, որ ասում են, թէ Աստուծոյ կողմից բարեգործներին վարձատրութիւն կտրուի, իսկ չարագործներին՝ տանջանք ու յափտենական հուր: Իսկ է՛ն այն է, որ իրենց բոլոր խօսքերի մէջ քարոզում են, թէ Աստուած մօտ է բոլորին եւ ոչ՝ հեռու եւ գիտի մարդկանց բոլոր բարի եւ չար խորհուրդները, անսխալ կերպով լսում է, ինչ որ խօսւում է լեզուով եւ յայտնապէս

տեսնում այն, ինչ ծածուկ գործում են մարմնով, քանզի չկայ մի արարած, որ անտեսանելի լինի Նրան:

Արդ, ամբողջ սրտով այս բոլորին հաւատացողն է, որ ունի կենդանի հաւատք, որ երբեք չի յանդգնում սրտում չարութիւն խորհել կամ բերանով անիրաւութիւն խօսել կամ հոգով մեղք գործել: Զանգի եթէ մէկ ուրիշի ներկայութեամբ մարդիկ զգուշանում են անարժան գործ կատարելուց, ապա նա, ով հաւատում է, թէ Աստուած տեսնում է, ինչպէ՛ս կյանդգնի յամառօրէն չար բան խօսել կամ գործել: Իսկ նա, ով խօսքով է միայն Աստուած խոստովանում, բայց գործով՝ ոչ, նման մարդու հաւատքը մեռած է համարւում:

Եւ արդ, քանզի այս սուրբ Աթոռի ծառայութեան գործում Տիրոջ կողմից մեզ վստահուած առաջնորդական բազմատեսակ գործերի կողքին կայ եւ բժշկի պաշտօն ու գործ, ուստի ինչպէս բժիշկն է, հիւանդների ախտարար ցաւերի պատճառները ճանաչելով, հրամայում հրաժարուել վնասակար բաներից եւ առողջարար դեղեր ու կերակուր ընդունել, այնպէս էլ մենք, Զրիստոսի Ընդհանրական Եկեղեցու հոգեւոր բժշկութեամբ մտահոգ, մտքի աչքով տեսնում ենք, որ թէեւ ոչ բոլորի, սակայն աշխարհի մեծագոյն մասի մօտ իր մեռելոսի գործերի պատճառով նաեւ մեռած է հաւատքը: Եւ որպէս բժիշկ ցանկանում ենք ցոյց տալ բոլորին իրենց մահաբեր ախտերի պատճառներն ու հոգիները կենդանացնող դեղերը: Եթէ դրանք վերցնէք եւ առանց դժկամութեան խմէք եւ խոստովանութեամբ ու ապաշխարութեամբ ձեր հոգիներից թօթափէք ապականող մաղձերի դառնութիւնը, արժանի կլինէք Աստուծոյ ողորմութեանն ու Նրա խոստացած բարութեանը: Իսկ նրանց, ում ախորժելի չեն մեր

ասածները՝ կա՛մ ծուլութեան եւ մեղսասիրութեան եւ կա՛մ մեզ արհամարհելու պատճառով, այնպիսիներին մարգարէի խօսքն ենք ասում. «Ով անօրինաւալու է, թող անօրինաւայ, եւ ով արդարաւալու է, թող արդարաւայ» [տե՛ս Դան. ժԲ 10 եւ Յայտ. ԻԲ 11]: Մենք մեզ հրամայուածը որպէս տեսուչ կատարենք բարձր դիտանոցից՝ ձեր ականջներին հնչեցնելով Աստուծոյ պատուիրանները: Այնուհետեւ անելը կամ չանելը իդաքանչիւրի անձի կամքն է:

Բայց ոչ ոք թող չմտածի, թէ մենք, մեզ մեղքի ակտերից ազատ համարելով, բժշկական այս դեղը ձեզ ենք մատուցում որպէս հիւանդների, այլ ամէն ոք թող գիտենայ, որ մենք ամենքից աւելի կարիք ունենք հոգու բժշկութեան: Բայց եթէ յիմար հիւանդը մերժում է իր առողջութեան դեղը, որ մատուցում է իրեն մի հիւանդ բժիշկ՝ տեսնելով նրա մարմնի ցաւերը, ապա իմաստուն մարդը չի հետաքրքրւում բժշկի բնութեամբ՝ առո՛ղջ է, թէ՛ հիւանդ, այլ քննում է դեղի օգտակարութիւնը՝ առողջարա՛ր է, թէ՛ վնասակար:

Արդ, դուք էլ մեր անարժանութեան եւ հոգեւոր պարտականութիւնների թերութիւնների պատճառով մի՛ արհամարհեք եւ ընդունե՛ք ձեր անձերում հոգիների օգտակար դեղը, որը ձեզ ենք մատուցում: Աղաչում եմ, ընդունեցե՛ք այն սիրով եւ յօժարութեամբ՝ ոչ թէ մեր փառքի եւ պատուի համար, որը ոչ ոքից չենք պահանջում, թէեւ արժանի լինեիք, այլ՝ յանուն Զրիստոսի սիրոյ, որ մեզ կանչեց դէպի Իր արքայութիւնը եւ փառքը: Զանգի թէեւ մենք անարժան ենք, սակայն մեր խօսքը քանի որ աստուածային է, արժանի է ընդունելու: Եւ ընդունելն ուրիշ բան չէ, եթէ ոչ՝ գործով կատարելը:

Ուստի աղօթենք միմեանց համար, մենք՝ ձեզ համար, ինչպես գլուխը՝ մարմնի, որպեսզի մտադիպութեամբ ընդունեք աստուածային այս խօսքի սերմը ձեր սրտերում եւ Աստծուն պտղաբերեք բարի եւ պարարտ հողի երեքից որեւէ մէկ պտղաբերութեամբ [տե՛ս Մատթ. ԺԳ 24–30], իսկ դուք էլ՝ մեզ համար, ինչպես մարմինը՝ գլխի՝ առողջանալու հոգեւոր հիւանդութիւններից եւ զօրանալու զգայութիւնների տկարութիւնից: Որպեսզի եթէ տեսողութիւնը կուրացնող գերան ունենանք մեր աչքում, նախ այն հեռացնենք, որպեսզի կարենանք ուրիշների աչքի շիւղը տեսնել եւ մաքրել: Եւ բացենք խցանուած ականջները՝ աստուածային ձայնի հնչման ճանապարհը բռնելու, հոտոտելիքները՝ հեղուած անմահութեան Իւղի բոյրով անուշանալու, ճաշակելիքները՝ Կենաց Հացի համար քաղցելու եւ ծարաւելու, անյագօրէն յագենալու արդարութեամբ եւ իմաստութեամբ, եւ լեզուները, որ Աստուծոյ փառքի եւ Նրա խօսքը լսողների համար են՝ Տիրոջ հրամանով նախ՝ անձին, ապա՝ ուրիշներին սպասաւոր լինելու համար՝ աղ լինելով նեխածներին եւ լոյս՝ խաւարածներին: Դրա համար էլ զանազան ձեւերով երկուսն էլ ներկայացնում ենք լսողներիդ, հոգով պայծառացածներիդ՝ լուսափայլ խօսքի ճառագայթը, եւ մթազնածներիդ, կամ նեխածներիդ՝ աղի օրինակով յանդիմանող մորմոքը: Ուստի եւ այժմ սկսում ենք արժանիներին նախակարգել մեր խօսքը:

ՎԱՆՔԵՐԻ ԽԱՐԱԶՆԱԶԳԵՍ ԿՐՕՆԱԽՈՐՆԵՐԻՆ

Եւ արդ, առաջինը խօսենք վարքով եւ կենցաղավարութեամբ գերաշխարհիկներիդ՝ կրօնատրներիդ հետ, որ վանքերում եւ մենաստաններում էք բնակում: Ձեր աղօթքներով եւ բարի վարքով սիւներն էք աշխարհի եւ պարիսպ՝ թշնամու դէմ, հրեշտակներ՝ մարմնի մէջ եւ լուսառու աստղեր՝ երկրի վրայ, եւ ձեր բարի ու լուսաւոր վարքով միշտ փառաւորում է ձեր Հայրը, որը երկնքում է: Թեպէտ եւ խրատուել էք Աստուածաշնչով՝ միշտ ձեր ականջներին հնչեցնելով, եւ մեր չնչին խօսքերի կարիքը չուկէք, սակայն ինչպէս տիրոջ հրամանով ծառաները հասարակաց ճաշը բաժանում են ոչ միայն քաղցածներին, այլեւ ջնորհում յագեցածներին, նմանապէս էլ մենք պարտաւոր ենք, ըստ Տիրոջ հրամանի, հաւասարապէս խօսքի կերակուր մատուցել մեր ընդհանուր ծառայակիցներին՝ թե՛ գիտութեամբ փարթամներին եւ թե՛ գիտութեամբ աղքատներին, թե՛ առաքինութեամբ գօրաւորներին եւ թե՛ առաքինութեամբ տկարներին:

Ուստի աղաչում եմ բոլորիդ՝ մի՛ աղօտացրէք ձեր հաւատքի լապտերների լոյսը՝ ողորմութեան ու սրբութեան իւրը նուազեցնելով, այլ մշտավառ առաքինութեամբ անշե՛ջ պահեցէք ձեր հոգիներում Աստուածութեան ճառագայթները:

Նիւթական սիրոյ պատճառով մի՛ սառեցրէք ձեր հոգիները Զրիստոսի սիրոյ հրից, որ գցեց երկիր եւ նրա շուտափոյթ բորբոքումն է ցանկանում [տե՛ս Ղուկ. ԺԲ 49]: Օտար կրակի ցանկութեանը տեղի մի՛ տուէք ձեր սրտե-

րում՝ սրանով խնկարկելով Աստծուն աստուածային պատարագի աղօթքներն ու խորհուրդը [մատուցելիս], ինչպես Ահարոնի որդիները՝ Նաբաթն ու Աբիուդը, արեցին [տե՛ս Թիւք. Գ 4]: Այլ ամէն ոք Նախ եւ առաջ խոստովանութեամբ թող մաքրուի անմաքուր խորհուրդներից ու գործերից, առաքինութեամբ ինքն իրեն որպէս կենդանի պատարագ մատուցի կենդանի Աստծուն եւ ապա թող մօտենայ մաքուրին եւ սպասատրի Սրբութիւն Սրբոցին, որպէսզի տանջող կրակով [Նաբաթի եւ Աբիուդի] պէս չայրուի ներքին մարդը, այստեղ՝ խղճմտանքով եւ այնտեղ՝ անշեշ բոցով:

Չլինի, թէ՛ ձեզանից մէկը աշխարհիկ բաներին՝ ախտերի հեշտասիրութիւններին եւ նիւթեղէն ցանկութիւններին, վերադառնալով, Ղովտի կեոջ պէս աղէ արձանի վերածուի: Բանզի ինչպէս նա, որ պատուհասից յետոյ չկարողացաւ որպէս աղ կերակուրների համեմիչ լինել, որովհետեւ քար էր, եւ ոչ էլ որպէս քար պիտանի եղաւ շինութեան մէջ՝ աղ լինելու պատճառով, այնպէս էլ ամէն ոք, ով ելնում է աշխարհից, ինչպէս Ղովտը՝ Սողոմից, եւ բարձրանում է կրօնաւորութեան կարգը, որը հրեշտակային է, ինչպէս նրանք, հրեշտակների կողմից ձանապարհուելով, լեռ բարձրացան, եւ այնտեղից վերադառնում է աշխարհասիրութեան եւ մեղքերի ախտերի մէջ թաւալում, ինչպէս Ղովտի կինը դեմքով դէպի Սողոմ դարձաւ, այդպիսին ո՛չ Աստծուն է պիտանի՝ որպէս կրօնաւոր եւ ո՛չ էլ աշխարհի օրէնքներին՝ իբրեւ աշխարհական, անարգ է եւ անպիտան, ոտնակոխ է լինում մարդկանց կողմից՝ որպէս անհամացած աղ: Բայց ձեր՝ աստուածային պատուիրանների վրայ հաստատ մնացողներիդ ամէն ինչը, առաքեալի խրատի համաձայն, կարգով ու բարեձեւ թող լինի, ով դարձեալ ասում է. «Իմաստութեա՛մբ

վարուեցէք արտաքինների հետ՝ ժամանակը ծախու առնելով» [Կող. Դ 5] եւ կամ՝ «Որ ցոյց տաք ձեր պարկեշտ վարքը հեթանոսների մէջ» [Ա Պետ. Բ 12]:

Եւ արդ, թող ձեզանից ոչ ոք օտարների առջեւ իր վատթար խօսքերով կամ անպատշաճ գործերով առիթ չտայ, որ նրանք անզուսպ հայհոյեն մեր սուրբ հաւատքն ու կարգը, քանզի այնպիսիները Աստուծոյ առջեւ կրկնակի դատաստանի պիտի ենթարկուեն. նախ՝ իրենց խօսած կամ գործած մեղքերի համար եւ երկրորդ ու անելի շատ՝ զայն թակղութեան պատճառ լինելու համար:

Թող ոչ ոք, թողնելով ընկերակից կրօնաւորների կե-
նակցութիւնը, առանձին չբնակուի՝ ոչ թէ մենակեացների
պէս ճգնողական վարքով ապրելու, այլ՝ ազահութեան ախ-
տի պատճառով, որպէսզի իր անձի վաստակածը ոչ թէ ողջ
եկեղեցու, այլ իր համար ամբարի: Սրանից բազում վնաս-
ներ են լինում հոգիներին, մինչդեռ միաբանութիւնից կան
բազմապիսի օգուտներ, ինչպէս աստուածաբարբառ վար-
դապետների խօսքերն են ցոյց տալիս: Շատերի մօտ ըն-
կերներից ամօթի երկիւղը անելի զօրաւոր է լինում, քան
Աստուծոյ երկիւղը, որը ետ է դարձնում մտքի ախորժումը
մեղքերի չար ցանկութիւններ կատարելուց: Նաեւ՝ բազում
են եղբայրների միասնական բնակութեան շահերը, որոնց
մասին անելորդ ենք համարում գիտեցողներիդ երկրորդել:

Եւ կան դարձեալ աշխարհասեր եւ մեղկ կրօնաւորնե-
րից ոմանք, որոնք հին Իսրայէլի նման ոչ միայն սրտով են
եզիպտական խաւար գործերին վերադառնում, այլ անձամբ
իսկ գիւղերում եւ քաղաքներում են բնակում աշխարհա-
կանների հետ եւ բերանի խօսքերի գարշութեան, վատթար
գործերի, անպատկառ որովայնամոլութեան, անառակ ար-

բեցութեան եւ ամէն տեսակ անկարգութիւնների մէջ գերազանցում նրանց:

Նոյնիսկ եթէ այնպէս պատահի, որ կրօնաւորներ ըստ անհրաժեշտ պատճառի աշխարհի մէջ բնակուեն, պէտք է եւ պատշաճ, որ աստուածային եւ ուղիղ վարքով լուսատու լինեն նրանց մէջ եւ պատճառ դառնան, որ Աստուծոյ անու-նը փառաւորուի եւ ոչ թէ՛ հայիոյուի: Այդպիսիներին ոչ թէ արգելում, այլ մանաւանդ՝ քաջալերում ենք, քանզի բարի-ների օրինակով շատերն են բարի դառնում, ինչպէս որ, չա-րերի վարքից վարակուելով, բազմանում են չարերը: Արդ, Աստուծոյ եւ մեր հրամանով սա կանոնական օրէնք թող լինի այնպիսիների համար, այսուհետեւ թող վանքի մէջ հաստատեն իրենց բնակութիւնը եւ մինչեւ վախճանն ապաշխարութեամբ ու պարկեշտութեամբ անցկացնեն իրենց կեանքը՝ ըստ վանական կարգի եւ կերպի: Իսկ եթէ նրանցից որեւէ մէկը չլսի մեր գրած աստուածային օրէնք-ները եւ չհեռանայ աշխարհից, այլ մինչեւ իր մահը յամա-ռօրէն մնայ նոյնի մէջ, մենք անպարտ ենք նրա կորստեան խղճմտանքից, Աստուծոյ առջեւ ինքը պարտական կլինի իր արեան համար:

Սակայն քահանաներին պատուիրում ենք, որ եթէ աշ-խարհում լինի այնպիսին, եւ նրան հոգու մեռելութեան հետ հասնի մարմնի վախճանը, նրան չարժանացնեն ո՛չ հաղոր-դութեան եւ ո՛չ էլ՝ օրինաւոր թաղման, մանաւանդ նրանց, որոնք մինչ ի մահ կմնան անզղջութեան մէջ: Իսկ եթէ նրանցից մէկը մահամերձ վիճակում զոջայ, արտասուքնե-րով հաղորդութիւն եւ թաղում հայցի, ու նրա խոստովանու-թեանը տեղեակները վկայեն, թէ մտադրուել էր աշխարհից հեռանալ, եթէ մահուան օրհասը չկանխէր, նրան յանուն

Աստուծոյ ողորմութեան թող տրուի վերջին թռչակ եւ օրինաւոր թաղում՝ ո՛չ որպէս քահանայի կամ կրօնաւորի, այլ՝ որպէս աշխարհականներից մէկի: Բայց ոչ ոք անընտրողաբար հաւասար չհամարի աշխարհում մահացող բոլոր կրօնաւորներին, քանզի կան շատերը, որոնք հիւր են գնում աշխարհ եւ նրանց է հասնում վախճանը, ուրիշներն էլ, մարմնով ծեր ու տկար լինելով եւ վանքերի մէջ խնամք չգտնելով, բնակում են աշխարհի մէջ՝ ուղիղ եւ ոչ բամբասելի վարքով: Նրանք եւ նրանց նմանները վախճանուելիս թող պատուով որպէս Աստուծոյ ծառաներ թաղուեն:

Դարձեալ զգուշացնում ենք ճշմարտագոյններիդ երամներին մեր ժամանակուայ վանքերի մէջ [դիտուող] մի նոր սովորութիւնից, կրօնաւորներից իրաքանչիւրը այգեգործութեամբ է զբաղում, ինչպէս գիւղերում, որն անվայել է կրօնաւորական կարգին եւ առաջին սուրբ հայրերի պատուիրաններից՝ դուրս: Զանզի նրանք աշխարհում ունեցած իրենց ժառանգութիւնն ու ունեցուածքը թողեցին եւ թողնել օրինադրեցին, առաքինութեան խաչը վերցրեցին եւ Զրիստոսին հետեւեցին, ինչպէս եւ Ինքը հրամայեց հարուստին. «Գնա՛ վաճառիր ինչ որ ունես ու աղքատների՛ն տուր եւ երկնքում գանձեր կուսնես. եւ վերցրո՛ւ քո խաչը եւ արի՛ Իմ ետեւից» [Մարկ. Ժ 21] եւ դարձեալ՝ «Եթէ մէկը կամենայ հետեւել Ինձ եւ չուրանայ այն ամենը, ինչ ունի աշխարհում եւ հանապազ չկրի իր խաչը, չի կարող Իմ աշակերտը լինել» [տե՛ս Ղուկ. ԺԴ 26]: Եւ ա՛յլ այսպիսի անտարանական պատուիրաններ կան աշակերտողների համար, որ դուք էք:

Մեր օրերի կրօնաւորներից շատերը, որոնք աշխարհում ժառանգութիւն չունեին եւ իշխաններին հարկատու

էին, ընչազուրկ, կարօտ՝ անհրաժեշտ բաների, երբ հազան կրօնաւորի սքեմը, վանքերում տէր եղան ժառանգութիւնների, ստացուածքներով փարթամացան եւ ոչ միայն կարօտ չեղան հարկաւոր պետքերի, այլեւ աւելորդներով առատացան եւ, աշխարհի մէջ բազմաթիւ հոգսերով ու գործերով չարչարուած, այստեղ անհոգութեամբ եւ հեշտութեամբ պարարտացան: Ինչպէ՞ս կարող է այդպիսին աշակերտութեան կարգի մէջ լինել եւ Պետրոսի նման ասել. «Տէ՛ր, ահաասիկ մենք թողեցինք ամէն բան եւ եկանք Քո ետեւից. արդ, ի՞նչ կուենանք» [Մատթ. ԺԹ 27]: Յայտնի է, որ այսպիսի կրօնաւորը ոչինչ չթողեց յանուն Ջրիստոսի, այլ մանաւանդ՝ ինչ աշխարհում չունէր, ստացաւ հակառակ Ջրիստոսի [պատուերի]:

Եւ արդ, ամէն ժամանակ աստուածային պատուիրանները տրուում են ընդունողներին ըստ իրենց կարողութեան՝ տկարներին՝ թեթեւները, որպէսզի կարողանան տանել, եւ զօրաւորներին՝ ծանրերը, որպէսզի յօժարութեամբ վերցնեն: Այս օրինակով մենք նոյնպէս տեսնում ենք աստուածային սիրուց ցամաքած շատերի, որոնք առաջին հայրերի պէս բարի նախանձով մէկը միւսից աւելի բարձր առաքինութիւնների ձեռնամուխ չեն լինում, այլ մեր ասածի հակառակ նախանձն է նրանց պատշաճում, այսինքն, թէ՛ ո՞վ իր ընկերոջից աւելի ընդարձակ տարածութեան մէջ եւ պարարտ հողում այգի պիտի տնկի եւ թէ՛ իմաստութեամբ ինչպէ՞ս պիտի աճեցնի նոր տունկերը: Եւ փոխանակ իրարից առաքինութեան արուեստն ուսանելու, անփորձները աւելի հմուտներից այգեգործութեան հնարներն են սովորում: Ասում են. «Հարկաւոր է այսքան եւ այսպէս եզներով հերկել, ձեռքով, բրիչներով եւ բահերով բրել, վնասակար

տունկերն ու բոյսերը արմատախիլ անել», թէւ հարկաւոր էր նախ մեր վարք ու բարքերի մէջ գտնուող բարուն հակառակ բոյսը հանել մեզանից եւ ապա՝ միայն արտաքինի մասին հոգալ: Այլեւ՝ իմաստունների մօտ իւրաքանչիւր սեռի տնկի էտելու եղանակը տարբերում է. ոմանք, արմատի մօտից [սկսելով], հեռացնում են բոլոր ոստերը, ոմանք էլ՝ քիչ քանակով ոստեր, եւ մեծ մասը թողնում են, եւ այս բոլորը՝ որպէսզի յաճախակի պտղաբերեն եւ շատացնեն գինու քանակը: Էլ չեմ խօսում պատուաստելու հնարների մասին, որտեղ մէկը միւսին գերազանցում է իր հանճարով: Իսկ աշխատելու ջերմ եռանդը, ոմանք, աշխատելու համար օրը բաւարար չհամարելով, գիշերն էլ են ցերեկին խառնում, մինչդեռ նոյն փոյթն ու գործելու յօժարութիւնը պէտք է ցուցաբերէին Աստուծոյ պատուիրանների այգու մէջ, ուր հրաւիրուեցինք քարոզիչների կողմից եւ հաւատքով ու վարքով կրօնաւորութեան գործի լծուեցինք մեր կեանքի վերջալոյսին մէկ դահեկանի վարձատրութիւն ստանալու համար, որն, ըստ խոստացուածի, Աստծուց մեզ տրուած թագաւորական պատկերն է Իրեն նման լինելու համար:

Դարձեալ՝ երբ այգիների տէրերը՝ տարբեր տեղերից կրօնաւորներ, իրար են հանդիպում, ողջոյնից յետոյ ո՛չ հոգիների ողջութեան եւ հիւանդութիւնների մասին են հարցնում, ո՛չ դէւերի դէմ մղուած պատերազմների եւ խաղաղութեան մասին եւ ո՛չ էլ, թէ՛ ինչպէ՞ս ստանանք աղօթքի ժամանակ արտասուքի շնորհը, այլ ասում են. «Եղբա՛յր, այս տարի ինչպէ՞ս է տունկերիդ պտղաբերութիւնը՝ շա՞տ է, թէ՞՞ քիչ»: Եւ միւսը թախծոտ սրտով պատասխանում է. «Ի՞նչ ասեմ պատահած աղետների մասին, քանզի մի քանիսը վնասուեցին ճիճուներից, մի քանիսի ծաղիկները թա-

փուլեցին, ուրիշների էլ ողկոյզները, արեակէզ լինելով, չորացան, եւ կեսը նեխելով փշացաւ, եւ չգիտեմ, թէ այս փորձանքների վերջը ինչ պիտի լինի»: Եւ ընկերը խրատելով նրան թելադրում է պտղակորոյս տունկերից մի քանիսը պատուաստել եւ մնացածները փորձուած գանազան հնարներով բժշկել պատահած վնասներից:

Եւ քանզի տեսնում ենք, որ կրօնաւորներից շատերը, նիւթական ցանկութիւններից բռնուած, դժուարին են համարում այսպիսի ծանր հոգսերից թերեւանալը եւ Ջրիստոսի խրատին հետեւելը, որն հրամայում է հարկաւոր կերակուրի եւ զգեստի հոգսերով չպաշարել հոգին, ուր մնաց՝ ասելորդ բաներով, ուստի եւ մենք այդպիսի կրօնաւորներին օրէնք չենք սահմանում ամբողջութեամբ հեռանալ տնկագործութիւնից եւ ամենայն ստացուածքից, ինչպէս վայել է Ջրիստոսի աշակերտներին, որպէսզի լսելիս իրենց դէմքը արեւմուտք չդարձնեն եւ, մեր խրատական խօսքերը լսելով, խոժոռած չհեռանան այն մեծահարուստի նման [տե՛ս Մատթ. ԺԹ 16], այլ, գտնելով երկրորդ միջոցը, որը, կարծում ենք, նման պարագաներում հաճոյ է Աստուծոյ կամքին, որպէս օրէնք դնում ենք ձեր առջեւ: Եւ եթէ դուք դժուարանում էք ըստ առաջինի ամեն ինչ Աստծուն տալ եւ կամովին մերկանալ աշխարհից, նախքան ակամայ մերկ գերեզման դրուելը, մեր երկրորդ օրինադրութի՛ւնը ընդունեցէք յօժար կամքով, որը եթէ յօժարական սրտով կատարէք, հաւատում ենք Աստուծոյ ողորմութեանը, որ առաջինի նման կընդունի եւ երկրորդի կատարմամբ կառաջնորդի ձեզ՝ դէպի առաջինը բարձրանալու՝ յօժարութեամբ եւ ո՛չ՝ բռնութեամբ: Եւ ա՛յս է մեր ասելիքը:

Ձեր ստացած ամեն բանից՝ լինի տունկ, թե՛ այլ բան, հեռու՛ պահեցեք ազահուրթեան ախտը, ինչպես վնասակար բոյսը՝ բարի սերմերից: Եւ դրանց վրայ կատարած ձեր աշխատանքը գործածեք ո՛չ թէ ստացուածքները կուտակելու, այլ՝ Աստուծոյ կամքը ստանալու, երկրատրները երկնքում գանձելու եւ այդ մարմնական աշխատութեամբ հոգիների համար գանձ ամբարելու համար: Եւ թո՛ղ այնպես լինի, ինչպես ասում ենք, որով ձեր ստացուածքներն Աստծուն հաճելի կլինեն:

Այգեկութիւն ձեր բերքի մի մասը Աստծո՛ւն տուեք աղքատների եւ կարօտեալների միջոցով եւ պտուղ խնդրողներին դատարկ ու ձեռնունայն մի՛ ետ դարձրեք, որպէսզի Աստուած էլ ձե՛զ իր տնկած դրախտից ունայն ետ չդարձնի: Տալիս խոժոռ դէմքով, զայրացած սրտով ու դժկամ խօսքերով չտաք Կայենի գոհի նման, որ հաճելի չէ Աստծուն, այլ ընդհակառակը՝ զայրացնում է. այլ զուարթառատ կամքո՛վ տուեք, ինչպէս որ Աստուած սիրում եւ խնդրում է: Գիտու ժամանակ է՛ւս այդ գինուց բաժին հանեք Աստծուն: Եւ երբ ձեզ պէտք եղածից անելին ստանաք, եւ հարկ լինի վաճառել, վաճառքի դրամից անելի պտղաբերե՛ք Զրիստոսին՝ տառապեալներին եւ գերեալներին տալով:

Երկրի վրայ մի՛ ամբարեք եւ մի՛ յուսացեք մահից յետոյ ուրիշների ձեռքով ձեր ունեցածը Աստծուն տալ ձեր [հոգիների] համար, քանզի փոքր է յոյսն այն, չեմ ասում թե՛ ամենեւին ունայն: Սեփական ունեցուածքը կենդանութեան ժամանակ պահել եւ յուսալ, որ մահից յետոյ ուրիշի ձեռքերն անելի առատ կլինեն իր ունեցուածքից տալու մէջ, եւ իր ձեռքերը կարկամեցնել՝ սա երկրորդական բարիք է եւ ո՛չ՝ առաջնակարգ: Դեռեւս երկբայելի է գտնել այնպիսի

մարդու, որն Աստուծոյ երկիւղից ունեցուածքը մեռնողի հրամանով բաժանի, քանզի մեռնողի ստացուածքները բազմաթիւ աներկիւղ մարդկանց հոգու կորստեան պատճառ են դառնում, երբ նրանք ժառանգում են անառակ ու անկարգ ընթացքով վատնում են բոլորը, որով այդ ունեցուածքը ստացողի փրկութեան փոխարէն կորստեան պատճառ է դառնում:

Դարձեալ՝ նոյնիսկ եթէ հանդիպի երկիւղած մէկը եւ մեռածի բոլոր ունեցածը Աստուծոյ կամքով տնօրինի նրա հոգու մեղքերի թողութեան համար, նուազ բարի է եւ ոչ՝ կատարեալ: Եւ ինչու է սա ճշմարիտ, ուսանում ենք [Սողոմոն] Իմաստունի խօսքից, որն ասում է. «Ով ողորմում է աղքատին, փոխ է տալիս Աստծուն» [Առակ. ԺԹ 17]: Եւ ամէն ոք գիտէ, որ պարտապանը իր պարտքը տալիս է ոչ թէ օտար մէկին, այլ՝ պարտատիրոջը: Ուստի աղաչում եմ՝ ոչ ոքի մի՛ վստահեցէք, այլ դուք ձեր ձեռքով փոխ տուէք Աստծուն: Զանգի եթէ փոխ խնդրող Աստուած ձեզ ճանաչի որպէս փոխատու, Իր սահմանած Հատուցման Օրը ձեր ձեռքը կտայ փոխի վճարը: Իսկ եթէ ձեր գոյքի փոխ տուողը մէկ ուրիշը լինի, փոխարէնը նա՛ էլ պիտի ստանայ Աստծուց, եւ ձեզ էլ, թերեւս, ողորմութիւնից մի մաս հատուցուի ձեր փոխարէն տուողի միջնորդութեամբ:

Տերունական հրամանը եւս, որ հրապարակախօս ատենում պիտի ասուի աջակողմեաններին, նոյնն է ցոյց տալիս: Զանգի չի ասում, թէ՛ «Զաղցած էի, եւ ուրիշներն Ինձ կերակրեցին ձեր փոխարէն», կամ թէ՛ «Մերկ էի, եւ ուրիշներն Ինձ հագցրեցին ձեր փոխարէն», այլ՝ «Դուք Ինձ ուտելիք տուեցիք, դուք Ինձ հագցրիք» [տե՛ս Մատթ. ԻԵ 35]:

Արդ, թէեւ Զրիստոսի առաջին կամքն ու հրամանն այն է, որ կրօնաւորը բնաւ ստացուածք չունենայ, ինչպէս վերելում ասացինք, որպէսզի, Լիւթականի մասին հոգալով, աստուածային առաքինութիւնների աննիւթական հոգսերից չկտրուի եւ ինքն իրեն զգի բազմաթիւ վնասների հոգսերի եւ ծանրութեան տակ, այլ, ըստ առաքեալի հրամանի, միաբանական կեանքին [վայել] կերակուր ու հանդերձ ունենայ եւ դրանով գոհանայ: Բայց քանզի սա բոլորի համար չէ, այլ նրանց՝ ովքեր Աստուծոյ սիրոյ համար ատեցին աշխարհը եւ այնտեղից հեռացան եւ ո՛չ՝ ուրիշ պատճառով: Ուստի եւ մենք այն կրօնաւորներին, որոնք երկկենցաղ կենդանիների նման ցամաքային են արտաքինով եւ ծովային՝ աշխարհի ծովի զբաղմունքներով, աշխարհիկների օրէնք ենք դնում եւ ոչ թէ՛ գերաշխարհիկների: Զանի որ յանուն Զրիստոսի աղքատանալը ունեցուածք ստանալուց եւ ըստ Զրիստոսի պատուիրանի աղքատներին տալուց այնքանով է մեծ, որքանով մեծ է Զրիստոս նրանից, ով ողորմում է աղքատին ի դէմս Զրիստոսի:

Զանզի յանուն Աստուծոյ կամաւոր աղքատը նմանտաւ է Զրիստոսին, Ով մեզ համար աղքատացաւ, ինչպէս ասում է Սուրբ Գրքի մէջ, իսկ աղքատին ողորմողը Զրիստոսի բարեկամ է կոչում, բայց ո՛չ՝ հէնց Զրիստոս:

Եւ արդ, քանի որ ամբողջութեամբ Զրիստոսին նմանուելը՝ յանուն Նրա ամեն ինչից կամաւորապէս մերկանալով, դժուար է ամենքի համար, չեմ ասում, թէ՛ անհնարին, քանզի կամեցողները կարող են, ինչպէս շատերն արդէն բոլոր ժամանակներում կատարեցին, ուստի դուք, որ ունեցուածք էք ստացել, այսուհետեւ Զրիստոսի բարեկամների աստիճա՛նը ստացէք՝ աղքատներին ողորմելով, ինչպէս եւ

Ինքը՝ Տերը, հրամայեց. «Ողորմութի՛ն տուէք, եւ ահա ձեր ամեն ինչը մաքուր պիտի լինի» [Ղուկ. ԺԱ 41], այսինքն՝ երբ ձեր ստացուածքներից յօժար եւ առատամիտ կամքով ողորմութեան բաժին հասնէք աղքատներին, մնացած բոլորը կմաքրուեն եւ ձեզ վնաս չեն տայ: Եւ չէք դատուի որպէս ազահ ձեր ստացածի համար, այլ Աստուծոյ ողորմութեանը կարժանանաք որպէս ողորմածներ՝ ըստ մեր Տիրոջ ասածի՝ «Երանի ողորմածներին, քանի որ նրանք ողորմութիւն պիտի գտնեն» [Մատթ. Ե 7]:

Եւեւ այս ենք ասում, որ կրօնաւորների անինչք եւ անստացուածք լինելու օրէնքը թեպէտ աշխարհիկ բաներից անզբաղ լինելու եւ միայն հոգեւոր բաներով պարապելու համար է, սակայն գլխաւոր նպատակն այն է, որ կրօնաւորը կարօտ լինի ոչ միայն՝ անելորդ, այլեւ հարկաւոր կերակուրների, ըմպելիքների եւ զգեստների, որպէսզի կարողանայ պատերազմել մաքուր կուսութեան դէմ զինուող ցանկութիւնների հետ եւ յաղթել [նրանց]: Որովհետեւ նրանք, որոնք իրենց անձը անխտիր տալիս են որկրամոլութեան ու արբեցուպեան, նոյնիսկ եթէ պոռնկութեան ախտերի գորգը ոչ դեւեր չունեն, բաւական է ցանկութեան բոցը՝ որովայնամոլութեամբ սննդի շատութեանը տրուելը, որ նրանց մեղանշման մէջ գցի:

Ուստի աղաչում եմ՝ եթէ անզամ շատ ուտելիք եւ ըմպելիք ունենաք ձեր ձեռքում եւ տանը, ձեր հոգիները խնայելով՝ ազահութեամբ ու որկրամոլութեամբ մի՛ վարուէք դրանց հետ, այլ՝ ըստ կրօնաւորների կարգի՝ պարկեշտութեամբ եւ օրինաւոր կերպով: Եւ ինչ ձեզանից նուազեցնում էք ըստ Աստուծոյ պատուիրանի՝ ի սեր կարօտեալ եւ չքաւոր եղբայրների, ծերերի եւ տկարների, նրա՛նց տուէք,

որով ձեր հոգիների համար կրկնակի բարիք կամբարեք՝
ձեր անձի պարկեշտութիւնը եւ սիրով ողորմութիւնը՝ կարօ-
տեալներին:

Ձեր մէջ թող չգտնուի մէկը, որ, կրօնաւորական
զգեստ առնելուց յետոյ, ինքն իրեն գիտեմուլութեան տալով,
իր սուրբ կարգը արբեցողութեան բամբասանքին ենթարկի,
որպէսզի մէկի անկարգութեամբ նրա բոլոր կարգակիցները
աշխարհականներից ու այլազգիներից չարհամարհուեն: Եւ
թէեւ ուրիշ ամէն ինչով կարողանար անբամբաստելի լինել
այդպիսին, սակայն արբեցութեան պատճառով պիտի զըր-
կուի արքայութիւնից՝ ըստ առաքեալի խօսքի. «Մի՛ խաբուեք,
ո՛չ պոռնիկներ, ո՛չ կռապաշտներ ... ո՛չ գիտեմուլներ Աստու-
ծոյ արքայութիւնը չեն ժառանգի» [Ա Կորնթ. Զ 9]:

Որովհետեւ նրանք, ովքեր պարտաւոր են բոլոր տես-
նողներին բարի օրինակ ծառայել, իրենք են գործում այն,
ինչ Սուրբ Գիրքը աշխարհականներին է արգելում: Այլեւ
ի՞նչ յոյս պիտի ունենան աշխարհականները, կամ ո՞վ պի-
տի համարձակուի վատթար գործերի համար յանդիմանել
նրանց, ովքեր ընդդիմաբանում են՝ եկեղեցականներից
ոմանց զանազան անկարգութիւնները [իշտելով]: Բոլորին չէ,
որ ասում ենք, քանզի ձեզանից շատերը յանուն Աստուծոյ
սիրոյ նոյնիսկ յագենալու չափ հաց ու ջուր էլ չեն օգտա-
գործում, ուր մնաց՝ անելորդ կերակուրներ եւ գինի:

Այլ խօսքս չխրատուողների ու ծոյլերի համար է: Դուք
էլ, որ կատարեալ էք, խրատեցե՛ք անառակ ընթացքի մէջ
եղողներին, որպէսզի ուղղուեն: Իսկ ովքեր յամառելով հա-
նապազ մնում են նոյն թուլակամ եւ մեղկ կեանքի մէջ՝ բա-
զում անգամ խրատուելուց յետոյ, այնպիսիներին չանսալու
համար, որպէս անբժշկելի անդամ, կտրեցե՛ք եկեղեցու

մարմնից, որպեսզի փոքր խմորը՝ ամբողջ զանգուածը չապականի՝ չարը չարերին օրինակ լինելով:

Իսկ եթե եղբայրներից մեկը ազգակցականութեան կամ սիրամերձութեան պատճառով նման մեկին ջատագովում է, որպեսզի հիւանդ անդամը առողջների շարքում պահուի՝ լրբաբար գործելով անպատշաճ բաներ, մերձակաների հիւանդութեան պատճառ լինելով, իր հոգու ախտը նրանց փոխանցելով՝ որպես իր ու իր հետ եղողների հոգիների կորստեան բոյ, Զրիստոսի առջեւ նրա օգնակա՛նը պատասխան պիտի տայ՝ լինի առաջնորդ, թե՛ ընկերներից որեւէ մեկը: Զանգի եթէ Տերը հրամայում է աջ աչքը հանել եւ աջ ձեռքն ու ոտքը կտրել [տե՛ս Մատթ. Ե 29], ի՞նչ պիտի լինի նրանց հետ, որոնք գայթակղեցնողներին ամուր պահում են գայթակուողների մօտ՝ ի վնաս երկուսի հոգիների էլ, հիւանդներին՝ աներկիւղ վատթար բաներ գործել տալով եւ առողջներին՝ [դրդելով] գայթակղութեան եւ բամբասանքի:

Իսկ եթէ այնպիսին, հեռանալուց յետոյ, զոջալով դարձի գայ Աստուծոյ շնորհով եւ ապաշխարութեամբ առողջանայ՝ ճշմարիտ կերպով եւ ո՛չ՝ կեղծաւորութեամբ, թող վերստին ընդունուի Զրիստոսի միութեան առողջ անդամների մեջ:

Դարձեալ պատուիրում ենք, որ հնարաւորին չափ հրաժարուէք վանքից վանք տեղափոխուելու փոփոխական սովորութիւնից, քանզի առաջնորդին եւ միաբանակից եղբայրներին չնչին պատճառով թողնելը անհաստատ բարքի նշան է: Զանգի կանոնագրքերը եւս արգելում են մարմնատր կարիքների համար տեղ փոխելը, բացառութեամբ այն դէպքերի, երբ հոգին վնասող պարագաներ կան, եւ այս

պատճառով է, որ մեր ազգի գրեթե բոլոր կրօնաւորների մէջ, սակաւ բացառութեամբ, տեսնում ենք սանձարձակ, անխրատ եւ աւագներին անհնազանդ այրերի: Որովհետեւ երբ առաջնորդը, վարդապետը կամ ծերերից մէկը տեսնում է մէկին անպատշաճ բաների կամ կրօնաւորին անվայել գործերի եւ խօսքերի մէջ եւ յանդիմանական խօսքով սաստում նրան, ապա Տիրոջից խուսափող ծառայի նման շուտով՝ գիշերով, գայրացած սրտով, փախչում է աստուածային խրատից:

Եւ քանզի առաջնորդը վախենում է, որ գուցէ նման պատճառով եղբայրների հեռանալը եկեղեցու գործին վնասի, ներում է ամէն մի ստահակ եղբօր՝ թողնելով, որ անբժշկելի մնայ իր անառակ բարքի եւ գործերի մէջ: Այս պատճառով էլ այդպիսիները անխրատ եւ սանձարձակ են մնում մինչեւ վախճան:

Նաեւ իրենց խրատողների [խօսքերին, թէ]՝ մի՛ եղէք հետաշրջիկներ, դժկամօրէն պատասխանում են յիմար խօսքերով եւ ասում. «Աստուած մեզ ազատ եւ ինքնիշխան ստեղծեց, ինչո՞ւ մեր ազատութիւնը մարդկանց ծառայութեան տակ դնենք»: Երանի թէ ազատութիւնը, որն Աստուած տուեց մեր բնութեանը, բարւոք օգտագործէին, այսինքն՝ ախտերից ազատ լինէին:

Մեղքերի ծառայութիւնը վատթար եւ վնասարար ծառայութիւն է, ինչպէս ասաց Զրիստոս. «Ով մեղք է գործում, ծառայ է մեղքին» [Յովհ. Ը 34]: Իսկ ծառայութիւնն Աստծուն եւ Աստուծոյ համար՝ եկեղեցուն եւ եկեղեցու համար՝ առաջնորդին, արդարութիւն է եւ ոչ՝ մեղք, ինչ եւ առաքեալն է օրինադրում. «Հնազանդուեցէ՛ք միմեանց Զրիստոսի երկիւղով» [Եփես. Ե 21], եւ Ինքը՝ Զրիստոսն է հրամայում.

«Ով կամենում է մեծ լինել, պետք է բոլորին ծառայ լինի» [Մատթ. Ի 26]: Սուրբ Բարսեղը եւս կրօնաւորների սահմանադրութեան մէջ գրում է. «Նա, ով առաջնորդին չի հնազանդում, նրա ամբողջ ժուժկալութիւնն ու առաքինութիւնը անօգուտ է եւ ոչնչի պիտանի չէ»:

Եղբայրներից ոչ ոք թող չտրտնջայ իր առաջնորդի դէմ, ինչ էլ որ լինի պատճառը, նոյնիսկ եթէ իրաւացի լինի տրտնջալու մէջ, որպէսզի վարձքը, որ Աստծուց է, չկորցնի եւ դատուի այգու առաջին մշակների հետ՝ Տիրոջ դէմ անիրաւաբար տրտնջալու համար [տե՛ս Մատթ. Ի 11]: Զանգի եթէ առաքեալը իրամայում էր, որ մարմնաւոր ծառաները հնազանդ լինեն մարմնաւոր տերերին եւ ծառայեն ոչ թէ առաջօք, այլ սրտի միամտութեամբ՝ ինչպէս Աստծուն, որով հետեւ ասում է. «Տիրոջից պիտի առնէք ձեր վարձքը» [տե՛ս Կողոս. Գ 22—24], որքան առաւել Աստուած պահանջում է հոգեւորականներից, նրանցից աւելի հնազանդութիւն, համբերութիւն եւ հաւատարմութիւն ցուցաբերել եկեղեցու հոգեւոր առաջնորդների նկատմամբ: Զանգի ոչ միայն պահքի, աղօթքի եւ սրանց նման այլ տեսակի առաքինութիւնների համար է Աստուած իր պատուիրանի այգու մէջ աշխատողներին վարձք տալիս, այլ առաւել եւս՝ գործով, աշխատանքով եւ ամէն բանով եկեղեցուն հաւատարիմ լինելու համար:

Իսկ գողերին, կծծիներին, յափշտակողներին եւ այսպիսի յանցանքների մէջ աշխարհականների պէս գտնուողներին Աստուած առաւելապէս պիտի դատի՝ որպէս Տիրոջ կամքը գիտեցող ծառաների, քան նրան, ով չգիտի: Զանգի ինչպէս որ պիղծ սողունները, մաքուր կերակուրների եւ ըմպելիքների մէջ ընկնելով եւ խեղդուելով, ապականում են

դրանք, այդպես էլ երբ գողերը ձեռքերը մօտեցնում են՝
յափշտակելու արդար վաստակը, թե՛ իրենց բարեգործու-
թիւնն են խեղդում իրենց հոգիների մէջ, ինչպես մկները, եւ
թե՛ մնացած ստացուածքն են անիրաւութեամբ պղծում:

Ուստի աղաչում եմ, որ զգուշանաք եւ մաքուր պահեք
ձեր ձեռքերը անձին վնասակար եւ անիծաբեր այս ախտե-
րից: Զանգի եկեղեցու մէջ ոչ մի մեղքի համար այնքան
մեծ անեծքներ չեն լինում, որքան՝ գողութեան: Եւ թող ոչ
ոք մեղքերի կարգում սա փոքր չհամարի, քանզի քարեղէն
տախտակների վրայ Աստուծոյ մատով գրուած օրէնքների
մէջ, սպանութիւնից եւ շնութիւնից յետոյ, երրորդը սա է
կարգուած: Թող ոչ ոք չկարծի, թէ միայն մեծ բաների
յափշտակութիւնն է գողութիւն համարում, իսկ փոքրերինը՝
ոչ: Այնպիսին թող իմանայ, որ թէեւ տուգանքների մէջ զա-
նազանութիւն կայ, որովհետեւ օրէնքն է հրամայում գողա-
ցուածի քառապատիկը հատուցել, եւ տասը, հարիւր կամ
հազար դահեկանի քառապատիկը անելի մեծ է, քան մեկ
կամ երկու դահեկանինը, սակայն անունը նոյնն է՝ թե՛ մե-
ծինը, թե՛ փոքրինը, թե՛ շատինը եւ թե՛ քչինը: Զանի որ մի-
այն մեծ առարկաներ կամ շատ գողացողը չէ, որ գող է
կոչւում, ոչ էլ փոքր բան կամ քիչ գողացողը՝ այլ բան, գող
անունը եւ պատիժը նոյնաբար տրւում է բոլորին՝ թե՛ շատ
գողացողին եւ թե՛ քիչ: Եւ ահաւասի՛կ սահմանումը, որով
մարդը գող է անուանւում եւ որպէս այդպիսին ճանաչւում,
ով ձեռքը երկարում է՝ որեւէ իր վերցնելու, եւ այս ու այն
կողմ է նայում, որ առարկայի տերը չտեսնի եւ իրեն բռնի,
կամ օտարը տեսնի եւ հայիոյի, այնպիսին գող է, եւ արա-
ծը՝ գողութիւն:

Եւ ոչ ոք իրեն իրաւունք չհամարի կա՛մ գողացուածը սեփական աշխատանքի վարձք անուանել եւ կա՛մ, որեւէ սուտ պատճառաբանութիւն յօրինելով, ինքն իրեն անպատիժ համարել Աստուծոյ դատաստանից: Այսպիսին թող զգաստանայ նախկին՝ Անանիայի եւ Սափիրայի օրինակից: Մի՞թէ նրանց վաստակը այլոց իրերից գողացուած էր, ինչպէս քոնը. ո՛չ, այլ իրենց սեփական ագարակի վաճառքից եւ հայրենի ժառանգութիւնից էր, որը արծաթով վաճառեցին եւ, իրենց անձնական կարիքների համար փոքր—ինչ թաքցնելով, մեծ մասը Պետրոսի ոտքերի տակ դրեցին: Տե՛ս, թէ ինչպիսի մահուան դատապարտուեցին Հաւատքի Վեմի կողմից՝ իրաւամբ արդարօրէն պատժուելով, ո՛չ թէ արծաթի կարիքից ելնելով, որ Պետրոսին հոգ չէր պատճառում, այլ՝ ստութեան համար, ինչպէս եւ ասուեց. «Մարդու՛ն չստեցիր, այլ՝ Աստծուն» [Գործք. Ե 4]:

Իսկ մեր կրօնաւորների մօտ ոչ միայն գողութիւն ենք տեսնում, այլեւ՝ գողութեան համար ստութիւն, եւ ոչ՝ լոկ խօսքով, այլեւ ուրացութիւն՝ մեծամեծ երդմամբ, այդպիսինն մեղքերի թողութիւն չկայ, մինչեւ չզղջայ եւ չխոստովանի նրան, ումից գողացել է, քանզի գողացուած իրի համար գողին թողութիւն տալու իշխանութիւնը ոչ թէ որեւէ օտար խոստովանահօրն է, այլ նրանը, ով տէրն է գողացուած առարկայի: Եւ երբ չի խոստովանում նրան, ումից գողացել է եւ ում զրկել, ոչ միայն մաքսատր Ջաքեոսի պէս քառապատիկը չի հատուցում [տե՛ս Ղուկ. ԺԹ 8], այլ նոյնիսկ գողացուածը չի վերադարձնում, յաւիտեան թողութիւն չի գտնի:

Կան նաեւ պակասամիտ կրօնաւորներ, որոնք թեւ նիւթեղէն իրեր չեն գողանում, բայց գողանում են Եկեղե-

ցուց իրենց անձի կարողութիւնն ու յաջողութիւնը, իրենց առանձնական գործերի մէջ արի եւ արթուն լինելով՝ հասարակական գործում հեղգ են եւ ծոյլ: Այնպիսիներն Աստուծոյ դատաստանից անպատիժ չպիտի մեան առաւել իրենց թերահաւատութեան, քան ծուլութեան պատճառով, որովհետեւ չեն հաւատում, որ աշխատանքի վարձքը Տիրոջից պիտի ընդունեն, այլ միայն մարդկայինն են համարում հատուցում, որոնց երբ առաջնորդը իրենց կամքի համաձայն է տալիս պետքերը, արիանում են գործի մէջ, իսկ երբ մի քիչ նուազեցնում է, գործի մէջ հեղգութեան հետ եւ տըրտունջն են աւելացնում:

Ձեր գործերի մասին աստուածաշնչեան այս պատուիրանների կողքին, աղաչում ենք, որ ձեր շրթունքներին ու լեզուին դուռ եւ դռնապան դնեք, որպէսզի միայն օգտակար ու բարի խօսքերին ազատ ելք տան, իսկ չար, վնասակար եւ անօգուտ խօսքերը սրտի մէջ բանտարկեն՝ թոյլ չտալով, որ միտքը չար մանուկներ ծնի, այլ մանաւանդ՝ իր սաղմի մէջ պետք է խեղդել սատանայի սերմանածը:

Եւ արդ, թող ոչ ոք չհատի իր ընկերոջը, որպէսզի ինքը եւս չդատուի արդարադատ Աստուծուց, ինչպէս եւ ասաց Տէրը. «Մի՛ դատեք եւ չպիտի դատուեք» [տե՛ս Մատթ. է 1]:

Թող ոչ ոք չբամբասի՝ ասածը ճիշտ լինի, թե՛ սխալ, ուր մեաց՝ դատարկ տեղը: Զանգի ի՞նչ օգուտ կբերես եղբորդ՝ ուրիշների մօտ նրան բամբասելով, քե՛զ վնասեցիր, եւ նա էլ ոչնչով չօգտուեց: Եթէ ուզում ես օգտակար լինել նրան եւ քեզ, վարուի՛ր տերունական խրատի համաձայն, նրան սիրով յանդիմանի՛ր, ինչպէս հիւանդ անդամին՝ սպեղանիով, նախ՝ առանձնաբար, եթէ չանսայ՝ երկու—երեք վկաների առջեւ, եթէ նրանցից եւս չպատկառի եւ չուղղուի,

եկեղեցու մէջ ասա, եւ եթէ եկեղեցու մէջ հրապարակօրէն նախատուելով էլ չզղջայ, այն ժամանակ իրաւապէս թող քեզ քո կողմից համարուի եւ հռչակուի իբրեւ հեթանոս եւ մաքսաւոր [տե՛ս Մատթ. ԺԸ 15]:

Եւ արդ, թող կրօնաւորներից ոչ ոք չվարժեցնի իր լեզուն գուր չարախօսութեան կամ ունայն անեծքի, անօգուտ կոիւների եւ վնասակար վիճաբանութիւնների մէջ հակառակորդին ընդդիմաբանելուն կամ վիճելիս աշխարհականների պէս թշնամալից եւ անարգալից խօսքերի բարբառմանը, որ վայել չէ սուրբերին: Զանգի եթէ դատարկ խօսքերի համար հաշիւ է պահանջում Զրիստոս, ինչպէս հրամայեց [տե՛ս Մատթ. Դ 22], ապա ի՞նչ պիտի լինեն նրանք, ովքեր գարշելի եւ վատ բաներ են անխորաբար խօսում: Մանաւանդ նրանք, ովքեր խեղկատակութեան ու ծիծաղաշարժ խօսքերի են վարժեցնում իրենց լեզուն՝ նմանուելով խեղկատակների եւ ծաղրածուների, որոնք ծիծաղելիս այլայլում են դէմքը եւ անմտաբար քրքջում: Ուստի աղաչում եմ՝ ձեր խօսքերը անհամ եւ անալի թող չլինեն անմիտ ուսմիկների խօսքերի պէս, այլ աղով համեմուած՝ ըստ առաքեալի խրատի [տե՛ս Կող. Դ 6], որպէսզի լսողներին շահ եւ օգուտ բերեն եւ ոչ թէ գայթակղութիւն ու զգուանք պատճառեն: Նոյնիսկ այնպիսին, որ գիտէ իմաստութեամբ խօսել, շահաւետ եւ օգտակար խօսքերը յաճախակի եւ անտեղի չպետք է արտաբերի, որպէսզի լսողները ձանձրանալով չնողկան, եւ բարի խօսքեր ատողները չնախատեն, այլ՝ սակաւ, այն էլ՝ հեզութեամբ եւ հանդարտութեամբ:

Ամփոփելով մաքրագոյններիդ երամին ուղղուած մեր խօսքը՝ այս ենք ասում՝ թող ձեր խորհուրդները, խօսքերն ու գործերը, հոգու եւ մարմնի ամէն շարժում պարկեշտ եւ

աստուածավայել լինեն, որպեսզի Աստուծոյ անուան եւ կրօնաւորութեան ձեր կարգին հայհոյանքի եւ պարսաւանքի պատճառ չլինեն, այլ տեսնողների եւ լսողների գովասանքի եւ փառաւորման առիթ տան: Որպեսզի ձեզանից ոչ մէկը հին Իսրայէլի պէս չլսի Աստուծոյ մարգարէից, թէ՛ «Իմ անունը ձեր պատճառով հայհոյւում է հեթանոսների մէջ» [Եսայ. ԾԲ 5]: Այլ մանաւանդ՝ պայծառ առաքիւնութեամբ արժանի լինեք լսելու տերունական խօսքը՝ ուղղուած իր աշակերտներին. «Թող ձեր լոյսն այսպէս լուսաւորի մարդկանց առաջ, որպէսզի տեսնեն ձեր բարի գործերն ու փառաւորեն ձեր Հօրը, որ երկնքում է» [Մատթ. Ե 16]:

Եւ ի փառս Աստուծոյ թող աւարտովի աշակերտող եղբայրներիդ ուղղուած մեր այս համառօտ խօսքը:

ՎԱՆԱԿԱՆ ՍՈՒՐԲ ՈՒՏԵՐԻ ԱՌԱՋՆՈՐԴՆԵՐԻՆ

Փոքր—ինչ էլ երկինք ճամփորդողների առաջնորդներիդ ծառայակցաբար հոգեւոր եւ աստուածային խօսքի կերակուր տանք, որ եկեղեցու մարմնի աչքերի դերն ու սպասաւորութիւնը կատարողներն էք: Զանգի ինչպէս աչքն է անձին առաջնորդում ամենայն լաւ ու վատ շարժման, նմանապէս էլ առաջնորդները՝ առաջնորդուողներին: Եւ ինչպէս աչքի բիբերը եթէ մաքուր լինեն ներս մտնող օդի տերից, սրատեսութեամբ մարդուն անմուր կառաջնորդեն ուղիղ ճանապարհով, իսկ եթէ սեւ մշուշները գլխից աչք իջնող լոյսի երակներն անտեսութեամբ խցանեն, կսխալուի եւ իր հետ ողջ անձը մահուան խորխորատը կնետի, այնպէս էլ եկեղեցու առաջնորդներից ով երկու աչքով լուսաւորուած լինի, այսինքն՝ Աստուածաշնչի գիտութեամբ եւ առաքինասէր գործերով՝ անբծութեամբ, սրբութեամբ եւ ամենայն արդարութեամբ, ինչպէս Աստուծոյ պատուիրաններն են ուսուցանում, այդպիսին ինչպէս իր անձը, այնպէս էլ ամբողջ եղբայրութիւնը բարւոք կառաջնորդի աստուածային գործերի մէջ: Իսկ նա, ով աչքերից մէկը բաց ունենայ եւ միւսը՝ փակ, այսինքն՝ գիտութիւն ունենայ առանց առաքինութեան գործերի եւ կամ առաքինութիւն՝ առանց գիտութեան, թերի է բարիքներից եւ ոչ՝ կատարեալ, քանի որ նման է միաչքանու: Զանգի թեպէտ եւ իմաստութիւն ունեցողը գիտէ արդարութեան ճանապարհի շաւիղները խօսքով ուղիղ ուսուցանել, բայց եթէ ինքը գործով արդարութեան ճանապարհով չի քայլում, ուրիշներին գնալ չի կարող համոզել, նմանապէս էլ նա, ով առանց Սուրբ Գրոց գիտութեան միայն սուրբ վարքով է ապրում, թէեւ անձամբ

Աստուծոյ օրէնքների ճանապարհով է գնում, բայց քանի որ ուրիշներին ըստ պատշաճի իմաստութեամբ առաջնորդել չգիտէ, այդ պատճառով բազմաթիւ անկարգութիւններ են մուտք գործում եկեղեցի: Իսկ նրանք, որոնց երկու աչքերն էլ լոյսից խաւարած են, այսինքն՝ ե՛լ տգէտ են աստուածային գիտութիւնների մէջ, ե՛լ ծոյլ՝ արդարութեան բոլոր գործերում, մանաւանդ՝ երբ հակառակ [գործերով] են լցուած եւ յանդգնում են եկեղեցու առաջնորդութիւն ստանձնել, որոնցից շատերին ենք տեսնում մեր թշուառ ժամանակներում, որոնք ձեռնամուխ են եղել այս գործին, այնպիսիները լինում են ըստ տերունական այս առակի, որ ասում է. «Երբ կոյրն է կոյրին առաջնորդում, սխալում է, եւ երկուսն էլ փոսն են ընկնում» [տե՛ս Մատթ. ԺԵ 14], ովքեր առաջնորդական պաշտօնին դիմում են ոչ թէ Աստծուց, այլ՝ սատանայից դրդուելով՝ ի կորուստ իրենց եւ առաջնորդուողների: Այդ պատճառով էլ մենք աստուածային խօսքի խրատիչ սերմը կսերմանենք այն առաջնորդների հոգիներում, ովքեր կամենում են Աստուծոյ օրէնքով վարել իրենց առաջնորդութիւնը, Աստուծո՛վ են սկսում եւ Աստուծոյ առաջ աւարտում: Որոնց եւ ասում ենք.

Անփոյթ մի՛ եղէք աշակերտող եղբայրներից որեւէ մէկի հանդէպ, երբ նա հոգեւոր կամ մարմնաւոր վտանգի մէջ է ընկնում, քանզի պատասխան էք տալու իւրաքանչիւրի համար: Մի՛ պահանջեցէք նրանցից միայն նիւթական գործի անթերի կատարում՝ անփոյթ լինելով նրանց կատարած հոգեւոր գործերի հանդէպ, այլ միշտ խրատեցէ՛ք, որ զգուշանան վատթար բաներից եւ լաւագոյններին հետեւեն, ինչպէս մանաւանդ՝ պահանջում է իրենց ստացած կարգը: Բանզի, Պօղոսի խրատի համաձայն, այս կարգը [պահան-

ջում] է մեռած լինել աշխարհի եւ աշխարհիկ բաների, եւ կենդանի՝ Զրիստոսի եւ Նրա պատուիրանների համար [տե՛ս Հռոմ. Ջ 11], քանզի կանչուեցին օրէնքների այգին մշակելու եւ ոչ թե՛ արտաքին ծառայութեան գործերի համար: Եւ ով այստեղ զբաղոււմ է միայն այսպիսի եւ բնաւ ո՛չ հոգեւոր գործով կամ ամբողջ սրտով կատարում է նիւթական գործը, իսկ աննիւթականը՝ հարկադրաբար եւ ի տես մարդկանց, այնպիսին ներքին ականջով չի լսել տէրունական հրամանը, որն ասում է. «Աշխատեք ո՛չ թէ կործստական կերակրի համար, այլ՝ այն կերակրի, որ տանում է յաւիտենական կեանք» [Յովհ. Ջ 27]:

Արժանի է նաեւ նիւթական գործը, քանզի պարապութիւնը չար է, ինչպէս եւ Պօղոսն է խրատում եւ մանաւանդ՝ օրինադրում, թե՛ «Ով չի աշխատում, թող չուտի էլ» [Բ Թես. Գ 10], որն ինքն եւս գործադրում էր՝ ասելով. «Գիշեր ու ցերեկ աշխատում էինք, որ ձեզանից որեւէ մէկին ծանրութիւն չլինէնք» [տոյն 8] եւ թե՛ «Իմ եւ ինձ հետ եղողների կարիքներն այս ձեռքերը հոգացին» [Գործք Ի 34]: Բայց մարմնաւոր գործի պատճառով հոգեւորներն անտեսելը՝ որպէս անելորդութիւն, յոյժ վատթար է Զրիստոսին աշակերտողներին: Զանգի ինչպէս մարմինը հոգու համեմատ երկրորդական է, այնպէս էլ՝ նախ պետք է հոգալ հոգո՛ւն սնունդը, որն է աղօթքը եւ ամեն տեսակ բարեգործութիւնները, եւ ապա՝ մարմնի եւ մարմնական [կարիքները]: Զանգի ինչպէս մարդկանց մօտ նախ տրն է ուտում՝ սպասարկուելով ծառաներից, եւ ապա՝ ծառաները՝ տերերի մնացորդներից, այնպէս էլ՝ մեր մէջ, քանի որ մարմինը ծառայական է, հոգին՝ տիրական, եւ մտքի կամքը՝ դատողական, պետք է, որ դատողականը երկուսին էլ կարգի մէջ

պահի՝ նախ մարմնի սպասաւորութեամբ հոգին կերակրի հոգեւոր կերակուրներով եւ ապա հոգու իմաստութեամբ եւ տնօրինութեամբ մարմնական [կարիքները] հոգայ: Արդ, այսպիսի եւ նմանօրինակ բարեկարգութիւնների մէջ պահեցէք ձեր եղբայրութեան միաբանութիւնը:

Եւ դարձեալ՝ չլինի թէ կողմնակալ բարութեամբ սիրէք ոմանց՝ միւսներից առանձնացնելով, եւ ոմանց անտեսէք, ոմանց պէտք եղածից անելին տաք եւ միւսներին՝ անհրաժեշտ բաներով իսկ չբաւարարէք, այլ, ըստ սուրբ Բարսեղի կանոնադրութեան, սերը պէտք է լինի ամենքի հանդէպ, իսկ պատիւը՝ արժանաւորների:

Կերակուրների բաշխումը եւս պէտք է լինի իւրաքանչիւրին ըստ աշխատանքի՝ շատ կամ քիչ: Ծերերին եւ տկարներին մի՛ անտեսէք որպէս ներկայիս անօգտակար [տարրերի], որպէսզի Տերը չբարկանայ, քանզի նրանք իրենց երիտասարդութեան ժամանակն ու կորովը եկեղեցու ծառայութեանն են նուիրաբերել: Քանզի եթէ օտարների տկարներին, ինչպէս նաեւ թշնամիներին Քրիստոս հրամայում է խնամել եւ ողորմել՝ սպառնալով պատժել չանողներին, որքան անելին պէտք է արուի եղբայրների եւ եկեղեցու անդամների համար: Ուստի առաքեալի հրամանով պատուեցէ՛ք ծերերին եւ հո՛գ տարէք նրանց մասին [տե՛ս Ա Թես. Ե 12] եւ խնամէ՛ք տկարներին՝ ձեր կարողութեան չափով հսկելով եւ նրանց պէտքերը հոգալով: Գիտենք, որ այսպիսի բարեկարգութիւնների խափանման պատճառը ժամանակիս աղքատութիւնն է, բայց Աստուած մեզանից անելին չէ, որ պահանջում է, այլ՝ կամքի յօժարութիւնն ու հնարաւորը:

Կենդանի միաբանների կամ մահացածների յիշատակի համար Եկեղեցի եկած նուրը առաջնորդը միայն իրեն թող չսեփականացնի, այլ այն գործածի Եկեղեցու պետքերի համար: Դրանով թող Եկեղեցու միջոցով հոգեւոր պարտքերը հատուցի, որպէսզի արդար Ղատաստանի Օրը իւրաքանչիւրն իր տուածը չպահանջի, այլ որպէսզի, հատուցելիք չունենալով, իր կատարած բարեգործութեան դիմաց [վարձք] ստանայ:

Եթէ նախկին առաջնորդն իր օրօք ստացածը Եկեղեցու ծախսերի համար է վատնել՝ ստոյգ վկայութեամբ, եւ մահուան օրհասի կանխելու պատճառով չի հասցրել պարտքերը հատուցել, երկրորդը, որը նրանից յետոյ ժառանգում է եղբայրութեան առաջնորդութիւնը, պարտաւոր է վճարել եւ եթէ անտեսի, ապա Զրիստոսի առջեւ տոկոսով պիտի վճարի: Իսկ եթէ ոչ ոք չվկայի վերցրածի՝ Եկեղեցու պետքերի համար գործածած լինելը, վերցնողը հանդերձեալում պիտի հատուցի:

Թող ոչ ոք, ինքնասիրութեան ախտով շարժուած, աւագներին կաշառելով, չյափշտակի վանքի առաջնորդութիւնը, առանց տուեալ ժամանակի առաջնորդի քննութեան եւ հրամանի: Զանգի վանքերի առաջնորդներին փոխելու երկու իրաւացի պատճառ կայ. կա՛մ Աստուծոյ օրէնքներից դուրս անարժան գործեր կատարելը, որոնք պետք է ճշմարիտ վկաներով հաստատուեն, կա՛մ Եկեղեցու ոչ թէ շինութեան, այլ աւերման պատճառ լինելը: Եւ առանց այսպիսի պատճառների եթէ մէկը յանդգնում է հակառակը կատարել, մեղանշում է Աստուծոյ օրէնքների դէմ:

Եւ ինչ որ սուրբ հայրերի կողմից մի անգամ կանոնադրուել է առաջնորդների համար որպէս խրատ եւ ուղ-

դութիւն՝ խօսելու, գործելու եւ վանական ամէն տեսակ բարեկարգութիւնների համար, այդ բոլոր բարիքների տիպարը եւ օրինակը ջանացէ՛ք ձեր անձերի վրայ դրոշմել: Եւ եթէ չհասցնենք ամբողջը կատարել բարի ժամանակների ձմեռ լինելու պատճառով, գոնէ մեծ մասը գործով կատարեցէ՛ք, պակասի հանդէպ կամքի յօժարութի՛ւն ցոյց տուեք եւ զորջո՛ւմ ու տրտմութիւն՝ թերացումի համար: Զանգի եթէ ձեր միտքն այսպիսի բաների մէջ հաստատեք, բարու հակառակորդ չարը տեղ չի կարող գտնել ձեր հոգիներում:

Ուստի եւ մենք աղաչում ենք Տիրոջը, որ յաջողութիւն տայ առաջնորդներիդ եւ առաջնորդուողներիդ՝ երկնային ճանապարհով ընթանալու մեզ հետ, որպէսզի բոլորս էլ արժանի լինենք խոստացած բարիքներին, որոնք մեր Տիրոջ՝ Յիսուս Զրիստոսի մէջ են:

ԱՇԽԱՐՀԻ ՄԷՋ ԳՏՆՈՒՈՂ ԵԿԵՂԵՑՈՒ
ԱՌԱՋՆՈՐՈՂՆԵՐԻՆ, ՈՐՈՆՔ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ
ԵՆ ԿՈՉՈՒՄ

Խօսենք Նաեւ սուրբ Եպիսկոպոսներիդ դասի հետ, որ Աստուծոյ կողմից տեսուչ էք կարգուած աշխարհի մէջ գըտնուող հաւատացեալների հոգիներին: Եւ թեպէտ եւ առաջին հերթին վանականներին ուղղեցինք բարեկարգութեան մասին [մեր խօսքը] եւ յետո՛յ՝ ձեզ, սակայն ըստ աստիճանի առաջինը դուք էք:

Ամէն ինչից առաջ աղաչում եմ ձեզ, որ սթափուէք եւ իմաստութեամբ ճանաչէք ձեր աստիճանի բարձրութիւնը եւ դերը, թէ՛ որտեղի՞ց սկսուեց, ինչի՞ համար հաստատուեց, եւ ի՞նչ հրամայեցին անել Նրանք, ովքեր այն հաստատեցին: Զանգի երբ մէկն այս ամէնն իմանայ, ինչպէս պետք է, այս երեքից մէկը կշահի, կամ՝ ճանաչելով սրա ծանրութիւնը եւ դժուարակրութիւնը եւ գիտենալով իր տկարութիւնը՝ որպէս դիւրին եւ հեշտալի բաների յօժարութեամբ չի դիմում, այլ հրաժարում է, թեւ բռնադատուի իր մտքի ակտերից կամ մերձաւորներից, ինչպէս որ առաջին սրբերն արեցին եւ սովորեցրեցին, կամ՝ եթէ յանձն է առնում, քանում է Աստծուն հաճելի կերպով վարել գործի տնտեսութիւնը, կամ՝ երբ չի կատարում արժանին՝ ճանաչելով իր մէջ բարու պակասն ու վնասը, խղճմտանքով դատում է իր անձը՝ իրեն յանցաւոր ճանաչելով:

Արդ, ասենք, թէ որտեղից սկսուեց [Եպիսկոպոսութիւնը]: Եպիսկոպոսութիւնը սկիզբ առաւ, ըստ Մելքիսեդեկի կարգի, Նրանից, Ով քահանայապետութիւնը երդումով վերցրեց Հօրից՝ ոչ ըստ իր Աստուածութեան, այլ՝ մարդկու-

թեան, ոչ թէ կենդանիներից պատարագներ մատուցելով՝ ըստ Ահարոնեան քահանայութեան, այլ Խաչի վրայ Իր անձը մատուցեց որպէս կամաւոր պատարագ Հօրը՝ մեզ հետ հաշտեցնելու համար: Եւ Նոյն այդ քահանայապետութիւնը, որը Նա Հօրից ընդունեց, որպէսզի, խաչի մահուամբ մեռնելով, Իր արիւնով գնի մարդկանց, երկինք համբարձուելիս Իր աշակերտներին շնորհեց՝ ըստ Դուկասի Աւետարանի, թէ՛ «Դրեց ձեռքը նրանց վրայ, օրհնեց նրանց եւ ապա երկինք եր վերանում» [տե՛ս Դուկ. ԻԴ 50]: Նոյն օրհնակը պահանջեց նաեւ նրանցից՝ ասելով, թէ՛ ինչպէս էս քահանայութիւնս ընդունեցի մարդկանց համար՝ ո՛չ հեշտութեամբ, այլ՝ չարչարանքով ու մահուամբ, նմանապէս դո՛ւք էլ մահու չափ նահատակուեցէք հօտիս ոչխարների համար, որ Իմ արեամբ գնեցի: Եւ նրանք գործեցին՝ ըստ հրամանի մեռնելով այն ժողովրդի համար, որ Տէրն իրենց վստահեց:

Եւ երբ Զրիստոսի առաքեալները պատրաստուում էին աշխարհից ելնել, այնտեղի հաւատացեալներից երկիւղածների եւ իմաստունների ընտրելով՝ իրենց փոխարէն ժողովուրդի գլուխ նշանակեցին քաղաքներում եւ գաւառներում, որոնց եւ եպիսկոպոս անուանեցին, որ թարգմանոււմ է տեսուչ: Այս ասացիւք այն բանի մասին, թէ որտեղից սկսուեց:

Պետք է գիտենալ նաեւ այն, թէ ի՞նչ նպատակով Զրիստոսի եւ Իր առաքեալների կողմից հաստատուեց եպիսկոպոսական պաշտօնը: Յայտնի է, որպէսզի քահանաներին եւ ժողովրդին գլուխ եւ հրամանատար լինեն, որպէս տեսուչ մտքի աննիրի աչքերով բոլորի վրայ հսկեն, խոտորուածներին ուղղեն եւ ուղիղներին իրենց ուղղութեան մեջ հաստատուն պահեն:

Եւ թէ եպիսկոպոսը ինչպիսին պէտք է լինի կամ ինչ պէտք է անի, Պօղոսը դա ցոյց է տալիս Տիմոթէոսին՝ գրելով, թէ՛ «եպիսկոպոսը պէտք է լինի անարատ՝ որպէս Աստուծոյ տնտես, հեզ, ցածր, պարկեշտ, հիւրասէր, բարեսէր, արդար, սուրբ, ժուժկալ, ո՛չ արծաթասէր, ո՛չ կռուող, ո՛չ խփող, այլ՝ հանդարտ» [տե՛ս Ա ՏԻՄ. Գ 2] եւ տակաւին ուրիշ բաներ:

Անարատ ասելով՝ պատուիրում է մաքուր լինել հոգու եւ մարմնի ամէն տեսակ արատներից: Իսկ որպէս Աստուծոյ տնտես՝ հետեւեալն է յայտնում. եթէ մարդիկ իրենց նիւթական գոյքի վրայ անարատ մարդկանց են ընտրում որպէս տնտես, այսինքն՝ մէկին, որն աւագակօրէն չգողանայ, չծուլանայ գոյքերը խնամելու եւ պահելու մէջ, որքա՞ն անելի անարատ, արթուն եւ զգոյշ պէտք է լինեն Աստուծոյ տան տնտեսները, որ սուրբ եկեղեցին է: Նիւթական եկեղեցու մասին չէ, որ խօսում եմ, այլ՝ մարդկանց հոգիների, որոնք կենդանի Աստուծոյ տաճարներ են: Աստուծոյ տնտեսը պէտք է իր ամբողջ զօրութեամբ անխախտ պահի աստուածաբնակ այդ տաճարների կառոյցը եւ թոյլ չտայ, որ իր ծուլութեան պատճառով սատանան հոգեւոր այդ գանձերից գողանայ՝ ո՛չ իրենը եւ ո՛չ էլ նրանցը, որոնց տնտեսութեան գործն է ստանձնել, նաեւ տերուական հրամանով ամէն օր ճիշտ ժամին խօսքի կերակուրը մատակարարի նրանց [տե՛ս Մատթ. ԻԴ 45]:

Հեզ, ցածր, պարկեշտ, հեզութեամբ յիշեցնում է նմանուել Մովսէսին եւ Դաւթին, որոնք հնում Իսրայելի ժողովրդի հովիւներն էին, եւ նոր հովիւներս նոյնպէս պէտք է հեզութեամբ եւ հանդարտութեամբ հովուենք այս ժողովրդ-

դին, ինչպես հովիւները՝ հօտին, եւ ոչ թե՛ գոռոզութեամբ եւ բռնութեամբ, ինչպես աշխարհի իշխանները:

Տաճր ասելով՝ խոնարհութիւն է ուսուցանում, քանզի վայել չէ եպիսկոպոսին հպարտ եւ գոռոզ լինել հաւատացեալ ժողովրդի նկատմամբ, ինչպես բռնաւորների գործակալները, այլ հեզութեամբ եւ խոնարհութեամբ վարուել ամենքի հետ, ինչպես Քրիստոսն ինքն է օրինակ տալիս՝ ասելով. «Սովորեցէ՛ք ինձանից, որ հեզ եմ եւ սրտով խոնարհ» [Մատթ. ԺԲ 29]: Եւ դարձեալ՝ ցոյց տալով խոնարհութեան օգուտը եւ հպարտութեան վնասը՝ ասում է. «Ով իր անձը բարձրացնում է, պիտի խոնարհուի, եւ ով իր անձը խոնարհեցնում է, պիտի բարձրանայ» [Մատթ. ԻԳ 12]: Եւ Պօղոսն էլ, Տիմոթէոսին զգուշացնելով եպիսկոպոսութեան աստիճանի չկոչել հոգով եւ մարմնով անկատարներին, ասում է. «Պէտք չէ, որ լինի նորադարձ, որպէսզի հպարտանալով չընկնի սատանային վիճակուած դատաստանի մէջ» [տե՛ս Ա Տիմ. Գ 6], քանզի սատանան, Արարիչ Աստուծոյ դէմ հպարտանալով, երկնքից ընկաւ եւ դատապարտուած է յափտենական դատաստանին եւ մշտնջենաւոր տանջանքներին: Ահա՛ թէ ինչու է հրամայում խոնարհ լինել, որպէսզի, նոյն ախտից բռնուելով, նրա դատաստանին եւ պատժին կցորդ չլինեն:

Պարկեշտ. պարկեշտ անունը թէւ մէկն է, բայց հոգու եւ մարմնի բոլոր շարժումներին է համապատասխանում. չլինել շատախօս, ուտելու, խմելու եւ հագնուելու մէջ աշխարհականներին չնմանուել, այլ՝ նրանց, որոնց համար խաչուած է աշխարհը: Եւ եւ ճամփորդութեան ժամանակ զարդարուած եւ աչքի ընկնող ձիերի կամ ջորիների վրայ չբարձրանալ, այլ պատահած գրաստով գոհանալ, այն էլ՝

յոզնած մարմինը կրելու համար միայն: Ինչպես լսում ենք, ոմանք սրընթաց ձիերով արշաւանքներ են անում եւ որսի ջներով ու բազէներով վայրի երէներ եւ թռչուններ են հալածում: Այս բանն այնքան է պատշաճ եպիսկոպոսի զգեստը կրողին, որքան կրօնաւորին՝ գլխին քուսիթայի փոխարէն կարմիր գոյակ կրելը եւ մազեղէն հանդերձի փոխարէն՝ բեհեզեայ զգեստ: Եւ կերակուրներն ու ըմպելիքները յաճախակի եւ անկարգօրէն չլինեն, այլ՝ պարկեշտութեամբ եւ չափաւորութեամբ՝ ըստ աստուածաշնչեան խրատի [տե՛ս Եփես. Ե 4]: Եւ անմտաբար խեղկատակի կամ գռեհիկ խօսքեր [չարտաբերել] եւ ոչ էլ անարգել որեւէ մէկին՝ լեզուն յեղեղելով անամօթ եւ նուաստացուցիչ խօսքերով, այլ սրտից բարի խօսքեր բխեցնել՝ ըստ մարգարէի [տե՛ս Սաղմ. ԽԴ 1], որպէսզի լսողներին առաքեալի պէս օգուտ եւ շնորհ տան եւ ոչ թէ՛ վնաս կամ տաղտկութիւն՝ պատճառ լինելով, որ առաքելական աստիճանն աղարտով:

Հիւրասէր՝ Աբրահամի, Ղովտի եւ միւս նահապետների պէս, որոնք հիւրասիրութեամբ այնքան հաճոյ եղան Աստծուն, որ մինչեւ իսկ Աստծուն հրեշտակների հետ միասին ընդունեցին եւ պատուասիրեցին: Եւ չի ասում՝ հիւրընկալ, այլ՝ հիւրասէր, քանզի հիւրընկալութիւնը երբեմն անհրաժեշտաբար է լինում կա՛մ բռնութիւնից, կա՛մ հիւրասիրտողներից պատիւ, գովասանք եւ փառք որսալու համար: Իսկ սիրով ընդունելութիւնը գերծ է այս բոլորից, որով ուրախութեամբ է ընդունում եկած հիւրին եւ ոչ՝ տրտմութեամբ, իրեն զուարթ է ցոյց տալիս եւ ոչ՝ խոժոռ ու տխուր, դժկամութեամբ չի խօսում, այլ՝ ուրախ ու զուարթ, որ հիւրերի համար արելի հաճելի է լինում, քան կերակուրները: Ահա այս պատճառով առաքեալը բոլոր եպիսկոպոսներին, քա-

հանաներին եւ բոլոր քրիստոնեաներին պատուիրում է ոչ միայն հիւրընկալ, այլեւ հիւրասէր լինել:

Բարեսէր. եւ որո՞նք են բարիքները, որ հրամայում է սիրել. [անշուշտ], ոչ թէ կարծեցեալ բարիքները, որոնք մարմնական կամ հոգեկան բարիքներ են եւ աշխարհի նիւթեր, այլ՝ ճշմարիտ բարիքները, որոնցից առաջինն է՝ սիրել Աստծուն, որ սկիզբն ու աղբիւրն է բարութեան: Երկրորդ՝ Նրա պատուիրանները, որոնք բխում են բարիքների աղբիւրից՝ Աստծուց՝ ըստ Դաւթի. «Սիրեցի Զո պատուիրանները ամենայն ոսկուց եւ տպագիտից անելի» [Սաղմ. ՃԺԹ 127]: Երրորդ՝ մարդկանցից լինող բարիքները: Իսկ բարու հակառակը՝ չարը, այսինքն՝ սատանային եւ նրանից սերմանուած մեղքերը, պետք է ատել եւ հեռանալ՝ ըստ Նոյն Դաւթի, թէ՛ «Մեղքերն ատեցի եւ անարգեցի եւ Զո օրենքները սիրեցի» [տե՛ս Սաղմ. ՃԺԹ 163]: Նաեւ հարկ է ատել չարասերին ու չզղջացողներին եւ հեռանալ նրանցից, որոնցից Տերն է պատուիրում հրաժարուել եւ նրանց համարել հեթանոս ու մաքսաւոր, որոնք բազում անգամ խրատուելուց յետոյ եւս դարձի չեն գալիս [տե՛ս Մատթ. ԺԸ 15]:

Արդար. արդարութեան անունը մեկն է, բայց ովքեր ունեն այն, իրենց մէջ բովանդակում են բարու բոլոր տեսակները: Ինչպէս առաջին արդարները՝ Յոբը, Չաքարիան, Յովսէփը եւ ուրիշ շատերը, որոնք վկայուեցին Աստծուց, ըստ նրանց օրինակի՝ եպիսկոպոսն էլ, ասում է, Աստուծոյ եւ մարդկանց առջեւ պետք է արդար եւ ճշմարիտ լինի եւ խօսքով ու գործով ստուրթիւնից եւ անիրաւութիւնից հեռու մնայ:

Սուրբ. առաջին՝ սուրբ է նա, ով մաքուր է հոգու հետ պատերազմող ամեն ախտից, ով սկզբից ո՛չ վեղքեր է ըն-

դունում եւ ո՛չ էլ՝ դեղերի կարօտում: Երկրորդ՝ սուրբ է նա, ով թեպետ հարուածում է մեղքերի նետերով, սակայն մինչեւ վերջ չի ենթարկւում թշնամուն, ախտերի հեշտանքին տեղի տալով՝ չի խոցոտում իր հոգին եւ դա, սովորութեան վերածելով, իր համար չի դարձնում երկրորդ բնութիւն, այլ մանաւանդ՝ անցեալի խոցուածները բժշկում է ապաշխարութեան դեղերով եւ առաջիկայում [սպասուողներից] զգուշանում է աղօթքի ու պահքի գեւքերով եւ զգայարանների պահպանութեամբ՝ սովորական նետերով վերստին չխոցուելու եւ դրանք այնքան ատելու, որ մինչեւ իսկ դրանց յիշատակումը ոչ թէ հեշտութիւն, այլ տրտմութիւն բերի մտքին:

Արդ, ով այս առաջինին կամ երկրորդին է պատկանում, նա է սուրբ եւ առաքելական այս աստիճանին՝ արժանաւոր: Իսկ նա, ով յօժարութեամբ է տեղի տալիս ախտերին եւ չի պատերազմում նրանց դէմ, այլեւ խնամքով չար խմորն իր մէջ է թաքցնում եւ միշտ խոցուած հոգով չի ատում խոցման պատճառները, այլ անելի է սիրում, չի շտապում խոցուածները բժշկել, այլ օրըստօրէ նորոգում է վերքերը, այնպիսին ո՛չ սուրբ է, ո՛չ սուրբ է ասում եւ ո՛չ էլ Աստուծոյ ընտրութեամբ կանչւում է՝ աստուածային [գործերին] սպասաւորելու, այլ, իր ախտերից մղուած, օգտուելով Աստուծոյ ներողամտութիւնից, ձգտում է դրանց՝ ի կորուստ իր անձի եւ ուրիշ շատերի:

Ժուժկալ, ժուժկալութիւնը բոլոր առաջինութիւնների ամբութիւնն ու հիմքն է, քանզի նա, ով իր ներսում ժուժկալ է չարի նկատմամբ, բոլոր տեսակի բարիքներն իր մէջ է կրում, իսկ ով չունի սա, անհաստատ է բոլոր բարիքների մէջ, քանզի եթէ նոյնիսկ յօժարում եւ սկսում է բարին, այն

չի կատարում, ինչպես նա, ով առանց խորհելու կամեցաւ աշտարակ շինել [տե՛ս Ղուկ. ԺԴ 28–31]:

Եւ այս է ժուժկալութեան սահմանումը. ժուժկալ լինել ամէն բանի մէջ, որոնցից աստուածային օրէնքները հրամայում են հրաժարուել: Ամենից առաջ մտքում տեղ չտալ վատթար խորհուրդներին, այլ ժուժկալութեամբ դիմադրել եւ սրտից հալածել դրանք, որպէսզի դրանց չհետեւի նաեւ կատարումը: Նոյն ժուժկալութիւնը պահապան պէտք է ունէլ եւ աչքերին՝ հեշտութեամբ չմղուելու անամօթ եւ չար նայուածքների, այլ անարատութեամբ նայելու Աստուծոյ արարածներին, ականջներին՝ յօժարութեամբ չունկնդրելու վնասակար խօսքերը, այլ՝ օգտակարները, լեզուին՝ չասելու այն խօսքերը, որոնք աշխարհիկներն են գործածում, ինչն անվայել է սուրբ աստիճանին, այլ՝ պիտանին եւ գովելին, սրտին՝ անտեղի չբարկանալու, այլ՝ հեզ լինելու, ձեռքերին՝ որեւէ մէկին անիրաւ կերպով չհարուածելու, այլ՝ բարիք վաստակելու եւ աղօթքի համար բարձրանալու, բերանին՝ կերակրին տարածամ չմերձենալու, այլ՝ պահքով դաստիարակուելու, ոտքերին՝ հոգիները գայթակղեցնող շաւիղով չգնալու, այլ՝ արդարութեան ձանապարհով: Ով ժուժկալութիւն ունի, թոյլ չի տալիս, որ իր անդամներից որեւէ մէկը վատթարագոյն բաների մէջ շարժուի: Արդ, այս եւ նմաններն են ժուժկալութեան գործերը:

Ոչ արծաթասէր, արծաթասիրութիւնը, որը Պօղոսը կոչում է բոլոր չարիքների մայր [տե՛ս Ա Տիմ. Զ 19], թեպէտ վնասակար է ամէն գործում եւ ամէն մարդու՝ թագաւորների, դատաւորների, իշխանների, գործակալների եւ աշխարհում ամէն ապրողի, բայց առանել՝ հոգեւոր առաջնորդներին: Զանգի աշխարհիկ իշխանաւորներին մարմնական

վնաս է պատճառում անիրաւ դատի, գրկանքի, յափշտակութեան, գրաբարտութեան, գողութեան, սպանութեան եւ կամ այլ այսպիսի միջոցներով, իսկ հոգեւորականների հոգիներն է վնասում: Զանգի այս ախտն է պատճառը, որ անարժաններն են հրաւիրում աստուածային [գործերի] սպասաւորութեան՝ ի կորուստ կոչողների եւ կոչուածների, եւ արժանատիները՝ ետ մնում, պիղծերը սուրբ են համարում, եւ սուրբերը՝ պիղծ, եւ այս պատճառով եկեղեցում բազում խառնաշփոթութիւններ են լինում: Այդպիսիներն Աստուծոյ համար խոտելի են, որոնց մասին Սուրբ Հոգով Դաւիթն ասում է, թէ՛ «Կմերժուեն նրանք, ովքեր արծաթով են ընտրուած» [Սաղմ. Կէ 31]: Դրա համար էլ առաքեալը եպիսկոպոսներին պատուիրում է, թէ՛ մի՛ եղեք արծաթասէր, կռուող ու հարուածող, քանզի եթէ Զրիստոսի աշակերտ ես, մանաւանդ՝ փոխանորդը, ընդունի՛ր Նրա հեզութեան օրինակը, ինչպէս հրամայում է աշակերտներին, «Սովորեցէ՛ք Ինձանից, որ հեզ եմ եւ սրտով խոնարի» [Մատթ. ԺԱ 29], որի մասին եսային եւս ասում է. «Չի աղաղակի եւ չի վիճի» [Եսայ. ԽԲ 2], եւ Տէրն Ի՛նքն իսկ երանի է տալիս հեզերին եւ խաղաղարարներին [տե՛ս Մատթ. Ե 5—9]: Իսկ թէ պէտք չէ ամբողջութեամբ ներող եւ հեզ լինի առաջնորդը, այլ յանցաւորների հանդէպ խստութիւն գործադրի, դրա օրինակը եւս տալիս է, որ, խարազանն առնելով, վաճառականներին տաճարից դուրս հանեց [տե՛ս Յովհ. Բ 15], բայց ո՛չ՝ կարծր սիւթով, այլ՝ պարանով, որով խրատում է առաջնորդներին, որ ոչ միայն դառնութիւն գործադրեն յանցաւորների նկատմամբ, այլեւ քաղցրութիւն եւ ներողամտութիւն ունենան սաստելիս: Ուստի առաքեալն անելացնում է, թէ՛ հանդա՛րտ եղիր, հանդարտութեան չափը մեզ սովորեց-

ևում է տերունական խրատը, որով մարդը ո՛չ միայն իրեն, այլև դիմացինին է հանդարտեցնում: Քանզի հրամայում է մի երեսին ապտակ ստանալուց յետոյ երկրորդը դարձնել անիրավին, որով թե՛ ևոյնիսկ գազանից էլ խիստ լինի նա, ոչխարից անելի հանդարտ կդառնայ: Ջրիստոսն Ինքն եաչեր աղաղակում եւ վիճաբանում, այլ որպէս ոչխար սպանդի եր տարում՝ ըստ եսայու: Եոյն նմանութիւնը պէտք է եկեղեցու առաջնորդներն իրենք ցուցաբերեն, բայց ո՛չ՝ ամենքի հանդէպ եւ ո՛չ՝ ամէն ժամանակ: Քանզի երբ անիրաւների արհամարհանքն իր անձին է ուղղուած, լաւ է հանդարտութիւնը եւ վարձքի է արժանի, իսկ երբ տեսնում է, որ աստուածային պատուիրանն է անզգամներից արհամարհում, նրանց հանդէպ ոչ թէ հանդարտութիւն, այլ բարկութիւն պիտի գործադրի՝ վառուելով եղիայի բարի նախանձով: Ինչպէս եւ Տէրը, երբ նախատալից խօսքեր էին ուղղում Իրեն՝ դիւահար կոչելով, Երրորդամտութեամբ պատասխանում էր. «Ինձանում դեւ չկայ» [Յովհ. Ը 49]: Իսկ երբ Հօրը կամ Սուրբ Հոգուն էին նախատում, բարկանում եւ վրէժխնդիր էր լինում, այսինքն՝ երբ նրանք, ովքեր սատանայի գործերն էին կատարում, Աստծուն Հայր էին կոչում, ասում էր. «Դուք ձեր սատանայ հօրից էք» [Յովհ. Ը 44]: Եւ երբ նրանք Սուրբ Հոգու գործերը Բեղզեբուղին՝ դեւերի իշխանին էին վերագրում, ասում էր. «Ով մարդու Ռրդու դէմ բան ասի, կներուի նրան, բայց ով Սուրբ Հոգու դէմ ասի, չի ներուի նրան» [Մատթ. ԺԲ 32]: Այս եւ այսպիսի օրինակներն են բարի եւ ըստ Աստուծոյ կամքի, որով երբեմն պէտք է հանդարտ լինել, երբեմն՝ ոչ, եւ այս է, որ առաքեալը հրամայում է եպիսկոպոսին ունենալ:

Աւելացնում է եւ այս. «Վարդապետութեան խօսքի վերակացու լինել» [տե՛ս Տիտոս Ա 9], այսինքն՝ ուսանել եւ գիտենալ եւ սպասաւորել աստուածային օրէնքների քարոզութեանը. նախ այս գործը ստանձնել եւ ապա նիւթական գործերը հոգալ, ինչպէս առաքեալներն արեցին եւ սովորեցրեցին: Ջանգի ասում էին. «Մեզ վայել չէ Աստուծոյ խօսքը թողնել ու սեղանին ծառայել» [Գործք Զ 2], թեպէտ այդ սեղանն աղքատների սպասատրութեան համար էր եւ ոչ՝ իրենց անձերի, բայց քանզի աղքատների մարմինը կերակրելը նուազ բարիք էին համարում, քան բարիքներից աղքատացած հոգիները հոգեւոր կերակուրով, այսինքն՝ վարդապետութեան խօսքով, կերակրելը, այս պատճառով Ստեփանոսին եւ իր ընկերներին կարգեցին ժողովուրդին սպասարկող, իսկ իրենք Աստուծոյ խօսքն էին քարոզում [տե՛ս Գործք Զ 5]: Եւ ա՛յս է հրամայում եպիսկոպոսներին՝ վարդապետութեան խօսքի վերակացու լինել եւ ողջամիտներին, այսինքն՝ հաւատքի հիւանդութիւն չունեցողներին, մխիթարել: Ովքեր առաքելական աթոռն են ժառանգում, պարտաւոր են առաքեալների գործն էլ ստանձնել, ինչպէս նրանց հետեւող եղան մեր առաջին սուրբ հայրերը: Եւ եթէ եպիսկոպոսութեան աստիճան ունեցողները վարժ չեն վարդապետական խօսքի մէջ, իրենց մօտ պէտք է ունենան այնպիսի անձանց, ովքեր օժտուած են աստուածային այս շնորհով, որպէսզի իւրաքանչիւր ժամ Աստուծոյ խօսքի կերակուրը տան ծառայակիցներին:

«Եւ հակառակողներին, — ասում է, — կշտամբել» [Տիտոս Ա 9]: Առաքեալը սրանով առաջնորդների վարդապետութեան խօսքի վերակացութեան երկու գործերն է նշում, առաջին՝ ծառայակիցներին կերակրելն ըստ աւետարանա-

կան պատուիրանի եւ երկրորդ՝ աստուածային գիտութեամբ լռեցնելը ճշմարտութեան թշնամիներին, որոնք հակառակում են հաւատքի խօսքին, Աստուծոյ օրէնքներին եւ Եկեղեցու անկողութիւններին, որպէսզի իրենց պատիր խօսքերով ժողովրդից պարզամիտներին չտանեն կորստեան խորխորատը: Արանով [առաջնորդների գործը] նմանում է քնտանի գազանների կրկնակի գործին, որոնք վայրի գազաններին են հալածում եւ հովիւի հօտը արթուն պահում:

Արդ, Զրիստոսից առաջին եպիսկոպոսութեան գործը ստացողները՝ առաքեալների դասերը, այսպէս արեցին եւ նոյն կերպ վարուել սովորեցրեցին իրենց հետետողներին: Իսկ ներկայ թշուառ ժամանակում այնքան ենք հեռացել նրանց բարի նմանութիւնից, որ եպիսկոպոսութեան գործը ստանձնել ցանկացողների միակ նպատակն է զանազան հնարքներով հարստութիւն հաւաքել հաւատացեալներից եւ փառք որսալ փառատրողներից, որն անարգանք է պէտք կոչել եւ ոչ թէ՛ փառք: Զանգի ճշմարիտ փառքը բարի գործերով Աստուծոյ անուան փառատրութեան պատճառ լինելն է՝ ըստ Տիրոջ պատուիրանի, թէ՛ «Տեսնեն ձեր բարի գործերն ու փառաւորեն ձեր Հօրը, որ երկնքում է» [Մատթ. Ե 16]: Իսկ անձի համար մարդկանցից փառք փնտրելը ոչ միայն հակառակ է Աստուծոյ փառքին, ինչպէս ասաց Տերը ոմանց մասին, թէ՛ «Մարդկանց փառքն անլի սիրեցին, քան Աստուծոյ փառքը» [Յովհ. ԺԲ 43], այլեւ պատճառ է դառնում, որ առերես գովողներն իսկ իրենց անարգեն որպէս ախտաւորի, երբ տեսնում են նրանց՝ ցանկութեամբ զովասանքի եւ փառքի հետամուտ լինելը:

Էլ չեմ ասում այսօրուայ եպիսկոպոսների առաւել դժընդակ գործերի մասին, որոնք այլազգիների կողմից բազմաթիւ անարգանքներ ու տոյժեր են կրում՝ ոչ թէ՛ ինչպէս առաջին սուրբերը, ի սեր աստուածային օրէնքների, ինչը երանութեան արժանի պիտի լինէր, այլ՝ սնտի փառքերի ակնկալութիւնից: Եւ զանազան հնարքներով ու բռնութեամբ հաւատացեալներից յափշտակած ու կորզած դրամը, որը հարկ էր գործածել Եկեղեցու պայծառութեան եւ աղքատների կարիքների համար, մաքսատրների պէս հաւաքում են եւ նուիրում մեր աշխարհի բռնակալներին: Եւ նրանց կողմից բռնադատուելով չէ, որ անում են այս, քանզի մեր իսկ ազգից սկսուեց այս չարագործութիւնը եւ այլազգիներին ծանուցուեց աներկիտղ ու փառամուլ անձանց կողմից, որոնք, միմեանց գերազանցելով, դեռեալ բազմացնում են Զրիստոսի եկեղեցիների վրայ եղած տուրքերը, կարծես եկեղեցին մաքսատուն կամ ներկատուն լինի: Այդպիսիներին, որպէս Աստուծոյ դէմ մեղանշողների, մեղքերի թողութիւն չկայ:

Այս վատթար գործը եկեղեցի ներմուծողները եւ նրանք, ովքեր, հոգեւոր պատճառներով հայրապետների կողմից աթոռազուրկ լինելով, այլազգիների բռնութեամբ եւ տուրքերի յաւելումով դարձեալ ձգտում են յափշտակել եպիսկոպոսութիւնը, ոչ միայն քահանայապետութեան արժանի չեն, այլեւ՝ քրիստոնէական հաւատքին ու կարգին, ո՛չ օրինաւոր քահանայական թաղման եւ ո՛չ էլ սուրբ Պատարագի մեջ յիշուելուն:

Ինչ ասել այս չարիքների մօր մասին, ճշմարտութեանն ու սուրբ Լուսաւորչի աթոռին յայտնապէս հակառակուողների մասին, որոնք ոչ թէ օրէնքի պահանջած ձեւով,

Աստուծոյ եւ ազգիս բոլոր Աստուծոյ այրերի ընտրութեամբ, այլ, իրենց ախտերից դրոշմած եւ աշխարհի բռնակալների հրամանով, իրենք իրենց այս հոգեւոր աստիճանին եւ բարձրացնում, որով Քրիստոսի անդամներին քիւր նեխութիւն եւ ապականութիւն եւ պատճառում: Զանգի եթէ Սուրբ Հոգու շնորհներն Ահարոնի գլխին եւ իջնում, որ հայրապետութիւնն է, եւ գլխից՝ մօրուքին, որ եպիսկոպոսութիւնն է, մօրուքից՝ գրապանակներին, որ քահանայութիւնն է, եւ գրապանակներից՝ զգեստին, որ ժողովուրդն է [տե՛ս Սաղ. ՃԼԲ 2], արդ, ո՞ր շնորհի իւրը կարող են ունենալ նրանք, ովքեր օտարացած են ահարոնեան գլխից եւ իրենց գործով միացած են Դադանին եւ Աբիրոնին [տե՛ս Թիւք ԺԶ], որոնք հակառակ կանգնեցին մեծն Մովսէսին եւ Ահարոնին, կամ նրանք, ովքեր, կամակորութեամբ բաժանուելով եւ հեռանալով շնորհից, զրկուեցին նրանից, ինչպէ՛ս կարող են իրենց կորցրածն ուրիշներին ընձեռել:

Այսպիսի յանդգնութեան համար է, որ մեր տեր եւ եղբայր սուրբ Գրիգոր կաթողիկոսի ժամանակ, սուրբ լերան վրայ, հայ ազգիս սուրբ եւ առաքինի այրերի մեծ ժողովում անելի քան երկու հազար հինգ հարիւր եպիսկոպոսներ, վարդապետներ, վանական հայրեր եւ սուրբ լերան ճգնատրներ կոչուելով հերքեցին եւ, Աստուծոյ խօսքի սրով կըտրելով, Քրիստոսի եկեղեցուց դուրս արեցին այդպիսիներին որպէս եկեղեցու առողջ մարմնի նեխած եւ փտած անդամներ՝ ցաւագին անեծքներ կուտելով նրանց գլխին: Ովքեր [սակայն], չսթափուելով եւ չզգալով հոգիների մահացու ցաւերը, իմաստուն դեղատուից չվերցրեցին կեանքի դեղը եւ զոջումով ու ապաշխարութեամբ չբուժուեցին մահահամբոյր պատուհասից: Այլ, իժի եւ քարքի նման խցանելով

իրենց ականջները աստուածային խօսքի հանդեպ, դեռեւս յամառելով բորբոքում են նոյն չարութեամբ, փառամոլ ախտով արբած ու յիմարացած՝ կատաղի գազանների նման չեն դադարում խռովութիւն մտցնել փեսայացեալ Բանի երկնաւոր հարսնարանի խաղաղ առագաստը, որը Նա, Իր արեամբ գնելով, ազատեց բանսարկուի չար մշակներից: Նրանց արիւնն իրենց գլխին լինի, եւ իրենց չար գործերի վրեժը թող իրենք անձամբ կրեն:

Սակայն դուք, որ ճշմարտութեան ջատագովներն եք եւ նոյն բարիքներին հետեւողները, աղաչում եմ, որ ձեր բոլոր զգայարաններով հանդերձ, ըստ վերոգրեալ յորդորի եւ ըստ սուրբ առաքեալների եւ նրանց հետեւորդների կանոնական խրատի, լիովին պատրաստ լինեք հոգեւոր հովուութեան ձեր գործին, որը ճշմարիտ Հովուապետից ստացաք: Որպէսզի համարձակ եւ պարզերես Ներկայանաք Նրան, Ով պատուիրանի տաղանդը ձեզ աւանդեց՝ կրկնապատիկ յաւելումով ներկայացնելով ձեր շահերի հաշիւը: Եւ Նրանից լսեք երանաւետ բարբառը, թե՛ «Բարի եւ հաւատարի՛մ ծառայ, որովհետեւ քչի մէջ հաւատարիմ ես, շատի վրայ կկարգեմ քեզ, մտի՛ր քո Տիրոջ ուրախութեան մէջ» [տե՛ս Մատթ. ԻԵ 21], որին մենք էլ արժանանանք ձեր աղօթքներով ի Տեր մեր Յիսուս Զրիստոս:

ՔԱՀԱՆԱՆԵՐԻ ԴԱՍԻՆ

Այսուհետեւ մեր խօսքը պիտի ուղղենք քահանաներիդ դասին, որ աստիճանով եպիսկոպոսների յաջորդն էք եւ քահանայական ձեր պաշտօնով սահմանուած էք բոլոր հոգիներին Աստծուն նուիրելու համար՝ սուրբ Աազանի մկրտութեամբ ծնելով բոլոր մարդկանց որպէս երկնաւոր Հօր որդեգիրներ եւ Քրիստոս Աստուծոյ ժառանգակիցներ, ինչպէս նաեւ՝ Տիրոջ մեղսաքաւիչ Մարմնի եւ Արեան բաշխումով կերակրելու նրանց հոգիները անմահութեան համար:

Արդ, Քրիստոսի սիրով աղաչում եմ բոլորիդ, որպէսզի բաց անէք ձեր մտքի աչքերը, արթնանաք այս կենցաղի մահահրաւեր թմրութիւնից եւ ճանաչէք զօրութիւնը ձեր երկնաւոր գործի, որին հրաւիրուեցիք, եւ որը հրեշտակային գերաշխարհիկ զօրութիւններից աւելի վեր է նրանց համար, ովքեր անարատութեամբ եւ սրբութեամբ են կատարում այն:

Եւ քանի որ արժանի եղաք ձեր անձերը երկնային գործին նուիրելու, թոյլ մի՛ տուէք, որ ինչ—ինչ պատճառներով արատաւորովի ձեր պաշտօնը՝ ըստ առաքեալի խրատի [տե՛ս Կորնթ. Ջ 3], այլ արհաբար եւ յօժարամիտ սրտով, առանց ծուլութեան, ամէն ժամին համապատասխան սուրբ Հայրերի սահմանած աղօթքները անթերի՛ կատարեցէք եւ մաքուր հոգով, սուրբ սրտով, անարատ հաւատքով, մեծ յոյսով, պարզ մտքով, կատարեալ սիրով, ահով եւ դողով սպասաւորեցէ՛ք աստուածային խորհուրդին, խողովակի հոսող ջրի պէս անմտաբար մի՛ անցէք աղօթքի սրբազան խօսքերի միջով, որոնք մատուցում էք՝ սաղմոսերգութիւն լինի, թե՛ Սուրբ Գրքի ընթերցում կամ ժամերգութեան, ինչ-

պէս նաեւ՝ սուրբ Պատարագի եւ այլ սահմանուած կանոնների քահանայական աղօթքներ, այլ՝ յոյժ ուշադիր, եւ եթէ կարելի է, արցունքով ու մեծ երկիւղով, որպէս թէ նոր էք բխեցնում դրանք ձեր սրտից ու մտքից, որովհետեւ դրանք Աստծուն ուղղուած խնդրանքներ են եւ [պատճառ]՝ Նրա կողմից [տրուող] զանազան ու պէս-պէս պարգեւների եւ բարիքների: Եւ ինքը՝ բարեաց պարգեւատուն՝ Աստուած, երբ տեսնի խնդրողի ջերմեռանդ աղաչանքը, անելի առատութեամբ կշնորհի խնդրածը՝ ըստ այնմ, թէ՛ «Ով խնդրում է՝ ստանում է» եւ սրան յաջորդող խօսքերը [տե՛ս Մատթ. է 8-11]:

Իմացէ՛ք, որ սկզբում, առաքեալների ժամանակ, երբ նոր ծաղկեց հաւատքի գարունը, բոլորը լեցուն էին Սուրբ Հոգով եւ Հոգու շնորհքով ըստ ժամանակի անհրաժեշտութեան իրենց մտքից էին ասում պատարագի խորհուրդի եւ բոլոր արարողութիւնների աղօթքների խօսքերը, իսկ հետագայ ժամանակներում, քանզի մեղքի ձմեռը պատրաստում էր խիստ սառնամանիքով սառեցնել բոլորի սիրոյ բորբոքումն առ Աստուած եւ բթացնել Նրանց Սուրբ Հոգու շնորհքից, ուստի Եկեղեցու սուրբ եւ հոգեկիր վարդապետները, հոգու աչքերով այս բոլորը տեսնելով, ամեն բան գրաւոր աւանդեցին իրենցից յետոյ եկողներին, որպէսզի, դրանցով անվրէպ եւ անսայթաք առաջնորդուելով, կատարենք Եկեղեցու բոլոր կարգաւորութիւնները: Ահա թէ ինչու ուշադիր, մեծ հաւատքով ու յոյսով պետք է մատուցել աղօթքը:

Ա՛յս էլ իմացէք, որ քահանայութեան ձեր անուան կոչումը մարդկանցից չէ, ոչ էլ՝ մարդու միջոցով, այլ՝ Նրանից, որ Զահանայ կոչուեց ըստ Մեղքիսեղեկի կարգի, որ

Ինքն իսկ ճշմարիտ Քահանայ է, Քահանայապետ եւ Պատարագ՝ Հայր Աստուծոյ: Եւ տուեց ձեզ Իր անուան կոչումը՝ միաժամանակ յանձնարարելով Իր գործը՝ հովուել Իր ժողովրդին, միշտ բարի գործեր սովորեցնել, ինքն իրենով բարի օրինակ տալ բոլորին, որի մասին էլ Պօղոսը գրում էր Տիմոթեոսին. «Ջանց մի՛ առ այն շնորհը, որ քո մեջ է, որ տրուեց քեզ մարգարեութեամբ, երեցների ձեռնադրութեամբ» [Ա Տիմ. 7 14], դարձեալ՝ «Այն քահանաները, որոնք լաւ վերակացու են, կրկնակի պատուի արժանի թող լինեն, որ տքնում են խօսքով եւ վարդապետութեամբ» [տե՛ս Ա Տիմ. 6 17]: Ուստի աղաչում եմ, որ ըստ ձեր անուան կոչումի նաեւ կատարեք ձեր գործը եւ, որպէս ձեր ժողովրդի հայրեր եւ ծնողներ, ամէն ժամ հոգեւոր խրատներ տաք նրանց եկեղեցում, հրապարակներում եւ տանը, իւրաքանչիւրին ըստ տարիքի զգուշացնելով եւ յորդորելով՝ միշտ սովորեցնել աստուածայինը:

Թեպէտ եւ ամէն տեսակ բարիքներով եւ առաքինութեամբ կատարեալ լինեք, սակայն անփոյթ մի՛ գտնուեք եկեղեցու պայծառութեան եւ սուրբ Պատարագի պատուական եւ մաքուր զգեստների հանդէպ, ինչպէս լսում ենք ոմանց մասին, թէ հասարակ զգեստներով եւ աղտոտ տրեխներով են բարձրանում սուրբ բեմ եւ ոչ խորհրդական զգեստներով կատարում սահմուկեցուցիչ խորհուրդը եւ սա իրենց անձերի համար պարկեշտութիւն են համարում՝ ժողովրդին եկեղեցուց դուրս հանելով, դուռը նրանց երեսին փակելով, եւ ոչ միայն՝ այս, այլեւ անմտաբար բամբասում են մի շարք եկեղեցիների եւ մեզ մօտ տիրող բարեգարդ կարգաւորութեան մասին:

Արդ, թող ոչ ոք անխմաստ եւ անխորհուրդ չհամարի քահանայական զգեստը, քանզի ինչպէս Հին [Կտակարանում], Մովսէսի օրօք, սուրբ Պատարագի խորհուրդը՝ նախ օրինակներով յայտնուեց եւ Նորում Զրիստոսով իր աւարտին հասաւ, նոյնպէս էլ Հին Կտակարանի քահանաները Նոր Կտակարանի քահանայութեան տիպարներն էին, եւ Ահարոնի պատմութեանն էլ Նոր քահանաներիս զգեստների օրինակն է: Առաքեալները Սուրբ Հոգու գործակցութեամբ կատարելապէս զարդարեցին Եկեղեցու միաբանական կարգը եւ ամեն տեղ քահանաներ եւ սարկաւազներ ձեռնադրեցին՝ պատուիրելով, որ ներքին եւ արտաքին մաքրութեամբ սպասաւորեն փրկական խորհրդին, որի շնորհիւ ամբողջ աշխարհում քրիստոնեայ բոլոր ազգերի եկեղեցիները մեծազարդ պայծառութեամբ զարդարուեցին՝ պայծառազգեստ վայելչութեամբ սպասաւորելու սրբութիւններին, առաւելապէս՝ հայ ազգի եկեղեցիները՝ սկսած մեր սուրբ Լուսաւորչից մինչեւ Հայաստան աշխարհի հիմնովին աներումը:

Բայց առաջին սուրբ հայրերի այս բարի աւանդութիւններին հակառակուելու պատճառը ոչ այլ ինչ է, եթէ ոչ՝ շատ անհատների տգիտութիւնն ու անձնահաճ կամապաշտութիւնը, որոնք չտեսան [Եկեղեցու] նախկին պայծառութիւնը, երբ երկիրը լի էր Տիրոջ ողորմութեամբ, այլ [տեսան] միայն ժամանակի հալածանքներից ծնուած խրթնատեսակ տգեղութիւնները, որոնցով մեր ազգը ամենուրեք գամուած է աղքատութեան՝ երկաթեայ շղթաներով օտարների ծառայութեան լծի ներքոյ, եւ չի կարող Եկեղեցու պայծառութեան մասին մտածել, երբ այնքան կարիք ունի անհրաժեշտ պետքերի, երբ իր հոգին ամենեւին անշարժ է բարիքների մեջ, որովհետեւ ցամաքել է սերը՝ ըստ տերունական խօսքի

[տե՛ս Մատթ. ԻԴ 12]: Մինչդեռ, առաջին դարերի հալածանքների ժամանակ նորադարձ քրիստոնեաների մեջ այնքան էր զօրանում Աստուծոյ սերը, որ հալածանքների մեջ անելի վայելուչ եկեղեցիներ էին շինում, քան այն ժամանակ, երբ եկեղեցին խաղաղութիւն էր վայելում:

Արդ, ո՞ր իմաստակը, աղքատութիւնից, անբումներից եւ Աստուծոյ բարկութիւնից ծնուած այս խաւար անկարգութիւնը աւանդութիւն եւ օրէնք կարծելով, կյանդգնի հակառակել աստուածաւանդ հրամաններին:

Սակայն մենք, մի կողմ թողնելով հակառակորդների անիմաստ վեճերը, Աստուծոյ օրէնքներին հնազանդ եղողներիդ այս խնդրի շուրջ մեր ասածին անելացնում ենք նաեւ այս պատուիրանը, քահանաները հրաման չունեն Աստծուց եւ մեզանից՝ առանց Պատարագամատոյցում նշուած սուրբ հանդերձներով զգեստաւորուելու մատուցել սուրբ Պատարագը կամ Աւետարան կարդալ կամ ձեռքը խաչ վերցնել կամ այլ սրբութիւնների մերձենալ: Եւ այս, որոնց մասին համառօտակի գրեցինք, եւ սրանց նմանները զգուշացումներ են արտաքին մարդու համար, որը պատրաստում է աստուածային սպասաւորութեան:

Խօսենք նաեւ ներքին մարդու մասին, որի հոգեւոր պայծառութեամբ է զարդարում նաեւ արտաքին մարդը: Թող ձեզանից ոչ ոք անարժանութեամբ աստուածային խորհուրդին չսպասաւորի կամ ժողովրդից որեւէ մէկին առանց քննելու հաղորդութիւն չտայ, որպէսզի Յուդայի եւ [Տիրոջը] խաչողների հետ չդատապարտուի:

Ոչ ոք առանց ճշմարիտ խոստովանութեան, ծածկելով մեղքի գործերն իր հոգում, տերունական խորհուրդի սպասաւորութեանը թող չմօտենայ, որպէսզի Աստուծոյ բարկու-

թիւնը չջարժի իր եւ աշխարհի վրայ եւ դուրս չգցուի աստուածային Հարսանիքից՝ խաւարատեսակ մեղքերի պատմուճանով Աստուծոյ եկեղեցին մտնելու համար, որ երկնային հարսնարանի խորհրդանշանն է, ուր եւ պիտի լսի ահաւոր խօսքերը. «Ընկե՛ր, ինչպե՛ս այստեղ մտար, երբ հարսանեաց հանդերձ չունէիր» եւ՝ «Դրան դո՛ւրս հանեք» [տե՛ս Մատթ. ԻԲ 12–14], այսինքն՝ արքայութիւնից, նաեւ՝ «Հեռացրե՛ք դրան մեզանից», այսինքն՝ հաւատը եւ սուրբ Աւագանի եւ քահանայութեան շնորհները հեռացրե՛ք [դրանից], եւ դրա մասը ոչ թէ հաւատացեալների, այլ անհաւատների հետ լինի: Զանգի չհաւատաց, որ Աստուծոյ Մարմնին եւ Արեանն է սպասաւորում, այլ, լոկ հաց եւ գինի համարելով, անարժանօրէն եւ առանց խոստովանութեան յանդգնեց մօտենալ:

Արդ, աղաչում ենք՝ երկնային խորհուրդի կատարումը մարմնական գործ մի՛ համարեք, այլ ահով եւ դողո՛վ սպասաւորեք աստուածային [խորհուրդին], քանզի, օրինակ, եթէ սուրբ սերովբէն ունելիի կարիք ունէր սեղանի վրայ կայծակներին մօտենալու համար [տե՛ս Եսայ. Զ 6], ապա որքան անելի մենք՝ հողեղէններս ու մեղաւորներս, պարտաւոր ենք մաքուր եւ զգոյշ լինել նմանօրինակ ճշմարտութեանը մերձենալիս: Հետեւաբար, սուրբ խորհուրդի սպասատրներդ, ամէն տեսակ վնասակար բաների դէմ միշտ պէտք է պարզսպեք ձեր միտքն ու զգայարանները, առաւելապէս՝ այն օրը, երբ Աստուծուն պիտի մօտենաք: Զանգի եթէ Աստուած Սովսեսին պատուիրեց, որ մեռած մորթերից [կօշիկներով] չկոխի այն տեղը, ուր երեւաց աստուածային հուրը, որքա՛ն անելի մենք պէտք է նախ՝ մեր միջից սրբենք մեղքի մեռելութիւնը եւ ապա՝ մօտենանք աստուածային խորհրդին,

քանի որ ոչ միայն Մովսեսի նման պիտի խօսենք Աստուծոյ հետ կամ ետեւից տեսնենք Աստծուն [Ել. ԼԳ 22—23], այլեւ՝ ձեռքով շօշափենք Անշօշափելին, շրթունքներով համբուրենք Սէրը, բերանով ճաշակենք բոլորի Կերակրիչին, մեր սրտերի մէջ ընդունենք ու հոգով միանանք Նրան եւ շնորհքի միջոցով աստուած լինենք՝ Աստուծոյ հետ միաւորուելով: Հետեւաբար, ձեր աչքերը, ականջները, լեզուն եւ բոլոր անդամները կրթեցէ՛ք ի բարին շարժուելու եւ չարի հանդէպ անշարժ մնալու համար եւ ձեր միտքը ողջախոհութեամբ եւ սրբութեամբ աշխարհիկ ցանկութիւններից եւ զբօսանքներից հեռու պահելուց յետո՛յ միայն մօտեցէք երկնային խորհրդի սպասաւորութեանը, որպէսզի չլինի այնպէս, որ ի դատապարտութիւն ձեր անձի ուտէք եւ ըմպէք Տիրոջ Մարմինն ու Արիւնը՝ ըստ առաքեալի [տե՛ս Ա Կոր. ԺԱ 29], այլ՝ ձեր եւ ձեր ժողովուրդի մեղքերի քաւութեան եւ հոգիների մաքրութեան համար:

Չլինի թէ [նմանուէք] քաղաքաբնակ մի շարք աներկիւղ քահանաների, որոնց մասին, ինչպէս լսում ենք, առաւօտուանից մինչեւ պատարագի ժամը քաղաքի վաճառափողոցներով են շրջում եւ առեւտրով զբաղում, ուր անպատշաճ բաներ տեսնելով, լսելով, խօսելով եւ գործելով՝ բազմաթիւ նետեր, զգայարանների միջոցով ներս թափանցելով, խոցուտում են նրանց հոգիները, եւ, այնտեղից վերադառնալով, յանդգնում են եկեղեցի մտնել եւ ուրիշ քահանաների պատրաստած նշխարով, առանց սաղմոսի եւ աղօթքի, պատարագ մատուցել: Այդպիսիներին պատուիրում ենք, որ այսուհետեւ հեռու մնան այդպիսի աներկիւղ եւ չար սովորութիւններից եւ ըստ վերոգրեալի, նախ մաքրեն իրենց միտքը գիշերային եւ առաւօտեան

աղօթքներով եւ ապա՝ մտնեն սուրբ եկեղօցի սուրբ Պատարագի միջոցով Աստուծոյ առջեւ կանգնելու համար:

Ջահանաներից ոչ ոք, առանց մարդու հաւատքի եւ գործերի խոստովանութիւնը լսելու՝ լինի անձամբ իր մօտ, թէ՛ մէկ ուրիշ քահանայի, Զրիստոսի Մարմնի եւ Արեան հաղորդութիւնը թող չտայ՝ ո՛չ առողջ, ո՛չ հիւանդ լինելու դէպքում, եւ կամ, գիտենալով հանդերձ մէկի անարժանութիւնը, մարդահաճոյ լինելու համար չտայ աստուածային խորհուրդը՝ դրանով իսկ ծածկելով նրա մասին չար կարծիքը, քանզի այնպիսին է, որ շներին է տալիս սրբութիւնը եւ խոզերի առջեւ նետում մարգարիտը [տե՛ս Մատթ. է 6]:

Պատարագիչ քահանաներից ոչ ոք, որեւէ մէկի հանդէպ սրտում ոխ ունենալով, թող չմօտենայ կատարելու աստուածային խորհուրդը՝ անընդունելի դարձնելով պատարագը Աստուծոյ առջեւ, այլ Զրիստոսի պատուիրանի համաձայն նախ պէտք է հաշտուի՝ եղբօր հետ եւ ապա՝ գայ ու մատուցի պատարագը [տե՛ս Մատթ. Ե 24]: Նոյն ձեւով էլ պէտք է մօտենան նաեւ հաղորդուողները, սակայն այս օրէնքը համապատիւ եղբայրների համար է, քահանաները՝ քահանաների, եւ աշխարհականներն՝ աշխարհականների: Իսկ եթէ քահանան ժողովրդից մէկին Աստուծոյ օրէնքների հանդէպ պատուիրանազանց լինելու համար բանադրի, եւ յա հպարտանալով դարձի չգայ եւ թողութիւն չխնդրի այն քահանայից, քահանան առանց խղճմտանքի թող մատուցի սուրբ Պատարագը, իսկ դատապարտութեան տակ կմնայ յա, ով չուղղուեց եւ թողութիւն չխնդրեց, քանզի Զրիստոս յա չի պատուիրում գուր տեղը թողութիւն տալ տրտմեցնողին, այլ, եթէ ծունկի գալով խոստովանի ապաշխարել, միայն այն ժամանակ, ասում է, թողութիւն շնորհիր քո

հանդեպ գործած յանցանքներին: Իսկ եթե մեղանչողը քահանայի առջեւ ընկնի եւ խոստովանի դարձի գալ, եւ քահանան մարմնական ինչ—ինչ պատճառներով ոխակալ լինի եւ թողութիւն չտայ, նախքան հաշտուելը չպետք է պատարագ մատուցի:

Քահանաների մօտ եւս սատանան բազում պատճառներ է ստեղծում իրար հետ կռուելու, վիճաբանելու համար եւ ոխակալութեան ու նախանձի ախտերով միշտ տանջում է նրանց հոգին, ինչն անելի է սաստկանում տգետների եւ գազանաբարոնների մօտ. ոմանք՝ ժողովրդից յափշտակելու ազահոպեան ախտով, միւսները՝ փառասիրութիւնից ընկերոջը հարստահարելով, եւ դեռեւս ատելութեան բազմաթիւ այլ պատճառներով նրանցից լուծարում է սիրոյ պատուիրանը եւ Քրիստոսի աշակերտութեան նշանը, որոնց համար ասաց. «Եթէ դուք միմեանց սիրեք, դրանով բոլորը պիտի իմանան, որ դուք Իմ աշակերտներն եք» [Յովհ. ԺԳ 35]: Այդպիսիներին մենք եւս առաքելական պատուիրանն ենք աւանդում. «Արեգակը ձեր բարկութեան վրայ թող մայր չմտնի, եւ սատանային տեղի մի՛ տուէք» [Եփես. Դ 26], այսինքն՝ խաղաղութիւնը, որ Քրիստոս տուեց աշակերտներին եւ նրանցով՝ մեզ, խռովարարը եթէ փոխայ հանել ձեր միջից եւ իր խռովութիւնը խաղաղութեան փոխարէն սերմանի ձեր մէջ, տեղ մի՛ տուէք նրան՝ երկար ժամանակով ձեր հոգում բնակուելու, որպէսզի ձեր մէջ եղած Աստուծոյ տաճարը ատելութեամբ եւ ոխակալութեամբ չարին բնակարան չդարձնէք: Այլ երբ չարի քամին բոցավառի բարկութեան բոցի բորբոքումը, հանգցրե՛ք այն Հոգու խաղաղարար ջրով՝ նախքան արեգակի մայր մտնելը, որպէսզի խաղաղասիրութեամբ Աստուծոյ որդիներ լինէք՝ երանութեան խոս-

տումի համաձայն [տե՛ս Մատթ. Ե 9], ջանասիրաբար կատարելով Աստուծոյ Որդու ճշմարիտ գործը ձեր մէջ, որ խաղաղութիւն հաստատեց երկնքի եւ երկրի վրայ՝ խաչի վրայ [թափած] Իր արիւնով:

Իսկ եթէ ընկերոջից խռոված մի քահանայ ատելութիւնը նախընտրի սիրուց եւ խռովութիւնը՝ խաղաղութիւնից եւ չլուծի տրտմութեան պատճառը ու չհաշտուի իր եղբոր հետ, երբ վերջինը խոնարհուելով հաշտութիւն խնդրի, այդպիսին թող չհամարձակուի քահանայութիւն անել այնքան ժամանակ, քանի դեռ տրտմութեան եւ բարկութեան դելը իր մէջ է բնակեցնում, որովհետեւ՝ «Ի՛նչ ընդհանրութիւն լոյսի՝ խաւարի հետ, — ասում է առաքեալը, — Ի՛նչ միաբանութիւն Ջրիստոսի՝ Բելիարի հետ» [Բ Կոր. Զ 14]: Զանգի ինչպէս գրուած է, թէ՛ «Ով ունի սերը, իր մէջ Աստուծուն է բնակեցնում, քանզի Աստուած սեր է» [տե՛ս Ա Յովհ. Դ 16], նոյնպէս նա, ով ատելութիւն ունի, սատանային է իր մէջ սնուցում, որովհետեւ ատելութիւնն ու բոլոր չար գործերը նրա կերակուրներն են: Հետեւաբար, քանի դեռ ձեզանից մէկն իր մէջ ատելութեան ախտով աւելի ընդարձակ տեղ տայ սատանային, Ջրիստոսի Մարմնի եւ Արեան բնակութեան արժանի չէ, եւ եթէ ռիսակալ ու նենգ հոգով յանդգնի Նրան ընդունել, մատնիչ Յուդայի նման կլինի, որի մէջ սատանան մտաւ պատառը վերցնելուց յետոյ [տե՛ս Յովհ. ԺԳ 27]:

Արդ, աղաչում եմ բոլորիդ, որ դժուարաշարժ լինեք վիճաբանութեան ու կռուի մէջ եւ դիւրաշարժ՝ հաշտութեան եւ խաղաղութեան մէջ: Եւ ոչ ոք, որ մարմնական զարգացման մէջ զօրաւոր է, չջանայ զրկել եւ անհրաւել ընկերոջը, որպէսզի չլինի այնպէս, որ իր վրայ դատաւոր եւ դատա-

խազ կանգնեցնի Աստծուն, որ զրկուածների իրաւունքն է պահանջում. եւ ինչի մէջ զրկեց այս անցաւոր կեանքում, անանցի մէջ վերադիրով կհատուցի:

Նրանք, ովքեր աւագ են եւ իմաստութեամբ՝ հաստատուն, ներողամտութեամբ եւ համբերութեամբ թող սիրաշահեն կրտսերներին ու տկարամիտներին, որով եղբայրաշահութեան համար Աստծուց վարձք կստանաք: Իսկ կրտսերներին պատուիրում ենք, որ խոնարի եւ հնազանդ լինեն աւագների եւ իմաստուն քահանաների նկատմամբ եւ, նման բարեկարգութեան մէջ լինելով, պատճառ կլինեք, որ դրսիները Աստծուն փառաւորեն, իսկ ժողովուրդը բարիքի նախանձաւոր լինի: Իսկ եթէ ձեզ միմեանց հետ վեճի, հակառակաբանութեան եւ հայիոյութիւնների մէջ տեսնեն, որոնց մէջ են ջատերը, մանաւանդ՝ ըստ երեւոյթին բոլորը՝ բացառութեամբ քչերի, ձեր պատճառով դրսից տեսնողները Աստուծոյ անունը կհայիոյեն, ձեր ժողովուրդը անլի կխոտորուի Աստուծոյ պատուիրաններից, եւ ձեր պատճառով աստուածային օրէնքների ուղիղ ճանապարհից շեղուողների դատաստանի պատիժը դուք պիտի կրեք:

Ձեզանից ոչ ոք թող տգիտութեան կուրութիւնը չնախընտրի քահանայական ուսումից ծուլութեան կամ աշխարհիկ զբաղմունքների պատճառով, թէեւ հնարաւոր չէ, որ բոլորը ամեն տեսակ շնորհքներով կատարեալ լինեն, ինչն աստուածային օրէնքն էլ է պահանջում քահանաներից, սակայն անհրաժեշտ բաների մէջ պէտք է անթերի լինել, այսինքն՝ եկեղեցական գրքերը ճիշտ կարդալ, երաժշտական մանր ուսմունքները եկեղեցիներում լաւապէս կատարել եւ ապա գալ քահանայական ձեռնադրութեան: Բայց որոշ սուտ քահանաների մասին լսում ենք, որ ոչ միայն այլ կըր-

թուրթան մեջ են տգետ ծուլութեան, եւ դեռ աւելին՝ անհա-
ատութեան պատճառով, այլեւ Դաւթի սաղմոսները կատա-
րեալ չգիտեն, առանց որի՝ Աստուծոյ հետ հարիւր յիսուն
փոխ բերանացի խօսելով, սուրբ հայրերի կանոնական
աւանդութեամբ Պատարագ չի մատուցուի: Իսկ ոմանք
սուրբ Պատարագի աղօթքի խօսքերն անգամ անգիր չգի-
տեն եւ, մարդկանց աչքին կեղծելով, սուտ պատարագով
փորձում են խաբել անխաբելի Աստծուն, մարդկանց եւ նըն-
ջեցեալների հոգիներին: Այդպիսիների դատաստանը Աս-
տուծոյ առջեւ բոլոր մեղքերից աւելի է. նրանք այլեւս
արժանի չեն Պատարագ մատուցելու, նոյնիսկ եթէ յանդի-
մանութիւնից յետոյ անգիր սովորեն: Բայց եթէ կամենան
իրենց հոգիները դատապարտութիւնից փրկել մեծ ապաշ-
խարութեամբ, թերեւս քաւեն Աստուծոյ առջեւ իրենց մեղքե-
րը:

Զահանաներից ոչ ոք գուր տեղը եւ առանց մեծ զգու-
շութեան սուրբ Սկրտութիւն թող չկատարի՝ իբրեւ ինչ—որ
աշխարհիկ գործ համարելով, եւ աստուածային խօսքերին
ծիծաղաշարժ ու կատակի խօսքեր չխառնի, ինչպէս լսում
ենք մի շարք տգետների եւ աներկիւղների մասին, որպէսզի
դա պատճառ չլինի, որ իրենք դատապարտուեն, եւ անմեղ
երեխաներն էլ Սուրբ Հոգու շնորհները թերի ստանան: Այլ
սուրբ Պատարագի նման երկիւղով կատարեցէք սուրբ
Սկրտութեան խորհուրդի պաշտամունքը, Աստուածաշունչի
խօսքերի ընթերցումներն ու բոլոր կանոնները: Եթէ այսպէս
անէք, հաւատացէ՛ք, որ ինչպէս Սուրբ Հոգին Յորդանանի
մեջ Իր Փառակցի վրայ իջաւ, նոյնպէս կիջնի ամեն ուղղա-
փառ հաւատքով մկրտուողի վրայ եւ նրան շնորհքով կվե-
րակոչի որդեգրութեան Հայր Աստծուն, եւ որպէս բնութեամբ

Իր Որդին, այնպես էլ դուք գործակից ու սպասաւոր էք լինում Սուրբ Հոգու աստուածարար շնորհքին եւ մանաւանդ՝ իբրեւ մանկաբարձներ՝ Աստուծոյ որդիներին՝ ձեր ձեռքով կատարելով [խորհուրդը] եւ ընդունելով իրենց մօրից՝ Աւագանի ծոցից:

Քահանաներից ոչ ոք հաց ուտելուց յետոյ թող չհամարձակուի առողջ մանուկներ մկրտել, բացի մահուան վտանգից, այլ նախ Մկրտութեան խորհուրդը կատարի եւ ապա մատուցի սուրբ Պատարագը, որից եւ մկրտուածին հաղորդի: Եվ այնպես չի նի, որ անհաւատ այրեր կամ կանայք, որոնք Քրիստոսի երկրպագուները չեն, մկրտուող մանուկներին կնքահայրութիւն անեն, որովհետեւ ինչպէ՞ս կարող են ուրիշին տալ այն, ինչ իրենք չունեն, այսինքն՝ Սուրբ Երրորդութեան խոստովանութիւնը, երբ քահանան մկրտուողի փոխարէն հաւատքի դաւանութիւն է պահանջում: Այս պատճառով թոյլ մի՛ տուէք տգետ աշխարհականներին, որ մարմնական ընչասիրութեան համար դա անեն, եւ եթէ յանդգնեն՝ դուք յանձն մի՛ առէք մկրտել, որպէսզի թերի չլինի մկրտութեան կատարումը եւ ծիծաղելի չդարձնէք աստուածային մեծ խորհուրդը անհաւատների առջեւ, եւ եթէ հնարաւոր է, մկրտութեան պահին նրանցից ոչ մէկը չմօտենայ սուրբ Աւագանին, որպէսզի ճշմարտութեան հակառակորդների պատճառով Սուրբ Հոգին չհեռանայ մկրտուողներից:

Թող ոչ ոք, ըստ հարկի, դրամ չպահանջի մկրտութեան անգին շնորհի կամ մահամերձին հաղորդութիւն տալու համար: Նրանցից, ովքեր ունեն եւ սիրով տալիս են՝ որպէս Եկեղեցու նուէր, վերցրէ՛ք, իսկ նրանց, ովքեր աղքատ են, մի՛ բռնադատէք:

Խօսենք նաեւ այլազգիների մանուկներին մկրտելու մասին, որը հնուց եկող սովորութիւն է եւ հակառակ է Զրիստոսի պատուիրանին, որն ասում է. «Սրբութիւնը չտալ զներին» [տե՛ս Մատթ. է 6], ուստի պետք է խափանել եւ ոչ թե՛ արտօնել, քանզի ի՞նչ օգուտ տակաւին անխօս եւ կատարուածին անգիտակ՝ ուրիշի բերանով Զրիստոս խոստովանելէ ու Նրան մկրտութեամբ հազնելը, երբ մեծանալուց յետոյ փոխանակ փառաբանիչ լինելու, ուրանալով Նրան, դարձեալ մերկանում եւ հայիոյում է աստուածային խորհուրդի տնօրինութիւնը՝ ըստ իրենց աղանդի: Ուստի անելի մեծ դատաստանով պիտի դատուեն սուրբ Ասազանով իրենց մէջ նկարակերտուած տիրական պատկերը եղծելու համար, քան բուլորովին չդրոջմուածները: Բայց քանզի Նրա մէջ բարու մի բաժին կայ, այսինքն՝ այդ մկրտուողներից շատերը, մանուկ հասակում մահանալով, ոչ թէ կորուսեալների, այլ փրկուածների հետ արժանանում են փրկութեան, եւ այդ քչերին, սատանայից յափշտակելով, խառնած կլինենք Զրիստոսի գնդին, հետեաբար, արդար չենք համարում անբողջութեամբ խափանել այդ սովորութիւնը: Սակայն այս կապակցութեամբ հետեւեալն ենք պատուիրում քահանաներիդ, որ ի սեր ազահութեան ախտի նրանց չորդորեք կամ յօժարութեամբ չընդունեք, այլ այսպիսի բաները դժուարութեամբ եւ ստիպուած կատարեցեք: Զանգի եթէ հաստատուն մնային իրենց հաւատքի մէջ, բարի էր ձեր յորդորը եւ յօժարութիւնը, սակայն մեր սուրբ Լուսատրչի տեսիլքի համաձայն, մարմնով ազատուողները, վերըս-

տին ջրի միջով անցնելիս, լուսակեզ ոչխարներից սեւ այծերի պիտի փոխուեն*, այդ պատճառով անօգուտ է նրանց համար եղած ջանքը, քանի որ շահը քիչ է, եւ վնասը՝ շատ:

Ձեզանից ոչ ոք թող ոչ մեկի գաղտնի չպսակի, այլ՝ եթէ ծնողներ ունի, եւ միասին են ապրում, նրանց գիտութեամբ եւ կամքով թող լինի, իսկ եթէ ծնողների հետ չի [ապրում], բոլորի ներկայութեամբ թող յայտնապէս դրուի պսակը, որպէսզի բոլորը վկայեն, թէ ուղիղ է եւ Աստուծոյ օրէնքներին՝ ո՛չ հակառակ: Երգերի եւ նուագարանների ձայներն էլ նոյնն են նշանակում, իբրեւ թէ՛ բոլորի ականջներն ու աչքերը վկայ են կանգնեցնում պսակուողներին: Իսկ գաղտնիս, որը առանց վկայի է, հաստատ չէ, ոչ էլ՝ օրինատր, որից եւ պատուիրում ենք հրաժարուել եւ ազահութեան պատճառով չյանդգնել նման գործ կատարել:

Կնաթող այրերին եւ այրաթող կանանց թող ոչ ոք առանց կանոնական հրամանի չպսակի, որպէսզի ըստ կանոնի դուք չլուծարուեք քահանայական կարգից, եւ դրուած պսակն էլ քանդուի: Իսկ եթէ բռնական եւ չբաժանուեն, պոռնիկ թող համարուեն:

Առեւանգման դեպքում պսակ չկատարե՛ք, քանզի Աստուծոյ օրէնքներին հակառակ է եւ բիւր չարիքների պատճառ: Եւ շատ են նրանք, ովքեր, մոլեգին ախտերով սատանայից մղուած, կեղծ պսակից յետոյ, երբ յագեցնում են դիւական տռփանքից, մեծ ատելութեամբ բաժանւում են իրարից: Այդպիսիների պսակադիրները նոյնպէս մասնակից են լինում նրանց չարիքներին:

* Տե՛ս Ազաթանգեղոս ճԱ Վեցետիկ, 1830, էջ 552

Անմեղ տղաների եւս նրանց ժառանգութեան կամ մէկ այլ պատճառով թող որեւէ քահանայ չպսակի, քանզի դրանից բազում վնասներ եւ յետոյ իրարից բաժանուելու պատճառներ են լինում: Պսակուելու համար [ենթակաները] հասուն տարիք պէտք է ունենան. տղաները՝ 15—ը լրացրած, իսկ աղջիկները՝ 12—ը կամ անելին, որպէսզի կարողանան բանականների նման հաճութեամբ զուգուել իրար հետ, եւ հաստատուն լինի նրանց զուգաւորումը, եւ ոչ թէ անբանների նման՝ առանց կամքի եւ յօժարութեան, անհաստատ եւ ժամանակաւոր պատահմունքի պէս: Այրը անելի մեծ պէտք է լինի տարիքով, քան կինը, ինչպէս Աստուած նախ Ադամին ստեղծեց եւ ապա՝ Եւային:

Քահանաներից ոչ ոք թող բռնաւորների ստիպումով, առանց ամուսնու եւ կնոջ կամքի, պսակադրութիւն չկատարի, ինչպէս լսում ենք, թէ Հայաստանի կողմերում է լինում, որ այլազգիների իշխանութեան տակ է: Քանզի այդ պսակը անհաստատ է եւ լուծարքի ենթակայ: Թէեւ ակամայ է կատարուած, սակայն պսակադիրներն անպատիժ չեն մնայ, իսկ այդ անիրաւ գործում ջատագով լինելու համար բռնաւորներին կաշառողները առաւել դատապարտութեան եւ անեծքի են արժանի, քանզի Աստուծոյ օրէնքը եւ Եկեղեցու դատաստանը աշխատում են զօրեղների բռնութեամբ խափանել: Նման պսակի լուծարումն ազատ է խղճից, քանզի Աստուծոյ պատուիրանի համաձայն չէ, այլ՝ մարդկանց բռնութեամբ:

Արեան մերձաւորութիւն ունեցող ազգականների պսակը եւս թող ոչ ոք չօրհնի, եթէ երկու կողմերը չորրորդ սերնդի ամբողջութիւնը կատարելապէս չունեն: Թէ ի՞նչ

պատճառով սուրբ հայրերը չորս թիւը կանոնադրեցին որպէս ամուսնութեան սահման, ասեւք, որպէսզի իմանաք:

Զանի որ մարմնի բնութիւնը կազմուած է չորս տարրերից, մարմնական ազգակցութիւնն էլ մինչեւ չորս թիւն է հասնում հետեւեալ կերպ. մէկ հօրից երկու եղբայր բաժանուելով հօր գոյացութիւնները հաասարապէս իրենց մեջ ունեն, իսկ նրանց ծնունդները եղբայրութեան արեան կեսն ունեն. երրորդ ծնունդը, որ եղբայրների որդիներից է, մէկ երրորդը միայն ունի, իսկ սրանցից չորրորդ ծնունդը՝ մնացած արեան չորրորդ մասը: Ահա այս է արեան մերձաւորութեան սահմանակէտը: Եւ քանզի Աստուծոյ եւ աստուածայիների ողջ հոգածութիւնը մարդկանց միմեանց սիրելն է, դրա համար Սուրբ Հոգով օրինադրողները իրաւունք համարեցին, որ իրարից օտարացածները ամուսնութեան սիրոյ կապակցմամբ միանան, իսկ արեամբ մերձաւորներին բաւարար համարեցին, որ միմեանց նկատմամբ միայն համազգակցութեամբ սիրոյ հաղորդութիւն ունենան: Եւ այս է ազգականների ամուսնութիւնը թոյլ չտալու առաջին պատճառը: Կան նաեւ այլ պատճառներ, որոնք թողնում ենք իմաստուններին քննելու:

Արդ, երբ պսակը այսպիսի ընտրութեամբ Աստուծոյ օրէնքների համաձայն լինի, ինչպէս որ գրեցինք, քահանան թող այն միայն առաւօտից մինչեւ ճաշի ժամը կատարի եւ ոչ՝ այլ ժամանակ: Թոյլ մի՛ տուէք մտնել եկեղեցի կերած—իմած ու հարբած մէկի կամ անառակ կանանց եւ արանց, որոնք այլ ժամանակ արժանի չեն եկեղեցուն, որպէսզի նրանցով Աստուծոյ տաճարը չպղծուի, եւ օրինութեան պսակը չաղտոտուի: Սուրբ Պսակի ժամանակ գուսանների

երգերը պետք է դադարեն մինչեւ եկեղեցուց ելնելը, որպես-
զի դիւական երգերը աստուածայինի հետ չխառնուեն:

Բուն բարեկենդանից մինչեւ Պենտեկոստէին յաջորդող
շաբաթապահքի աւարտը քահանաներից ոչ մէկը տգետօրէն
որեւէ մէկին չպսակի, ոչ էլ՝ տարուայ բոլոր կիրակիներին,
ինչպէս առաջին ս. հայրերը կանոնով հաստատեցին: Զան-
գի քառասնօրեայ պահքի օրերը Տիրոջ չարչարանքը
խորհրդանշող սգոյ եւ տրտմութեան օրեր են եւ ոչ թէ՛ գի-
նարբուքի եւ հարսանեկան ուրախութիւնների: Իսկ Յինուն-
քը եւ կիրակիները օրինակն են երկնատր Փեսայի՝ Բրիս-
տոսի եւ հարսի՝ Եկեղեցու հարսանիքի, որ լինելու է հան-
դերձեալում, երբ արդար մարդիկ պիտի խառնուեն հրեշ-
տակների ինը դասերին: Այդ անունն իսկ՝ Յինունք, այդ է
Եշանակում, որով Տերը բոլոր հաւատացեալներին էլ հար-
սանեաց առագաստի մանկունք անուանեց՝ հրամայելով
պահք չբռնել այնքան ժամանակ, քանի դեռ Փեսային
իրենց հետ ունեն, այսինքն՝ Նրա Յարութեան օրից մինչեւ
Համբարձումը: Այս պատճառով ս. հայրերը պատշաճ չհա-
մարեցին հոգեւոր հարսանիքը խորհրդանշող այդ օրերին,
երբ ինչպէս Տերն ասաց. «[Յարութեան ժամանակ] ոչ կին
են առնում եւ ոչ՝ մարդու գնում» [Մատթ. ԻԲ 30], մարմնա-
կան հարսանիք կատարել, որն ախտաւոր է եւ ծննդական:

Հարսանիքի գնացող քահանաներին աւանդում ենք
այս պատուիրանը, երկար մի՛ մնացեք աշխարհական գի-
նարբու երիտասարդների հետ, այնտեղ, ուր դեզերելով շատ
անգամ մեղանչում են անպատրաստները՝ անպատշաճ բա-
ներ տեսնելով, լսելով եւ խօսելով, այլ երբ ճաշկերոյթը վեր-
ջանայ, երրորդ բաժակի ըմպումից յետոյ պետք է անմի-
ջապէս ելնեք սեղանից, որպէսզի գինեմուլների հետ չարբեք.

Եւ դրսից դիտողները չծաղրեն ձեզ եւ մանաւանդ՝ ի դէմս ձեզ՝ բոլոր քահանաներին: Այսպիսին արբեցութեան մեղքը ծանրագոյն ապաշխարութեամբ քաւելուց յետոյ միայն վերստին արժանի լինի քահանայագործութեան:

Քահանաներից թող ոչ ոք սատանայական յանցանքով, որով նա հակառակուեց Աստծուն եւ կործանուեց, խօսքով կամ գործով չընդդիմանայ իր եպիսկոպոսին, ինչպէս Կորինը եւ Դադանը՝ Մովսէսին եւ Ահարոնին, որպէսզի նրանց նման չկործանուի Աստուից, մանաւանդ նրանք, ովքեր յանդգնում են Եկեղեցու վրայ տուրք դնել կամ նախօրօք դրուածները աւելացնել, որպէսզի, այլազգիների բնութեամբ եպիսկոպոսներին աթոռից արտաքսելով, լինեն ժողովրդի հրամանատար եւ նրանց փոխարէն՝ հարկատու՝ Աստուծոյ աններելի դատաստանին եւ անեծքի դատապարտութեանը ենթարկելով իրենք իրենց: Այսպիսիները արժանի չեն կեանքի օրօք քահանայագործելու, ոչ էլ մահուան ժամանակ՝ հաղորդութեան կամ քահանայական թաղման:

Դարձեալ՝ քահանաներից կամ ժողովրդից թող ոչ ոք Եկեղեցու դատաստանը այլազգի կամ քրիստոնէայ մարմնաւոր իշխանների մօտ չտանի, որպէսզի չդատապարտուի առաքելական կանոնական հրամաններից, ինչպէս գրում է Պօղոսը Կորնթացիներին. «Ձեզանից մէկը, եթէ մի խնդիր ունենայ իր ընկերոջ հետ, կհամարձակուի՞ դատուել անիրաների առաջ եւ ոչ թէ՛ սուրբերի առաջ» [Ա Կոր. Զ 1]: Սուրբ հայրերն իրենց կանոնների մեջ հրամայում են քահանայութիւնից լուծարել նրան, ով դա կանի:

Դարձեալ՝ քահանաներից թող ոչ ոք քաղաքի կամ գիւղի հոգաբարձու չլինի կամ աշխարհական իշխանների գաւառապետ կամ հարկեր եւ սակեր գրող կամ զբաղուի

աշխարհիկ այլ գործակալութեամբ: Զանգի անկարելի է ըստ տերունական հրամանի, երկու հակառակ տերերի ծառայել [տե՛ս Մատթ. Չ 24] եւ հաճոյ լինել այսինքն՝ Աստուծոյ տանը, որ կենդանի Աստուծոյ Եկեղեցին է, եւ աշխարհականների տանը: Ուստի այնպիսին պետք է մեկնու մեկից հրաժարուի՝ կա՛մ աշխարհի հոգաբարձութիւնից, կա՛մ քահանայական գործից, իսկ եթէ աշխարհիկ հոգսերի հետ յանդգնի քահանայական պատիւը եւ ժողովրդի տեսչութիւնը ստանձնել, այդ բռնութեամբ է եւ ո՛չ՝ Աստուծոյ եւ մեր հրամանով, որով այդպիսին կրկնակի յանդգնութեան համար պիտի դատապարտուի:

Զահանաներից ոմանց մասին լսում ենք, թէ զինուորների նման ձիավարժութեամբ են զբաղում ու զենք կրում, նրանց հետ ձիարշաւների խրախճանքների ժամանակ մըրցում, երէկերի որսորդութեան, նետաձգութեան եւ այս կարգի այնպիսի բաների մասնակցում, ինչը վայել է զինուորներին եւ ոչ՝ Եկեղեցու սպասաւորներին, քանզի մեր զինուորութեան զենքը մարմնաւոր չէ, ինչպէս ասում է առաքեալը, այլ՝ հոգեւոր եւ աստուածային, որով պատերազմում ենք ոչ թէ մարմնի եւ արեան, այլ՝ երկնքի ներքոյ գտնուող չար դեւերի իշխանութիւնների եւ պետութիւնների դէմ [տե՛ս Բ Կորնթ. Ժ 4]: Ուստի աղաչում ենք, որ այսուհետեւ հրաժարուէք այս անկարգ սովորութիւններից: Բայց եթէ հետիոտն կամ ձիով ճամփորդութիւնների ընթացքում պետք լինի զենք կրել՝ կարծեցեալ պատահարների վախից, պարկեշտութեամբ լինի այն եւ ոչ թէ ըստ զինուորական կարգի՝ կապարճով եւ սրի պատեանով: Այլ դեպքերում հոգեւորականներին վայել չէ զենք կրել կամ ձիարշաւել երիտասարդների բարքերի նման՝ պատճառ դառնալով տեսնողների

բամբասանքին: Զանգի Պօղոսը խրատում է լոյսի զրահ հագնել [տե՛ս Հռոմ. ԺԳ 12], այսինքն՝ ուղիղ հաւատքը եւ բարի գործերը, եւ նրանցով կռուել մեր բնութեան թշնամու դէմ, [հետեւաբար] մեզ վայել չէ խաւարային այս զէնքերը կրել եւ նրանցով պատերազմել համազգի մարդկանց հետ կամ խոցոտել անբան կենդանիների բազմութիւնները եւ կամ սիգաքայլ ձիերով պարծենալ, բացի տկարութեան պարագայից, քանզի աստուածային պատուիրանները արգելում են մեզ այսպիսի եւ նմանօրինակ բաներ:

Որեւէ քահանայ, եթէ պատուիրանազանցութեան համար իր ժողովուրդից որեւէ մէկին բանադրի, եւ նա յամառելով նոյն յանցանքի մէջ մնայ ու դարձի չգայ, մէկ այլ քահանայ թող չհամարձակուի նրան ընդունել իր եկեղեցին, ինչպէս տգէտ քահանաներից ոմանք անում են այնպիսիներին սիրաշահելու համար: Ով որ դա անում է, թոյլ է տալիս նրան այն մեղքերից անդարձ մնալ, որով իր անձը կցորդ է դարձնում նրա յանցանքների պատուհասին: Նման պարագաներում հետեւեալ օրէնքը թող հաստատուի ձեր մէջ, որեւէ քահանայից մերժուածին բոլոր նրա քահանայակիցները նմանապէս իրենցից հեռացնեն, մինչեւ որ յանցաւորը զղջալով ետ դառնայ իր խոտոր ընթացքից, ծունկի իջած թողութիւն խնդրի եւ Աստծուն ուխտ անի ապաշխարել եւ այլեւս նոյն չար սովորութեան մէջ չընկնել: Երբ այս ձեւով թողութիւն ստանայ իր քահանայից, այն ժամանակ միւս քահանաներն էլ Աստուծոյ սիրով թող նրան ընդունեն: Ուղղութեան այս օրէնքը եպիսկոպոսութեան մէջ էլ թող հաստատուի, որպէսզի որեւէ եպիսկոպոսից բանադրուած քահանայի կամ որեւէ աշխարհականի

մէկ այլ եպիսկոպոս իշխանութիւն չունենայ լուծարելու բացի բանադրողից:

Այս մի պատուիրանը եւս աւանդում ենք աշխարհում ապրող ամուրի քահանաներիդ. երբ որեւէ երիտասարդ քահանայի կին մահանայ, եւ նա ուզենայ իր հոգին փրկել մեղքերից եւ բամբասանքներից եւ արժանաւորապէս սուրբ Խորհուրդին սպասաւորել, կանոնական հրամանի համաձայն հրաժարուելով աշխարհից՝ կրօնատրոպեան կարգ թող մտնի, քանզի, աշխարհի մեջ սովորական ընտանութեամբ կանանց հետ տեսակցելով եւ խօսակցելով, մանաւանդ՝ քահանայական օրէնքի համաձայն նրանց խոստովանութիւնը ընդունելով, անհնար է, որ սրբութեամբ Աստծուն ծառայի: Եթէ կդժուարանայ նեղ ճամփով գնալ՝ լայնն ու ընդարձակը սիրելով, պէտք է դադարի սուրբ Պատարագի սպասաւորութիւնից, նոյնիսկ եթէ ակնյայտ վատաբանութեամբ չի բամբասուում, քանզի չի կարող երիտասարդ հասակում սրբութիւններին մաքուր կերպով սպասարկել, մանաւանդ նա, ով փոխանակ երկիւղածութեամբ, պարկեշտութեամբ, պահքով ու աղօթքով իր անձի համար զգուշանալու, աներկիւղ կերպով ինքն իրեն կերովսումի եւ սանձարձակ կեանքի է յանձնում: Իսկ նա, ով ծեր հասակում է իր կնոջը կորցնում եւ վստահ է լինում իր անձի վրայ, որ կարող է սրբութեամբ եւ անարատ վարքով եւ առանց բամբասանքի Աստծուն սպասաւորել, որպէսզի տեսնողների գովասանքին արժանանայ եւ ոչ՝ բամբասանքին, այդպիսին եկեղեցում թող մնայ, որքան կցանկանայ:

Արդ, ո՛չ իշխանաբար հրամայելով, այլ՝ որպէս ծառայակից աղաչելով՝ քահանաներիդ գրած մեր սակաւ խրատները բաւական ենք համարում, իսկ այն, ինչ պակաս է մեզ

Վստ, պեղք է կատարելապես հմտանաք առաջին հայրերի
կանոնական գրքերից, որոնցով օրինադրեցին Եկեղեցու
մանկանց՝ ի փառս Աստուծոյ:

ԱՇԽԱՐՀԻ ԻՇԽԱՆՆԵՐԻՆ

Աստուածային պատուիրանների խրատը ուղղենք նաեւ ձեզ՝ աշխարհիկ կենցաղավարութիւն ունեցողներիդ: Նախ եւ առաջ՝ իշխաններիդ, որ մեր այս դժուար ժամանակներում տարբեր վայրերում տիրում էք զօրքերի եւ գաւառների վրայ՝ շատ, թե՛ քիչ: Աղաչում եմ՝ անհնազանդ մի՛ եղէք Աստուծոյ օրէնքներին, այլ, ինչպէս դուք կցանկանայիք, որ ձեր ծառաները ձեր հրամանները հնազանդութեամբ եւ անթերի կատարեն, եւ ովքեր հրամայուածներից եթէ որեւէ բան անկատար թողնեն, կպատժուեն ձեր կողմից, նոյնպէս էլ դո՛ւք Տիրոջը ծառայեցէք երկիւղով եւ հնազանդութեամբ, քանզի բնութեամբ Աստուծոյ ծառաներ էք, որպէսզի իբրեւ Տիրոջ դեմ ապստամբածներ չպատժուէք, այլ որպէս մտերիմ ծառաներ պատիւ ընդունէք երկնատր Թագաւորից:

Արդ, առաջինը այս պատուիրանն ենք աւանդում ձեզ. անհրաւութեամբ մի՛ վարուէք հպատակների հետ՝ ծանր եւ դժուարակիր հարկեր դնելով, որոնք չեն կարող կրել, այլ իւրաքանչիւրին օրէնքով եւ ըստ իր կարողութեան չափի՛ դատէք, յիշէ՛ք, «որ դո՛ւք էլ Տեր ունէք երկնքում, եւ Նրա առջեւ աչառութիւն չկայ» [Եփես. Չ 9], ինչպէս ասում է առաքեալը :

Ոչ ոքի մի՛ զրկէք եւ մի՛ նեղէք աղքատներին ու տնանկներին, որպէսզի Աստուծոյ առջեւ չբողոքեն ձեր դեմ, եւ Աստուած էլ լսի Նրանց բողոքը, ինչպէս Սողոմոն իմաստունն է ասում, «Աղքատին քեզ անիծելու պատճառ մի՛ տուր» [տե՛ս Առակ. Լ 10], որպէսզի Նրա Արարիչը, Նրան լսելով, քեզ չարիքով չհատուցի:

Ձեր երկրի վրայ չար եւ անիրաւ գործավարներ եւ գաւառապետեր մի՛ նշանակէք, որպէսզի նրանց գործած անիրաւութիւնների պատճառով դուք էլ նրանց հետ չդատուէք Աստծուց, այլ մարդկանց վրայ գործավարութիւն անելու համար արդարամիտ ու արդարադատ մարդկանց ընտրեցէք, որպէսզի արքունիքի սահմանած իրաւունքները չթողնեն վաստակատրներին՝ մի փոքր կաշառքի փոխարէն զիջելով բազումը, կամ իրենք գողանան, եւ նրանց չնեղեն եւ հրամայուածից աւելի գանձեն, քանզի երկուսն էլ անիրաւութիւն են Աստուծոյ համար: Այլ այնպիսի իրաւադատ լինեն, որ կայսրինք տան կայսրին եւ Աստծունը՝ Աստծուն [Մատթ. ԻԲ 21]:

Անիրաւութեամբ մի՛ դատէք որեւէ մէկին, այլ ուղիղ դատաստան արէք, որպէսզի Աստուած էլ ձեզ քաղցրութեամբ դատի եւ ոչ՝ խստութեամբ: Կաշառքը, կողմերից մէկին սիրելը, ատելութիւնն ու ռիսակալութիւնը կամ որեւէ մէկից սպասուելիք պատիւը թող պատճառ չլինեն, որ դատի ժամանակ անիրաւին արդարացնէք եւ արդարի իրաւունքները խեղաթիրէք, որպէսզի սրանց պատճառով ձեր հոգիները արժանի չլինեն Աստուծոյ օրէնքների անտօքին:

Մի՛ անտեսէք այրու եւ աղքատի իրաւունքները, երբ ձեր առջեւ բողոքեն իրենց զրկողներից, այլ որբի դատը տեսէ՛ք եւ այրու իրաւունքը տուէ՛ք, ինչպէս Աստուած է պատուիրում մարգարէի միջոցով [տե՛ս Եսայ. Ա 17]: Անսացէ՛ք նրանց աղաղակին, փրկեցէ՛ք նրանց իրենց կեղեքիչներից, անիրաւների կողմից նրանց յափշտակուած ինչքերը վերադարձրէ՛ք, եւ այն ժամանակ Աստուած էլ ձեր աղաչանքները կլսի եւ կկատարի ձեր սրտի խնդրածները:

Ձեր իշխանութեան ենթակայ մարդկանց մի՛ ծառայեցրէք անբան կենդանիների նման, որոնք բնութեամբ ծառայ են մարդկանց, եւ խիստ ու անտանելի գործեր մի՛ տուէք նրանց, ինչպէս փարաւոնն էր անում Իսրայէլի որդիներին, ոչ էլ առանց կերակրի՛ թողէք նրանց, այլ ներողամտութեամբ եւ քաղցրութեամբ [վարուեցէք]: Աշխատաժամերը պակասեցրէ՛ք, առատ կերակուրներով գոհացրէ՛ք նրանց աշխատանքի ընթացքում եւ չափից անելի մի՛ [ծանրաբեռնէք], որպէսզի կարենան իրենց վաստակով իրենց աղքատ տների եւ զաւակների կեանքն ապահովել եւ արքունական հարկերը վճարել:

Ձեր աշխատատեղերի վարձը բնութեամբ մի՛ կտրէք, որպէսզի չնմանուէք նրանց, որոնց առաքելներն ու մարգարէները ամբաստանում են. «Ձեզանից զրկուածն աղաղակում է, եւ հնձողների աղաղակները հասան զօրութիւնների Տիրոջ ականջին» [Յակ. Ե 4]: Թող ձեզ բաւ լինի, որ նրանց վաստակով հարստանում էք եւ չափից անելի փափկանում, քանզի նրանց բնութիւնը ձերինից տարբեր չէ, այլ նոյն կաւից եւ շաղախից էք ստեղծուած. նոյնն է տերերի եւ ծառաների, հարուստների եւ աղքատների աշխարհ գալու սկիզբը եւ աշխարհից ելնելու վախճանը: Ամենքն էլ զուգահաւասար ծննդեամբ են աշխարհ գալիս եւ մահով ելնում այստեղից: Իսկ հարստութիւնն ու աղքատութիւնը, բարձրութիւնն ու խոնարհութիւնը, բարեբախտութիւնն ու պանդխտութիւնը ծննդեան եւ մահուան միջեւ պատահող բաներ են, որոնք երազի են նմանում, սա փորձով յայտնի է բոլորին՝ ե՛լ իմաստունին, ե՛լ տգետին: Սրանցից ոչ մէկը հաստատ չէ: Ուստի անցատր այս կեանքի համար մի՛ կորցրէք յաւիտենական կեանքը: Զանգի թեւ Բրիստոս ուղ-

տի՝ ասեղի ծակից անցնելու օրինակով ասաց, թե հարուստները դժուարութեամբ երկնքի արքայութիւն պիտի մտնեն [տե՛ս Մատթ. ԺԹ 24], սակայն եթէ ձեր հարստութիւնը Աստուծոյ կամքի համաձայն գործածէք, դժուարինը ձեզ դիւրին կլինի: Աբրահամն էլ հարուստ էր, բայց ոչ միայն արքայութեան արժանացաւ, այլեւ նրա գիրկը Աստուծոյ արքայութիւն եղաւ եւ կոչուեց բոլոր արդարների օթեւան, նոյնպէս էլ՝ Յոբը եւ բոլոր արդար հարուստները, ինչպէս վկայում է Տէրը, «Կտեսնէք Աբրահամին, Իսահակին, Յակոբին եւ բոլոր մարգարէներին Աստուծոյ արքայութեան մէջ» [Ղուկ. ԺԳ 28]: Դո՛ւք էլ նրանց օրինակով արդարութեան ճանապարհով գնացէք, որովհետեւ նրանք ո՛չ նեղում էին, ո՛չ որեւէ մէկի ունեցուածքը յափշտակում, ո՛չ որեւէ մէկին անիրաւութիւն կամ նենգութիւն անում, այլ իրենց արդար վաստակով քաղցածներին կերակրում էին, մերկերին՝ հագցնում, հիւրերին՝ ընդունում, կարօտեալների պետքերը հոգում, նեղեալներին՝ մխիթարում եւ տկարներին՝ զօրացնում, աղքատներին եւ տնանկներին ոչ միայն չէին նեղում, այլեւ փրկում էին իրենց կեղեքիչներից: Եւ ինչպէս որ նրանց մարմնատր փարթամութիւնը արգելք եւ խոչընդոտ չեղաւ՝ երկնքի արքայութիւնը ժառանգելու, նոյնպէս էլ ձեր հարստութիւնը ձեզ չարիքի պատճառ չի լինի, եթէ նրանց պէս արդարութեամբ վարեք այն, այլ մանասանդ՝ առիթ կլինի բարիքի՝ ըստ [Սողոմոն] Իմաստունի, որ ասում է. «Մարդու կեանքի փրկանքը իր հարստութիւնն է» [Առակ. ԺԳ 8]:

Իսկ նա, ով փոխանակ իրենը կարօտեալներին տալու, նրանց [ունեցածն] է յափշտակում եւ կողոպտում նրանց, եւ փոխանակ հիւրընկալ եւ յոգնած ճամփորդներին հանգըս-

տացնող լինելու գողակից է դառնում գողերի եւ ճանապարհին դարանակալ՝ նրանց, ովքեր անմեղութեամբ գնում են իրենց ուղիղ ճանապարհով, եւ իր տունը լցնում է անիրաւ այդ ստացուածքներով եւ հարստանալ է կարծում... Էլ չեմ խօսում այն աններելի յանցանքների մասին, որով ոչ միայն անմեղների ունեցուածքն են յափշտակում, այլեւ նրանց արիւնն են հեղում, որպէսզի նրանք վկայ չլինեն ունեցուածքը յափշտակողներին, եւ չեն մտաբերում, որ ամեն ինչ իմացող մէկ այլ Դատաւոր կայ, Ումից չեն կարող պահել իրենց գաղտնի չարագործութիւնները: Այսպիսի հարուստների մասին է, որ Ջրիստոս իրաւամբ ասում է, թէ դժուար պիտի մտնեն երկնքի արքայութիւն, նրանց օթեւանը արքայութիւնը չէ, այլ՝ գեհենի հուրը, ասպնջական անքուն որդը եւ յաւիտենական տարտարոսը:

Եւ ճշմարիտ է սա, թէ նրանք, որ իրենց արդար ունեցուածքից չեն կերակրում քաղցածներին, չեն հազցնում մերկերին եւ չեն հիւրասիրում օտարներին, Դատաստանի Օրը Ջրիստոսից պիտի լսեն. «Գնացէ՛ք Ինձանից, անիծեալներ՛ր, յաւիտենական հուրը» [Մատթ. ԻԵ 41], հապա նրանք, որ աղքատի առաւել քաղցի՛ պատճառ են լինում, տառապեալի՛ մերկութեան, օտարի՛ ունեցուածքի եւ անձի կորուստեան պատճառ են դառնում եւ փոխանակ բանտարկեալներին տեսնելու եւ խօսքով ու գործով մխիթարելու, նպաստում են, որ անմեղ արձակուածները բանտի եւ կապանքի մատնուեն, ու՛ր եւ ի՛նչ չափով պիտի պատժուեն արդեօք, եթէ ոչ՝ սատանայի եւ իր արբանեակների հետ, որոնց կամքն էլ կատարեցին:

Հետեւաբար, աղաչում եմ ձեզ՝ բոլորիդ, որ հեռանաք կորստական այս գործերից: Ոչ ոք թող չարդարացնի մեղ-

քերի պատճառները՝ ասելով. «Եթէ չզրկենք եւ չափշտակենք, մեր իշխանութիւնը չենք կարող հաստատուն պահել»: Այս մասին Նախ հետեւեալն ենք ասում. եթէ իշխանութիւն ունեցողներին անկարելի լինէր Աստուծոյ հաճոյ լինել, ապա ինչպէ՞ս Սուրբ Գրքում յիշուած թագաւորներից եւ իշխաններից շատերը գովելի եղան Աստուծոյ եւ մարդկանց առաջ: Դարձեալ՝ եթէ, ըստ ձեր ասածի, անկարելի լինէր առանց զրկելու իշխել, այն ժամանակ իմաստունը պէտք է փախչէր անցաւոր իշխանութիւնից՝ անանց տանջանքներով սատանայի հետ չտանջուելու համար: Սակայն անհնարին չէ առանց անիրաւութեան իշխանութիւնը վարել, այլ՝ դիւրին եւ հեշտ՝ սիրողի ու կամեցողի համար, եւ մենք վկայում ենք Աստուծոյ առջեւ եւ երաշխաւորում բոլորին, որ եթէ մէկը իր տունը մաքուր պահի զրկանքներից եւ արդար վաստակածը միայն հաւաքի այնտեղ, թէեւ թուայ, թէ՛ սակաւ է, աւելի շահեկան կլինի եւ պատճառ՝ հարստութեան, քան անիրաւաբար ձեռք բերուած շատը: Սողմոն Իմաստունը եւս նոյնն է յայտնում՝ ասելով. «Անեծք կայ ամբարիշտների տանը, իսկ արդարների յարկերն օրհնուած են» [Առակ. 9 33]: Զանգի անիրաւութեամբ ձեռք բերուած քիչը կրակի նման այրում եւ ապականում է իրաւունքով ձեռք բերուած շատը, քանզի զրկուածներից անիրաւ հաւաքուածը անեծքով եւ դառնութեամբ է, եւ աղքատների անեծքի հետ Աստուծոյ անեծքն էլ է մտնում զըրկողի տունը: Իսկ արդարի տունը, որ մաքուր է զրկանքից եւ կերակրող՝ քաղցածների, աղքատների օրհնութեան հետ Աստուծոյ օրհնութիւնն էլ, ծածուկ եւ անյայտ մտնելով այնտեղ, սակաւը բազմացնում է, ինչպէս Սարեփթայի այրու [ալիւրն ու իւղը] [տե՛ս Գ թագաւորաց ժէ 8–17], սոմնացի

կնոջ [իւղը] [տե՛ս Դ Թագաւորաց Դ 8–17] [կամ հացն ու ձուկը], որոնցով Տէրը [բազմութիւններ] կերակրեց անապատում [տե՛ս Մատթ ԺԴ 13–21 եւ ԺԵ 32–38]:

Անմիտներն ու մարմնասէրները, տեսնելով, որ զրկողները եւ ամբարիշտները բազում ունեցուածքներ ունեն, իսկ արդարութեամբ ստացողները՝ սակաւ, թող չծաղրեն մեր խօսքը: Այնպիսին թող լսի աստուածահայր Դաւիթ մարգարէի խօսքը. «Աւելի լաւ է արդարի քիչը, քան մեղաւորի շատ հարստութիւնը» [Սաղ. ԼԶ 16]: Նոյնն է ասում նրա որդին՝ Սողոմոնը. «Արդարի համար աշխարհը լի է ինչքերով, իսկ ամբարշտի համար մի դանգ իսկ չկայ» [Առակ. ԺԷ 4] եւ դարձեալ՝ «Աւելի լաւ է կերակրուել բանջարով՝ հանդարտութեամբ, քան թէ մեծամեծ գուարակներով՝ անիրաւութեամբ» [Առակ. ԺԵ 17]: Ճշմարիտ է սա, քանզի նրանք, ովքեր իրենց իրաւացի եւ արդար ունեցուածքից են կերակրւում, ոչ մի պատիժ չեն կրում Աստծուց, իսկ նրանք, ովքեր զրկելով, գողութեամբ կամ յափշտակութեամբ են լըցնում իրենց սեղանները, Դատաստանի Օրը տոկոսով պիտի հատուցեն այն բոլորի համար, ինչը, ուրիշներից առնելով, առատապէս վայելում են:

Հաւատքի պահքը մի՛ խախտէք իշխանաբար՝ ձկով եւ գինով, որպէսզի անժուժկալների հետ չդատուէք:

Դարձեալ՝ ասենք նաեւ այս, որ ստութիւնն ու խաբէութիւնը, որոնք, ըստ Զրիստոսի, չարից՝ սատանայից են, թէեւ բոլորին են վնասում, բայց առաւելապէս՝ մեծամեծերին եւ իշխաններին, քանզի փոքրը ջանում է ստութեամբ իր խօսքը հաստատել եւ հաւատացնել, որովհետեւ անզօր է, իսկ մեծը, որ իշխանաբար կարող է իր ուզածը անել, ավելի յանցաւոր է լինում, երբ արհամարիում է իրաւունքը: Դար-

ձեալ՝ ռամիկ մարդը, երբ ստում է կամ մի այլ վատ բան գործում, այնքան ակնյայտ չի լինում, ոչ էլ՝ հրապարակայնօրէն նախատում, իսկ մեծի պարագայում փոքր սխալն իսկ պատճառ է դառնում, որ մերձաւորներն ու հեռաւորները հայիոյեն եւ թշնամութիւն անեն: Մեծերի պատուիրանազանցութիւնները նաեւ առիթ են տալիս, որ չարք սիրողները չարութեան օրինակ անեն նրանցից: Ուստի աղաչում եմ՝ մի՛ խաբէք եւ մի՛ ստեք՝ ո՛չ ձեր հպատակներին, ո՛չ էլ՝ օտարներին, այլ երբ որեւէ մէկին խօսքով բարիք խոստանաք, նոյնը գործով կատարեցէ՛ք, քանզի այն հաճոյ է ե՛լ Աստծուն, ե՛լ մարդկանց, եւ բոլոր բերաններից ձեզ գովութեան պատճառ կլինի:

Նաեւ ձեր զինուորների եւ բոլոր ծառայողների սահմանուած թոշակը մի՛ պակասեցրէք, քանզի մեծ գրկանք ու անիրաւութիւն է դա: Ինչպէս նրանք ձեզանից ստացած պարգեւների փոխարէն պարտական են արիւն թափելու ձեզ համար, նոյնպէս էլ դուք պետք է նրանց խոստացուած թոշակը անթերի հատուցէք: Բռնութեամբ չափից անելի ոչինչ մի՛ պահանջէք նրանցից, որպէսզի ձեզանից կողոպտուելու եւ անիրաւ կերպով բանտ ու պատիժ կրելու վախից գաղտնի չփախչեն եւ չուրանան ձեզ տուած իրենց երդումը, եւ դա երկու կողմերիդ էլ՝ թե՛ նրանց եւ թե՛ ձեզ համար մեղք կլինի: Իսկ եթէ համամիտ լինէք մեր խորհրդին ու խրատին, հետեւեալ կա՛րգը հաստատէք բոլոր ձեր ծառայողների համար, այնքան ժամանակ, որքան մէկը ցանկանում է ձեզ ծառայել, հաւատարմութեամբ եւ առանց նենգութեան թող ծառայի, երբ ցանկանայ դուրս գալ ձեր ծառայութիւնից, առանց վախի յայտնապէս հրաման թող խընդրի ձեզանից, եւ դուք խստութեամբ ու բռնութեամբ արգելք

մի՛ եղէք, այլ եթէ չէք ուզում իր մեկնելը, քանացէ՛ք սիրով եւ իր կամքով պահել, իսկ ուրիշներին քաղցրութեամբ արտօնէք եւ եթէ որեւէ բան պարտական էք, հատուցէ՛ք նրանց: Երբ նման արդարութիւն տեսնեն ձեզանից, կա՛մ երբէք չեն գնայ եւ կա՛մ էլ, թէ գնան, շուտով դարձեալ ձեզ մօտ կվերադառնան: Այսպիսով երդմնազանցութեան խորհմըտանքից կազատէք թէ՛ նրանց եւ թէ՛ ձեզ եւ դրանով Աստուծոց մեծ վարձքի կարժանանաք:

Դարձեալ՝ յօժարութեամբ մի՛ երդուէք Աստուծոյ անուևնով, սուրբ Աւետարանի եւ Խաչի վրայ, եթէ չկայ ծայրագոյն անհրաժեշտութիւն, քանզի Աւետարանում Զրիստոս երդումի մասին ասում է. «Ամենեւին մի՛ երդուիր, ոչ միայն Արարչով, այլեւ՝ արարածներով, ո՛չ երկնքով եւ ո՛չ երկրով եւ ո՛չ էլ իսկ՝ քո գլխով» [տե՛ս Մատթ. Ե 34], այլ դուք ձեզ այնպէս ճշմարտախօ՛ս ցոյց տուէք բոլորին, որ մարդիկ մինչեւ իսկ ձեր պարզ խօսքին հաւատան երդումի պէս: Իսկ եթէ ծայրահեղ պատճառ լինի երդուելու, թող ոչ ոք աններելի յանցանքով չմեղանչի՝ երդումը ուրանալով եւ երդմնազանց լինելով, քանզի անելի չար է երդումն ուրանալը, քան անհաւատների առաջ մահուան սպառնալիքի տակ [հաւատքը] ուրանալը, որովհետեւ այն բռնութիւնից է եւ տանջանքի ու մահուան վախից, իսկ միւսը՝ կամաւորաբար եւ կորստական մի չնչին շահի համար: Եւ սրանք իրարից տարբերում են այնպէս, ինչպէս կամաւոր մեղքը տարբերում է ակամայ մեղքից:

Ոչ միայն հաւատակից քրիստոնեաների նկատմամբ պէտք է առանց ստութեան երդումը պահել, այլ նաեւ՝ այլազգիների եւ մա՛նաւանդ՝ նրանց նկատմամբ, որպէսզի պատճառ չլինէք, որ նրանք հայիոյնն Աստուծոյ անունը եւ

քրիստոնեական հաւատքը: Եթէ Աստուած հրեաների երդմ-
նագանցութեան պատճառով նրանց ազգը եւ քաղաքը*
մատնեց կոսպաշտ Եաբուզոդոնոսոր թագաւորին, որքան
աւելի հիմա կպատժի նրանց, ովքեր ստում եւ ուրանում են
այլազգիներին տրուած երդումը: Ոչ ոք թող չպատճառա-
բանի, թէ նրանք ստում են մեզ տուած երդումները, պետք
է մենք եւս նրանց նկատմամբ նոյնը անենք: Նրանց եւ մեր
տուած երդումը հաւասարազօր չէ, քանզի մերը ճշմարտու-
թեան հանդէպ է, մինչ նրանցը՝ ո՛չ: Ուստի մենք որպէս
իրենց Տիրոջ կամքը գիտեցող, բայց չկատարող ծառաներ,
աւելի ծանր պատժի պիտի ենթարկուենք, իսկ նրանք որ-
պէս տգետներ՝ թերեւ պատժի:

Դարձեալ՝ աղաչում ենք՝ չլինի, որ բարկութիւնից դժու-
րուած եւ անարդար իրաւունքով որոշում տաք՝ կա՛մ մեկին
պատժէք, կա՛մ մահուան վճիռ կայացնէք, քանզի Նոր
օրէնքը այս բանը չի թոյլատրում, իսկ Հին օրէնքը թէւ
թոյլատրում է իւրաքանչիւրին պատժով՝ կամ մահուամբ
դատել, բայց ոչ՝ անտեղի, այլ՝ ըստ յանցանքների արժանի
լինելու: Ուստի դուք, որ իշխանութիւն ունէք, թէեւ [այս մա-
սին] Նոր օրէնքով շարժուելը անկարելի էք համարում, կա-
տարեցէ՛ք Հին օրէնքի հրամանները՝ այդ պարագաների
համար տրուած: Իսկ եթէ, առանց օրէնքի դատելով, մարդ-
կանց անիրաւաբար սպանէք ու պատժէք, հաստա՛տ իմա-
ցէք, որ Դատաստանի Օրը Աստուած պիտի պահանջի
ձեզանից սպանուածների արիւնը ու պատժուածների կտը-
րուած անդամները:

* Ի նկատի ունի Երուսաղէմը

Այս պատուերը ե՛լս աւանդում ենք ձեզ, վրիժառու եւ քենախնդիր մի՛ եղէք, որի համար Եսայի մարգարէն նախատում է Իսրայէլի իշխաններին [տե՛ս Եսայ Ա 23], այլ ըստ Ջրիստոսի պատուիրանի, եղէ՛ք ներող եւ համբերող բոլոր նրանց հանդէպ, ովքեր ձեր դէմ մեղանչել են, որպէսզի դուք էլ քաղցրութիւն ու բարերարութիւն ընդունէք Նրանից՝ ըստ խօսքի, թէ՛ «Մի՛ դատէք, եւ չէք դատուի, [մի՛ պատժէք, եւ չէք պատժուի], որովհետեւ [ինչ դատաստանով որ դատէք, նրանով պիտի դատուէք] եւ ինչ չափով որ չափէք, նրանով կչափուի ձեզ» [Մատթ. է 1]:

ՋԻՆՈՒՈՐՆԵՐԻ ԴԱՍԵՐԻՆ

Ըստ կարգի խօսենք նաեւ գինուորների, դասերի մասին, որ իշխանութիւնների ու պետութիւնների էջ ենթակայ: Նախ եւ առաջ ձեզ յիշեցնում ենք առաքելական խօսքը, որ պատուիրում է ամեն ինչում ինազանդուել ձեր տէրերին. «Տուցադրաբար մի՛ ծառայէք որպէս մարդահաճոներ, այլ՝ սրտի միամտութեամբ որպէս Աստծուն» [տե՛ս Եփես. Ջ 6]: Զանգի նաեւ ասում է՝ Տէրն է հատուցողը, այսինքն՝ նա, ով հաւատարմութեամբ է ծառայում նրան, որի իշխանութեան տակ է, թէեւ նրանից ինչ—որ գրկանք կրի, թող չտրտմի, քանզի Աստուած է, որ հատուցում է նրան բարիքների փոխարէն՝ ըստ իր ուղիղ վաստակի [Նոյն. Ջ 8]: Իսկ նա, ով նենգութիւն անի խօսքով կամ գործով իր տիրոջ անձի կամ նրա ամբողջ կամ ունեցուածքի հանդէպ, Աստծուն կանի այդ նենգութիւնը եւ ոչ թէ՛ մարդուն, եւ Աստծուց պիտի ընդունի իր չարիքների հատուցման վրէժը: Այդպիսին մերժուած է հաւատքից եւ անհաւատներից էլ անելի չար է, քանզի նրանք թէեւ ճշմարիտ հաւատքից եւ Աստուծոյ օրէնքներից մոլորուած են, բայց իրենց տէրերի նկատմամբ հաւատարմութիւնը եւ մտերմութիւնը հաստատուն են պահում իրենց հոգում:

Ի՞նչ ասենք քրիստոնեայ իշխանների մասին. [նրանց նկատմամբ] միամտութիւն եւ սեր պէտք է ունենալ՝ թէ՛ յայտնապէս եւ թէ՛ ծածուկ: Իսկ եթէ քրիստոնեան այլազգիի իշխանութեան ներքոյ է եւ նրա պարգեւներից է կերակրում եւ հանդերձաւորում, նոյն հաւատարմութիւնը պէտք է ցուցաբերի նրա նկատմամբ եւ առանց նենգութեան ծառայի: Զանգի երբ Պօղոս առաքեալը գրում էր, թէ՛ «Ծա-

ռանե՛ր, հնազա՛նդ եղէք ձեր տէրերին» [Կողոս. Գ 22], ծառաների տէրերը ոչ թէ քրիստոնեայ էին, այլ՝ կռապաշտ, բայց սրանով յայտնապէս ցանկացաւ հեթանոսներին ցոյց տալ քրիստոնեաների ճշմարիտ օրէնքը, թէ՛ մեր օրէնքներով ատելի է տիրոջ հանդէպ նենգութիւնը, եւ սիրելի՛ հաւատարմութիւնը, որպէսզի չլինի, թէ, քրիստոնեաներից մէկին նենգութեան մէջ տեսնելով, հայիոյանքով խօսեն մեր օրէնքի եւ հաւատքի մասին:

Եթէ ձեր տէրերը ձեզ որեւէ գործի վերակացու կարգէն կամ որեւէ բան տնօրինելու ուղարկեն, արդարութեամբ եւ իրաւունքո՛վ վարուէք հպատակների հետ, անխղճօրէն եւ անիրաւաբար որեւէ մէկին մի՛ նեղէք, անկարեկից հոգով մի՛ գրպարուէք որեւէ մէկին՝ դահիճների օրէնքով հանդէս գալով նրանց առաջ, եւ ձեզ հրամայուածից ատելի մի՛ վերցրէք՝ ըստ սուրբ Ակրտչի խրատի [տե՛ս Ղուկ. Գ 13], այլ գոհացե՛ք ձեր թոշակով: Ողորմութեամբ ու սիրո՛վ վարուեցէք բոլորի հետ, որպէսզի դուք ե՛ւս ողորմութիւն գտնէք Աստծուց: Ջինուորութիւնը պատճառ թող չլինի, որ արհամարիէք Աստուծոյ պատուիրանները եւ անհնազանդ գըտնուէք ձեր [հոգեւոր] առաջնորդներին, որոնք ձեզ խրատում են Աստուծոյ պատուիրանները պահել, կամ սուրբ պահքը անօրինաբար լուծարէք կամ աղքատների ունեցուածքի յափշտակութիւնն ու անմեղ արեան հեղումը մեղք չհամարէք, քանզի բացի ընդհանուր պատերազմի մէջ գործուած սպանութիւններից, որոնք թագաւորների հրամանով են լինում, ձեր բոլոր գործածների համար Աստուած ծանր եւ անաչառ դատաստանով հաշիւ պիտի պահանջի ձեզանից:

Եւ եւ ձեզ համար սահմանուած ռոճիկից դուրս, աղքատներից անիրաւաբար եւ բռնութեամբ յափշտակուածի

կամ ձեր տերերի ինչքերից գողացածի դիմաց Դատաստանի Օրը լիովին պիտի հատուցէք:

Հասարակ ժողովուրդից առաւել պէտք է դո՛ւք վախենաք Աստծուց եւ Նրա պատուիրանները պահէք. քանզի ամէն ժամ թշնամիների սրի դէմ էք պատերազմում: Հետեւաբար, մարմնական զենքերից աւելի հաւատքի՝ զենքերով սպառազինուէք, այսինքն՝ աստուածաշտութեամբ, արդարութեամբ, սրբութեամբ, պահքով, աղօթքով եւ ողորմութեամբ, որպէսզի պատերազմներում Աստուած լինի ախոյեանը եւ թշնամիներին հալածի ձեր առջեւից:

Պատուիրում ենք նաեւ քաղաքացիներիդ, առեւտրականներիդ եւ արհեստաւորներիդ, որ ուղիղ եւ անարատ կենցաղավարութեամբ վարեք ձեր կեանքը: Թող որեւէ մէկը խաբէութեամբ եւ նենգութեամբ իր ապրանքները չվաճառի անմեղ գնողներին եւ մանաւանդ՝ չխաբի ռամիկին ու տգետին՝ ստախոսութեամբ եւ սուտ երդումով, քանզի Պատաստանի Օրը այդպիսին պիտի դատուի գողերի եւ յափշտակողների հետ, եւ Աստուած, վերցնելով իր բարեգործութիւնը, պիտի տայ նրանից զրկուածներին:

Երկու կշռաչափ մի՛ գործածեք՝ մեծ եւ փոքր, քանզի երկուան էլ պիղծ են Տիրոջ առջեւ, ինչպէս ասաց Սողոմոնը [տե՛ս Առակ. Ի 10], այլ արդարութեամբ եւ շիտակութեամբ վաճառեք ձեր ձեռքի գործերը եւ ձեր վաճառքի նիւթերը, որպէսզի զրկուածների անեծքը չայրի ձեր գոյքը, այլ Աստուծոյ օրհնութիւնը մտնի ձեր տները:

Մի՛ արհամարհեք շինականներին իբրեւ տգետ իրենց պարզամտութեան համար, քանզի Աստուած ատելի շատ է սիրում նրանց արդարամիտ կեանքը, քան արատաւոր ու խաբեբայ մարդկանց:

Ինչպէս մարգարէն է պատգամում՝ ձեր դրամը վարձով մի՛ տուէք նրանց, որոնք իշխողների բռնութիւնից նեղուամ են [տե՛ս Եզեկ. ԺԸ 8], եւ վաշխերի շահով մի՛ կերեք նրանց աղքատ վաստակը, այլ որպէս եղբայրներ կարեկից եւ օգնական՝ եղեք միմեանց: Ինչ որ փոխ էք տալիս նրանց, ա՛յն միայն պահանջեցէք նրանցից եւ անանց կեանքում բազմապատիկ վարձք կշահեք Աստծուց, քանզի Զրիստոս հրամայում է ոչ միայն առանց վաշխի տալ, այլեւ՝

«Տու՛ք նրանց, որոնցից ստանալու ակնկալիք չունեք»
[Ղուկ. Ջ 34]:

Նաեւ՝ ձեր բոլոր ունեցուածքից ողորմութի՛նն տուեք
կարօտեալներին եւ աղքատներին, որպէսզի դրանով սըր-
բուի ձեր ամէն ինչը, եւ Դատաստանի Օրը Բրիստոսից
ստանաք փոխարէնը:

ԵՐԿՐԱԳՈՐԾՆԵՐԻՆ ԵՒ ՀԱՄԱՅՆ ԺՈՂՈՎՐԴԻՆ

Լսեցէ՛ք եւ դուք, երկրագործներ եւ համա՛յն ժողովուրդ, Աստուծոյ պատուիրանի խրատը, որն աւանդում ենք ձեզ: Առաւելաբար դո՛ւք պէտք ունեք հոգեւոր դեղի ձեր հոգիները բժշկելու համար, որպէսզի առողջանաք մեղքերի հիւանդութիւնից:

Ուստի աղաչում եմ ձեզ՝ անցաւոր կեանքի մարմնական հեշտութեամբ մի՛ կորցրէք հոգիների յափտենական հանգիստը, որ երկնքի արքայութեան մէջ վայելում են սուրբերը: Եւ որովհետեւ տաճարն էք Աստուծոյ, ինչպէս ասաց առաքելը [տե՛ս Կորնթ. Գ 16], եւ Աստուծոյ Հոգին բնակուած է ձեր մէջ Աւագանի մկրտութեամբ, պղծալի պոռնկութեամբ եւ շնութեամբ մի՛ ապականէք Աստուծոյ տաճարը՝ ձեր հոգիները, որպէսզի Աստուած էլ ձեզ չապականի Ռատաստանի Օրը գեհեկի հրով, ինչպէս գրում է Պօղոսը [տե՛ս Ա Կորնթ. Գ 17]:

Մի՛ արբէք գիւնով, որում գեխութիւն եւ յիմարութիւն է, որ մայր է պոռնկութեան, ամեն տեսակ պղծութիւնների, անիրաւութեան, վէճի, անարգալից աղտոտ խօսքերի, որից լինում են նաեւ սպանութիւններ, որպէսզի, ըստ առաքելական խօսքի, մարդասպանների եւ չարագործների հետ չարտաքսուէք Աստուծոյ արքայութեան ժառանգութիւնից [տե՛ս Գաղ. Ե 20—21]: Եթէ ձեզանից մէկը այս կամ այլ յանցանքներով մեղանչի Աստուծոյ դէմ, մինչեւ վախճանի օրը թող չմնայ միշտ նոյն աղտեղի սովորութեան մէջ, այլ խոստովանութեամբ եւ ապաշխարութեամբ քալի իր յանցանքները եւ այնուհետեւ չարի փոխարէն բարի գործի:

Դարձեալ՝ ձեր լեզուն սատանայի գործիքի մի՛ վերածեք՝ չար եւ դառը հայիոյանքներով, մանաւանդ՝ որոնցով անարգում է թե՛ հաւատքը, թե՛ Հոգին, թե՛ Աւագանի մկրտութիւնը, թե՛ մկրտիչ քահանան, թե՛ անձը եւ թե՛ բերանը: Այս անարգանքը աւելի մեծ յանցանք է, քան ուրացումը կամ թլփատութիւնը, քանզի այլազգիները, որոնք քրիստոնեային ստիպում են ուրանալ հաւատքը, Աստծուն անարգել չեն ստիպում: Իսկ նա, ով հաւատքն է անարգում, ոչ թէ մարդուն է անարգում, այլ՝ Աստծուն, քանզի ամեն աստուածապաշտի հաւատքը Աստուած է: Եոյնալէս էլ նա, ով մկրտութիւնն ու մկրտիչ քահանային է անարգում, այդ անարգանքը Սուրբ Հոգու նկատմամբ է, քանզի մկրտուողը Նրանով է ծնում Աւագանից: Իսկ նա, ով մարդու հոգին եւ անձն է անարգում, նորից Աստծուն է վերաբերում հայիոյութիւնը, քանզի հոգին Աստծուց է փչում, եւ անձը Աստուծոյ պատկերն է, ինչպէս եւ բերանը ընդունողն է Ջրիստոսի Մարմնի եւ Արեան: Արդ, մի՛ տրտմեցրեք Աստուծոյ Սուրբ Հոգուն նման զազրելի եւ աղտոտ խօսքերով, որպէսզի Աստուծոյ Հոգին չհեռանայ ձեզանից, որ ձեր մէջ բնակուեց Աւագանով, եւ Նրա փոխարէն՝ սատանայի հոգին մտնի եւ բնակուի ձեր սրտում:

Դարձեալ՝ առհասարակ բոլոր հաւատացեալներիդ այս պատուիրանն էլ ենք տալիս, որ ձեր մանուկներին Աստուծոյ երկիրդ՝ սնուցեք՝ խրատելով նրանց, որ մանուկ տարիքից լինեն աստուածասէր, ողորմած եւ աղօթասէր: Աղօթք սովորեցրեք նրանց եւ սաստեցէ՛ք, որ աղտոտ խօսքեր եւ հայիոյանքներ չսովորեն, քանզի մանուկ հասակում ծնողների խրատը աւելի անջնջելի յիշողութեամբ է դրոշ-

մըլում մանուկների մտքում. դրա փոխարեն բարիքների վարձքը պիտի ընդունեք Տիրոջից:

Եւ գլխաւորը ամէն բարիքների՝ իրար հանդէպ սէ՛ր ունեցեք, նաեւ արքատների, մերկերի, հիւրերի, բանտարկեալների եւ հիւանդների նկատմամբ՝ կարեկցութիւն եւ ողորմութիւն, որով արքայութեան ժառանգորդ կլինեք Յիսուս Զրիստոսով:

Պատուիրում եմ նաեւ ձեզ՝ կանանց, որ պարկեշտ եւ բարեձեւ լինեք ամեն ինչում, ինչպէս վայել է քրիստոնեաներին: Ոսկուց ու արծաթից աւելի ձեր անձե՛րը զարդարեք ամօթխածութեամբ եւ պատկառանքով: Թող ոչ ոք օտար ներկերով իր երեսը չայլագունի՝ մեղքի գայթակղութեան պատճառ դառնալով անմիտ երիտասարդներին, որպէսզի իր հոգին եւ իրեն ցանկացողին անօրէնութեան գուրք չնետի:

Ոչ ոք թող չնմանուի օձին՝ անօրէնութեան գործիք դառնալով սատանային, ում նաեւ կաւատ են անուանում, քանզի ինչպէս նա խաբէութեամբ մահուան պտուղը ուտել տուեց Եւային, նոյնպէս էլ անմիտ կանանց եւ արանց ճաշակել է տալիս մահաբեր մեղքերի պտուղը, որը սկզբում անմիտներին քաղցր է երեւում, իսկ վերջում՝ լեղուց աւելի դառը: Այդպիսին Աստծուց օձի անէծքը պիտի ժառանգի նրա գործը կատարելու համար:

Դարձեալ՝ թող որեւէ մէկը սատանայական կախարդութեան ու աղանդաւոր դեղատուութեան չհետեւի, եթէ այլ մեղքերը վնասում են [հաւատքի] գործերին, իսկ սա՛ հաւատքին, քանզի կախարդութիւնը սատանայից է, եւ եթէ մէկը նախ Աստծուց չհեռանայ եւ իրեն սատանայի պաշտօնեայ եւ երկրպագու չանի, չեն յաջողուի կախարդութիւնները: Հետեւաբար, աղաչում ենք՝ հեռացե՛ք այդպիսի մեծ եւ աններելի չարիքներից, որպէսզի սատանայի հետ գեհեկի հրին չդատապարտուեք, քանզի սա կոռապաշտների՝ գործն է եւ ոչ՝ քրիստոնեաների, եւ Քրիստոս իր գալստե-

ամբ վերացրեց կուռքերի մուլորութիւնները ու սատանայի չար գործերը:

Արդ, թող ոչ ոք վերստին գործակից չլինի սատանային՝ կախարդութեան չար գործերով, եւ նրա հետ գեհեկի հրում յաւիտեան չայրուի:

Կան նաեւ բազում այլ բաներ աստուածային պատուիրաններից ձեզ գրելու համար, որպէսզի զգուշանաք մեղքից եւ բոլոր չար գործերից: Բայց ինչ որ պակասում է մեր այս գրութիւնից, կարող եք սովորել ձեր քահանաներից եւ եպիսկոպոսներից, որոնք Աստուծոյ կողմից տեսուչ են կարգուած ձեր հոգիների համար՝ օր ըստ օրէ ձեզ աւանդելու ճշմարտութեան խօսքը: Եւ մենք կաղաչենք Տիրոջը, որ հանի ձեր միջից քարեղէն սիրտը եւ ձեզ տայ մարմնեղէն սիրտ՝ արգաւանդ հող լինելու եւ արդիւնաւորելու մեր խօսքի սերմը ձեր հոգիներում եւ բազմապատիկ՝ մէկի փոխարէն հարիւր, պտուղ տալու համար, եւ մենք զուարթագին եւ անտրտում երեսով Դատաստանի Օրը Դատաւորի առջեւ ասենք, «Ահա ես եւ իմ մանուկները, որոնց ինձ տուեցիր» [Եբր. Բ 13], եւ ձեզանով հանդերձ աջակողմեանների հետ դասուենք յաւիտենական կեանքում՝ մեր Տէր Յիսուս Քրիստոսով, որ օրհնեալ է յաւիտեանս. ամէն:

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Երկու խօսք	6
Ս. Նրսես Ծնորեալի	17
Խմբագրութեան կողմից	17
Հայոց Ներսես Կաթողիկոսի ընդհանրական թուղթը համայն հայ ժողովրդին, որի առաջնորդութիւնը վարահոտեց նրան Տիրոջ կողմից	19
Վանքերի խարազնագգեստ կրօնաւորներին	38
Վանական սուրբ ոփստերի առաջնորդներին	59
Աշխարհի մէջ գտնուող Եկեղեցու առաջնորդներին, որոնք եպիսկոպոս են կոչուած	65
Քահանաների դասին	80
Աշխարհի իշխաններին	103
Ջինուորների դասերին	114
Քաղաքացիներին	117
Երկրագործներին եւ համայն ժողովրդին	119
Կանանց	122